

AGREGY

SKANDINÁVIAI MAGYAR IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Szerkeszti: Tar Károly Munkatársak: Kovács Ferenc (helyettes szerkesztő), Dr. J. Kovács Magda, Mayer Hella, Pető Tünde, Szenté Imre (örökös munkatárs)

Gaál Zoltán

Versek a versről

Szabadjára eresztett fantáziád

kezed nyomán
jelekkel borítja be az asztalon fekvő
papírlapot
Légy óvatos
Nem jó ha versed csetlik-botlik
egyensúlyt veszítve hanyatt esik vagy
sebtében hasra zuhan
Fusson a vers
ugrándozzon mint virgonc csikó tavaszi
réten
Ha fennhangon olvassa valaki
bongjon csattogjon csilingeljen
gurgulázzon jajongjon és így tovább
Érzékeltessen minden árnyalatot
Ne feszengjen tudálékos szakértők által
ráparancsolt de rá
nem illő merev
szabályok szűk köpenyében
Ne szorongjon kancsal rímecskék
kényszerzubbonyában
Sértés és sértés rímel ugyan
de ez ne ösztönözzön téged versírásra
Ha a lapról kifutna
a sort megtörheted
mert az lehet nyúlfarknyi de lehet
hosszú is mint az ország útja
Te vagy az úr

„a vers csak cifra szolgál”
mint Ady Endre mondta hajdanán de
önkényes azért ne légy
Csak türelem!
Ne hirtelenkedd el a dolgot!
Hagyd a gondolatokat lélegzethez jutni

Legyen a versem

fogságból szökött madár
Szálljon országok városok falvak
apró települések kis tanyák
sötétlő erdők zöld mezők
virágba borult kertek
meddő puszták és termékeny
szántóföldek felett
Magas hegyeket átívelve
ne lankadjon soha
Folyóba tóba tengerbe ne hulljon
Nem tudja
van-e cél
és ha van
hol van
Csak egyet tud
hogy nincs megállás
nincs visszaút
Repülni kell

Borka László írásai

A jó Illés doktor

Norvégiában 1956 végén és 1957 folyamán az ide került magyarok száma elérte az 1500 főt. Tanultuk a nyelvet, ahogy tudtuk. De ha egészségügyi problémánk adódott, ha betegek lettünk, akkor bajba kerültünk. Akkor nagyon hiányzott a nyelvtudás. Hogy mondjuk el egy orvosnak, hogy mi a bajunk? Nagy örömmünkre szolgált, hogy két olyan magyar orvost találtunk, akik korábban jöttek Norvégiába s már saját rendelőjükben fogadtak. Az egyik Illés doktor volt. A Bogstadveien-en rendelt. Ez Oslo egyik legforgalmasabb utcája, csupa régi házzal, polgári lakással, tele nyugdíjossal. Ok voltak a doktor paciensei. Nem kellett időt kérni, csak beülni a várószobába s kivárni a sort. Nyugdíjasoknak volt erre idejük. Három fal mellett sorakoztak a székek, hogy a sok ember elférjen.

Egyszer nekem is orvossal kellett beszélnem, s örültem, hogy van kihez menni. Korábban már voltam egyszer dr. Illésnél. Még találtam egy üres széket, s arra vártam, hogy bekerüljek hozzá. Egyszer csak nyílt a rendelő ajtaja, kijött egy paciens, Illés doktor is kidugta a fejét, körülnézett. Megismert. Ujjával intett, hogy bemehetek.

– Doktor úr, sokan vannak előttem – mondtam.

– Ne törődjön vele, én mondom meg, hogy ki jöhet be!

Jó, ha ő így akarja – gondoltam – és bementem. Leültetett és mesélni kezdett. Hol született, hova járt iskolába, hol járt egyetemre, miért és mikor került Norvégiába. Ment a mese. Én csak ültem és hallgattam. Így ment ez 10-15 percig. Akkor megkért, hogy menjek már, mert sok a beteg.

– De doktor úr! Még nem mondtam el, hogy mi a bajom.

– Miért, van valami baja? – kérdezte.

– Igen. Fáj a térdem – válaszoltam.

– Nekem is. Mivel keni?

Ilyen volt a jó Illés doktor 1957-ben.

Legyünk óvatosak a gombával

A dunamenti kisvárosban élő szüleimnek sok barátja volt. Anyám szívesen hívott vacsorára vendégeket. Falun nőtt fel, jól tudott főzni. Egy ilyen alkalommal gombapörköltet akart készíteni. A falvakból bejártak a gazdasszonyok, és eladásra kínálták a termékeiket. Ilyentől vett anyám aznap gombát, nem a boltból. Jól nézett ki, de biztosra akart menni. Ezért Fifi, a család kutyája kapott délután egy tányér gombapörköltet. Azért délután, hogy meglegyen a biztonsági idő: vagy vígan játszik, mire megjönnek a vendégek, vagy kimúlt gombamérgezésben.

Nos, este Fifi vígan ugrándozva fogadta a vendégeket. Minden rendben volt. A vacsora nagyon ízlett, evéssel, beszélgetéssel telt az idő. Egyszer csak bejött a "lány", ahogy a cselédlányt nevezték akkoriban, és anyám fülébe súgta: Megdöglött a Fifi. Anyám azonnal telefonált a mentőknek, elmondta, hogy miről van szó. Jöttek is hamarosan és a rém kellemetlen gyomormosást elvégezték a szépen

öltözött vendégeken. Miután mindenki átesett ezen a kis megrázkódtatáson, a vendégek próbáltak jó arcot vágni és kávézással folytatni az estet.

Egy idő után megint bejött a lány s újra súgott valamit anyámnak.

– A sofőr türelmetlen, szeretne menni.

– Milyen sofőr? – kérdezte anyám.

– Aki elgázolta Fifit.

Kakaócsempész voltam

Gimnazista koromban kakaóhamisító és kakaócsempész voltam. Ennek történetét csak azért merem elmondani, mert 1946-ban történt. A tett törvényszegő és büntetendő volt, de jogásznyelven mondva már elévült. A tett színhelye Komárom határában, egy Duna melletti nádasban eldugott, elhagyott halásztanya volt. Ott petróleumlámpa fénye mellett kalapáccsal téglát törtem, a törmelékét mozsárban tovább aprítottam, míg finom porrá lett. Ebből mérlegem durván 200 grammot kimértem, majd 800 gramm amerikai kakaóval gondosan összekevertem. A nagyon finomra tört és darált vörös téгла porát lehetetlen volt megkülönböztetni a kakaótól. A hígított kakaó kilós papírzacskókba került és kész volt, hogy a kereskedelembe kerüljön. Öt csomag kakaóból hat csomag lett. A vevők majd csodálkozni fognak – gondoltam – hogy mennyi üledék van egy csésze kakaóban. Ez szemmel láthatóan nem izgatta a mestereket. A következő lépés az áru eljuttatása volt a vevőkhöz. Mi a szlovák oldalon voltunk, a vevők pedig a Duna túloldalán, Magyarországon. A magyar - csehszlovák határ zárva volt. Kizárólag éjszakai csempész ladikkal lehetett átjutni a túloldalra.

A nyájas olvasó már biztosan megütközött. Mit keres egy gimnazista éjjel egy halásztanyán? Miért vesz részt csempészek kakaóhamisításában?

Kezdjük előlről. Történetünk Komáromban játszódott, a várost a megkülönböztetés kedvéért Észak-Komáromnak is nevezték. Ez a régi magyar városrész 1918-ban a Trianoni döntéssel egyik napról a másikra csehszlovák uralom alá került. Egy humánus csehszlovák államfőnek köszönhetően nem volt rossz dolgunk. A magyar kultúrélet virágzott. A történelem azonban újra beleszólt a város életébe. 1938-ban fehér lován Horthy átjött a komáromi hídon és a város újra magyar lett. A háború végén, 1945-ben egy sokkal durvább csehszlovák uralom lett sorsunk. Többek közt bezárták a Kultúrpalotát és a bencés gimnáziumot. Magyar oktatás, kultúrmunka megszűnt. Jó bencés tanáraink titokban oktattak bennünket, de érvényes évvégi osztályzatot nem adhattak. Azaz tanultunk, de iskolaévet veszítettünk.

Még más is hozzátartozik a képhez. Mivel Csehszlovákiát a németek megtámadták, ezért a háború végén rengeteg olyan amerikai kedvezményt kapott, amit Magyarország nem. Déli gyümölcsöt árultak a boltok, olyat, amit a háború alatt éveken át nem láthattunk. A kórházak penicillint kaptak, ami nagy szó volt, mert ekkor került Európába ez az új gyógyszer. Ez mind amerikai Marshall-segély volt. Kakaó került a piacra. Mindezeknek a magyarországi oldalon magas feketepiaci árak volt, különösen a kakaónak.

A bencéseknek rejtett, de jó kapcsolataik lehettek, mert elérték azt, hogy a dél-komáromi, azaz a magyar gimnázium megígérte, ha bármily módon észak-komáromi diák átjut hozzájuk, akkor őt bármikor levizsgáztatják s nem fog évet veszteni.

A határ zárva volt, útleveél nem létezett. “Ha a diák bármily módon eljut” – a

bencéseknek erre is volt megoldásuk. Honnan, honnan nem, de tudtak a dunaparti eldugott halásztanyáról is. Lehetett ott egy jó emberük. Engem is kitanítottak, hogy mikor és hogy talállok oda és mennyi pénzt vigyek a fuvarért. Így is történt. Egy megadott este jelentkeztem a tanyán, ahol már szorgalmasan ment a munka.

– Te gyerek, ha már itt vagy, segíts nekünk, hogy hamarabb kész legyünk. Törd a téglát! - bízottak.

Rövid betanítás után profi kakaóhamisító lettem. Éjfél felé készen voltunk, s berakodtunk a nádasba rejtett ladikba. Erélyes evezéssel fél óra alatt elértük a délkomáromi partot, ahol levetkőztem kakaóhamisító- és csempész voltomat. Megbeszéltem a főnökkel, hogy mikor mehetek velük vissza és elbúcsúztunk. Reggel jelentkeztem a gimnáziumban és megmentettem egy iskolaévet. Büntettem már elévült.

Gergely Tamás három meséje

Őzite királykisasszony

„Anyukám, én királykisasszony vagyok?”, kérdezte Őzite Őzite-Anyukától, akit nem ért váratlanul a kérdés. Hozzászókot ezekhez az újszerű helyzetekhez. Őzite ugyanis egyre messzebb merészkedett az idegen világba, elég sok újat látott, s végül mindig odaszaladt hozzá, hogy megkérdezze, mi is az értelme a tapasztaltaknak.

Óvatosan kezdte Őz Anyuka a válaszadást. Előbb meg akarta tudakolni, honnan is származik a kíváncsiság: „Miért kérded ezt, Őzite?”

„Mert találkoztam egy olyan őzgidával*, aki, ha levetette a bőrét, királykisasszonnyá vált.”

„Jaha”, mondta erre az Anyuka, és tépett még magának a friss fűből. Ugyanis éppen vacsora ideje volt. Majd feltette a kérdést: „Te is szeretnél királykisasszonnyá válni?”

Őzite nem is tudta, mit válaszoljon. Mert szeretett volna, persze, de az Anyukáját sem akarta elhagyni. Márpedig az az őzgidá, akivel ő találkozott, elment egy királyfival egy idegen helyre, távol a kedveseitől.

Nem szólt tehát, de Anyukája tudta, mi lenne a válasza, ha szólna. Még el is mosolyodott, mert először látta, hogy gidája ráncolja a homlokát.

Végül ezt mondta: „Kicsi gidám! Te valóban királykisasszony vagy. És mégcsak le sem kell vetned a bőröd. Amikor annak az ideje elérkezik, eljön érted egy királyfi, őz alakjában. Akkor pedig nagy őzlakodalmat csapunk. Itt, a Réten.”

*A Gida-leány, görög népmese

Csalipali

„Gyere, Őzite, mondta fagyaltozás után Anyuka a gidájának, mondjak most én egy mesét neked. Még hozzá a hazudósról, aki a furfangjával igazságot szolgáltatott...”

Őzite úgy érezte, hogy megakad torkán a fagyalt, annyira elcsodálkozott, de leült engedelmesen a pázsitra.

„Szóval a rosszal kezdődik ez is: egy pénzre éhes vendéglős kétezer pénzt követel valakitől, akinek húsz évvel korábban felszolgált őt főtt tojást.”

„Miért?”

„Arra hivatkozott, hogy az öt tojásból csirkék keltek volna ki, azok tojtak volna a húsz év alatt annyit, hogy éppen kétezer pénz ütötte volna a markát...”

„És nem úgy van?” kérdezte Őzite. „Nincs igaza a pincérnek?”

„Abszolúte nincs!”, mondja, kiáltja az Anyukája. – „Hiszen a főtt tojásból nem lesz csirke, egy sem, nemhogy kétezer.”

„S akkor a szegény ember kifizette a pénzt?”, kérdezte Őzite.

No, ide süss a válasza: „A szegény ember helyett Csalipali ment el a bíróhoz, és azt mondta neki, hogy a szegény ember éppen a búzát főzi, mert másnap el akarja vetni.”

Erre a bíró csodálkozott el: „Hát kikel a főtt búzából valami?”

„Kikel, Anyukám?”

„Na, jól figyelj!”, mondta Anyukája az oktondinak. Úgy kel ki a főzött szemből a búza, mint ahogy a főtt tojásból a csibe.”

„S akkor?”

„S akkor a bíró is úgy ítélte meg, hogy a szegény embernek van igaza, vagyis a kapzsi vendéglős pórul járt.”

Na, erre nagy tapsikolás lett, Őzgida nem akarta abbahagyni. Végül azt mondta: „Bolond egy világ ez, Anyukám!”

*Pakála mint ügyvéd, román népmese

Pinokkió

Őzite kitartó vakarászásba fogott. Illetve: egész testén keresett valamiféle dudort. Azt, hogy vakarászik, az anyukája képzelte: „Mi az, himlős vagy?”

De vagy mert amit tett, nagyon lefoglalta a figyelmét, vagy mert zsenge életkora miatt nem tudta még, mi a „himlő”, anyukája kérdéséből annyit hallott meg, hogy „lő”. S attól megrémülten nézett körül: ki lő és mire, s ők nincsenek-e veszélyben: ő meg az anyukája.

Mosolyogtak mindketten a tévedésen, majd Őzite megmagyarázta, hogy attól fél, hogy megnyúlt az orra „valahol a testén”, mint Pinokkiónak*, akivel a tengerparton találkozott. S ha igen, hát nem fog visszaférni a meséskönyvbe, a sajtójukba...

„Jaj, te butácska Gidácska”, mondja Anyuka, „hiszen az orra nyúlt meg Pinokkiónak, a dudort ne a hátadon keresd!”

Már ezektől a szavaktól is megnyugodott Őzgida, de még inkább anyukája magyarázatától: „Hiszen Pinokkiónak akkor nyúlt meg az orra, amikor hazudott. Füllentett. Hazudni nem szép dolog, ugye, már te is azt mondtad, hogy nem szép, ha Csalipali meg Hodzsa egyfolytában hazudoznak. Még egymást is legyőzik...”

„Nem bizony! Ki nem állhatom őket!”, mondta, és dobbantott hozzá.

„Na, látod: te nem hazudozol, még nagyot sem mondasz, éppen ezért neked nem fog megnyúlni az orrod.”

„És számárrá sem válok? Mint Pinokkió?”

„Neeem, neeem, kicsi gidám, garantáltan nem fogsz!”

*Collodi: Pinokkió kalandjai

A *Képirás* internetes folyóiratból

Tar Károly

A hallgató város meséje

Volt és még ma is megvan valahol valahogy egy valamikor kincses város, amely klusák, vagyis erődített gyepű korszakán túl, küzdelmes évszázadokon át magas kőfallal védett vár volt. Később polgári város, majd megye- és országos kultúrközpontként mutatós utcák és terek gyarapodásával épült és hol szépült, hol rondult, akarva-akaratlanul, aszerint, hogy mikor, milyen emberek ültek a városvezetésben. Az okos előljárók okos dolgokat, a buta vezetők olykor buta dolgokat vittek véghez. Így volt ez, amikor a valamiért áldott egyik esztendőben német, a másik évben pedig magyar volt a város bírása, századokkal később pedig, amikor már csakis román lehetett a megerőszkolt város polgármestere.

Az előljárók sokféle gondja közül nem a legnehezebb és nem a legfontosabb az volt, hogy nevet adjanak a dolgoknak. Sokféle emberek éltek azon a vidéken az erdők alatt, adtak is nevet a dolgoknak, meg nem is, mert kis ideig, vagy sok ideig éltek, idejében vagy időnap előtt haltak és csakis ebben reménykedtek, mert úgy tapasztalták, hogy ez eddig mindenkinek sikerült. A névadás a családban kialakult szokás szerint történt, olyanformán, ahogyan a szülők megegyeznek, milyen névvel illessék újszülött gyermeküket. Gyakorivá vált, hogy a fiak az apjuk vagy nagyapjuk, a lányok pedig az akkori szépségek, általában a legeslegszebb nők nevét kapták. A kevésbé neveseket vagy nagyon neveseket később a kivagyiskodás okán valamilyen sajátos tulajdonságukat mutató ragadványnevekkel is illették a könnyebb felismerhetőség végett. Ilyenformán gondolkodtak a város előjárói is, amikor a gyarapodó utcáknak és tereknek valamiért sürgősen kellett nevet adniuk.

Okosak voltak vagy nem voltak okosak, ezt akárki eldöntheti: a város nagyobbik terét Fötérnek, a régi várat Óvárnak, a szappanfőzők sorát Szappany utcának, egy kisebbet Kurta Szappany utcának, egy másikat Kőfalsori Szappany utcának nevezték, mert a gyermekdal szerint is nemcsak „...szabad péntek, szabad szombat, szabad szappanozni”, hanem bármikor, amikor fenyegette az embereket a testi és lelki kosz, ezért fogyott rendszeren a sokféle szappan, főzték három utcahosszan télen, nyáron. Az utcák neve ott terjengett a levegőben, ilyenformán a névadás nem okozott gondot. Más ötlet híján a kismesterek utcáját Kismester utcának, a város fölé magasodó hegyen épült erődítményt Fellegvárnak nevezték. Az alatta folyót szőke jelzővel látták el, mert nem volt kedvük más színre festeni a vizét, a rajta átfektetett gyalogjáró hidat Németek pallójának nevezték, mert a hegyen épült erődítményhez ezen trappoltak a német szót alig értő katonák. Volt a közelben egy nagy híd is. Az azon túl elterülő részt Hídelvének nevezték, aztán a magyarok lakta utcát váron belül Belső Magyar utcának, a kívülre nyúló részét Külső Magyar utcának, mert ilyen egyszerűen, mondhatni paraszti fejjel gondolkodtak, és ez is benne volt a város levegőjében. Nem volt akkor csoda az sem, hogy a kutyát kutyának, a szalonát pedig szalonának tudták. A várba merészkedő farkasokról kapta nevét a Farkas utca. És így tovább. (Megmagyarázhatatlan, hogy a tudás a városban egyetemi rangra emelkedett, az iskolák környékét Egyetem utcának nevezték. Ezen ma sem változtatott a hivatal, a többségiek nyelvén és nemzetközileg is érthető neve végleg reánk maradt. Benne van ez nemcsak a levegőben, de annyira patinás falakban is, hogy muszáj ennek az utcatáblán is szerepelni.

Hajdanán a városon kívüli fertályok nevét sem kellett kiagyalniuk tekintetes uraknak, magától értetődően nevezték a Tordára vivőt Tordai és Külső Tordai utcának, a kerek domb környékét Kerekdombnak, a nyulas kertet Nyúlkertnek, a köves hegyalatti részt Kómálnak, a bükkös dombot Bükknek, a folyó és a malmok számára vágott árok közét Két víz-köznek. Ezek a nevek kitörölhetetlenül megmaradtak a köztudatban, a családnevekkel együtt öröklődtek, de az új idők új akarnokaival elkoptak, mint a makadámutakról a McAdam neve.

Telt múlt az idő, a város gyarapodott, az emberek kedvvel és örömmel sokasodtak, az utcák is gyarapodtak, valaki kitalálta az utcatáblákat, amelyekre neveket kellett írni. Jellemző nevet keresve találtak is meg nem is különféleket. Helyneveket, szép virágneveket, könnyen megnevezhetőket és olyan furesán jellemzőket, mint a Forduló, a Tyúkszar, a Sárköz, Túzokmál, Kis, Nagy, Közepes, Szén, Széna és más világszerte használt efféléket. Szép kitalálás volt utcákat elnevezni híres emberekről. Azokról, akik ott születtek, vagy ott laktak. De voltak később olyanok, akik nem nyughattak, és aztán azokról is nevezek el utakat, akik valahol, valamiért híres emberek voltak. Később olyanokról is elneveztek utcákat, akik sohasem jártak ebben a városban. Előszeretettel pedig olyanok nevét is táblára vették, akik szerettek volna a város felett uralkodni.

Gyarapodtak az utcák, de még gyorsabban sokasodtak az utcanévek. Ha már egy utcanév ki lett találva, táblára kíváncszott. Így jelentek meg a táblákon a régi nevek mellett az újak, aztán a még újabbak. Minek annyi név? – zsrörtölődtek az okosoknál még okosabbak, azok akik csakis a jelenkort és három szint ismertek, hogy a képzelt előrehaladásba csimpaszkodva kullogjanak előljáróként, mert egynyelvű, egyöntetű és egyvezérű országot akartak, és a piros lobogók alatt kívánták utolsó harcukat folytatni az osztályellenség sohasem alvó seregei ellen, aztán háromszínű festett padokon nyugtatni magukat előbbre valóságukról.

Mindig olyan nevek jöttek elvatba, amilyent a városvezetés kedvelt. A helyi lakosok az utcatáblákat olvasva messze földi tájak, ismeretlen írók, politikusok és valamiért hősök világába kényszerülve értetlenkedtek. Mit tehetek? Fejüket csóválva kimenekültek a városból, más országba, más városokba, és végleg kifelé a sokféle akarnokság miatt nehéz életből a temetőbe, amelynek nevét csupáncsak a Hely Szelleme őrizte. Szigorúan őrizte vagy nem szigorúan, ezt most ne firtassuk. Jöttek aztán a tolakodók, a beözönlők, hogy mindent a maguk szája íze szerint megváltoztassanak. A régi neveket nem értették, nem tisztelték, erősen ragaszkodtak egynyelvőségükhöz. Új nevet adtak középületeknek, utcáknak, városnegyedeknek.

Működött a történelem. Háborúk és világháborúk dúltak, a határoknak is gyakran eszébe jutott vándorolni. Akkoriban a Hely Szelleme erős volt, mint a paprika és a szilvórium, a város lakói nem mozdultak. De mégis akarattuktól függetlenül más és más ország polgáiraivá váltak, mert olyan földindulás következett, amikor a határok költöztek. Kapkodták a fejüket a lakosok, hogy régi városaik és régi utcáik új neveit megszokják. Tele volt a város kapkodással a város régi, elhallgatott neve és a sok új utcanév miatt. Minél öregebbek lettek a lakosok, annál nehezebben szokták meg a sűrű, az egységesnek mondott nemzeti állam érdekének megfelelő és a politikai akarnokok kedve szerinti gyakori utcanév változtatásokat. Ezért a régi lakosok minden áldott nap, a régi, a megszokott nevű utcájukból indulnak, vagy nem indulnak még ma is a dolgukra és munkájuk végeztével oda térnek vissza.

Élt ebben a városban egy rendes ruhájú özvegyasszony, a Hely Szellemének húga, a szépreményű Joó Jolán. Férjét elvitte az első, fiát a második világégés, a Nagy

AGREGY

Verekedés. A Majális út elején szuterén garzonjában éledgelő néni csodálkozott, hogy a magyarul köztársaságot jelentő úti lakásába címezve kapja „nyögdiját”. A Külső Monostor utcában lakó barátnőjéhez, ahol az egyik nagy változáskor meghőkölt a demokrácia, muszáj volt neki Mócok útján elsétálni. Nehéz mozgású, törekeny asszony a néni, Brassai Sámuellel vetélkedik éveit és lépéseit számlálva. Mindenszentekre esküszik, hogy lépteit az újonnan ritka felületességgel egyenlőtlenül lerakott gránitlapok alól is kiütöző haragoszöld lábnyomok vezetik. Ezeket a nyomokat, akár a parkok fűvét, a város új gazdái képtelenek voltak nemzeti színűre átfesteni.

Jolán néni mostanában akármerre is igyekszik szülei szüleinek szülővárosában, tudja, hol, merre jár. Mesés vidéken. De amit mond, az nem mese. Egyszerre rögs múlt és aszfaltos jelenéről szól, amelyből nem mindig csak egy ugrás a szebb jövő.

Jolán néni botjára támaszkodva botorkál. A botnak is füle van a mesében. Hallja, amint azt sűgja neki a bot, hogy kerülje a botcsinálta nagy embereket minden meséjében. Barátnőjének kávézás közben a következőket mesélte: Volt egyszer, hol nem volt egy olyan temető, amely megtelt. Kapuját hét lakat zárta. Felirat hirdeti: Megtelt. Ide van bezárva a múltunk, - magyarázza a polihisztor néni. Onnan aztán se ki, se be. Értetlenkedve állanak a halottak a bezárt kapu előtt.

A megtörtént dolgokból elvenni, vagy ahhoz hozzátenni a hallgatag város lakóinak ezek után már semmit, de semmit sem lehet. Joó néni szerint ez csak a legújabb történéseknek szabad egy bizonyos ideig. Na, ki tudja meddig? Azt sem tudjuk még, hogy tulajdonképpen kinek dolgozik az idő. A válasz kéznél van, évtizede lábunk előtt botorkál a hallgatag városban. Hajlunk rá, hogy a névváltoztatás kiszámíthatatlan folyamata megreked majd valamilyen elviselhető, rendes feltámadáskor.

Ebben a városban valamikor régen született egy igazságos király. Ennek nevét a maguk nyelvéhez igazították a messziről jöttek, az újszülötteket sem kímélték, az anyák és apák adta neveket öntörvényűleg felülírták, hogy a várost minden kincsével együtt magukénak tudva, ezt a helyet is az egynemzetiségű ország egynyelvű városává tegyék. A Hely Szelleme régóta küzd velük, a mesék ezerfejú sárkányánál is hatalmasabb erők ellen keserves mindennapos csatája. Ezer fejú sárkányutódokból időnként lángszóróként süt az indulat a város hagyományos európaiságát őrzők ellen. A Hely Szelleme évtizeddel ezelőtt megrázta magát, és Kincses Társasága segítségével messzeföldön híres városnapokat kezdeményezett. S rendez évtizede minden esztendőben, amikor sikerül a maga sokszínűségében bemutatnia a történelmi hagyományok biztos talaján állva a soha nem nyugvó város jövőt ígérő fejlődésének reményét, amikor a megteremthető álmok folyamatosan valóra válnak, amikor a hallgatag város igazi, senki fülét nem bántó hangját hallathatja újból, és kincses lesz a családot alapító fiatalok számára is, hogy különféle emberséges és tartós közösségeket alkotva a csüggedő hallgatásnak mindörökre véget vessenek.

Tar Károly Hazugság kaszál

Követ törünk egyre apróbb darabokra,
láthatatlan minden dolog mikrónja,
szakosodunk és koronként átfestjük
a történelmet,
mindent.

Holnapra felejtjük a tegnapot,
kitaláljuk a menő múltat.
Barabbás volt a sokadik Jézus
Luther 95 pontja nem fért a
templomajtóra,
talpra nem állított minket
a Múzeum lépcsőjéről
az öreg Petrovics vitézlő fia,
a nagy októberi forradalom
nem volt nagy,
nem volt novemberi
és nem volt forradalom,
a bajszos Acélt apjuknak
hiába hitték
a megtévesztett proletárok,
nem szükségszerű volt
a Gulág
és a „nesze semmi, fogdd meg jól”
nem jön el,
hova fér minden gyaur és iszlám,
kövér és apró szentekkel
tömött a mennyeknek országa,
virtuális térben madár a lelkünk,
hitünk sokasodik,
apritják nyájas akarnokok,

porlik mint a szikla,
markunkból kimossa a nemlétező idő,
magunkra tükörben sem találunk,
igazi jelenünk, ha volna,
eltűnik velünk.

Hazugság kaszál gazos mezőnk alján!
Ördögnek se kellünk,
el nem visz soha,
ő sem más:

teremtett Teremtőnk fura fia,
vigyori testvérünk, bátyuskánk,
ha vagyunk s leszünk...

Mik vagyunk?

S lennénk

eszünk és lelkünk szerint
végre valakik.

Reménylett maradék halálunkkal
lehetnénk Ő maga!

A magunk ünnepe

Minden napunk cikornyás ünnep-
Evés, ivás tivornyás ének,
nagy disznóságaink talmi tora,
magunkfelejtés, cifra búbánat,
Fajzott császárkodásaink sora,
Felültetnek cifrázott gebéjére
a múltnak, terelgetik a szegényt:
búbánat takarója melegítse
nyájszellemét, s fölötte nyeregben
uralkodója messze hangzóan
Dalolja paposan lány énekét.
„Lesz még ünnep a világon?”
A kérdés mindig örökké a miénk,
a jelen rója az idő falára:
Az ünnep mindenkor a gazdagoké.
Szegénynek nincs egyebe: csak tora.

Tar Károly

MINDEN KIDERÜL

A szerző *Az ismert katona* című regényének második könyve
Folytatás előző számunkból

Mi lesz ezután? A kis nemzetiségek beolvasztása után milyen fegyverhez nyúlnak? Ha nem jön a háború, mivel fékezik az ígéretekkel hülyített népet? Megfékezéséhez már most aligha elég a belvédelem, a kiépített sűrű besúgórendszer és minden, amit már a múlt században produkáltak a modern államok. Érezhetően nagyobb teret kap az egyház. A túlvilági távlatokba helyezett igazság és béke elfogadhatóbbak, mint a tévé képernyőjéről szemünkbe fröcskölő, a valóságnak ellentmondó, sokat hangoztatott, alaptalan és hihetetlen, üres jelszavak sokasága.

Az egyház a nemzeti kisebbségek esetében az anyanyelv gyógyírjával is nyugtató, a félelmeket, az étellel, a jövővel szembeni pánikot kivédő hatásával újra a legjótékonyabb intézmény. Az újrakezdet lehetőségét tartogatja talán, de eltompító, a külvilági-evilági eseményekkel szembeni magatartásával jámbor népét ugyanakkor még inkább kiszolgáltatja az elnyomóknak.

Naponta felriadok a különféle híradásokra, ezeket le kellene jegyezmem, hiszen magam is elfelejtem jó részét, az újabb és újabb „meglepetések” áradatában. Módszerként tehát a friss történések feljegyzésekor a témával kapcsolatosan visszafelé forgó forgószínpadszerűen írom az általam lényegesnek tartottakat. A napokban játszották „utoljára” a Hunyadi Lászlót. A közönség az előadás végén ülve maradt és lassan, állítólag egy órán át tapsolt. Nem volt szabad az ismétlés, a művészek jöttek, meghajoltak és a közönség tapsolt. Újra jöttek, újra erősödött a taps, és így ment tovább. Aztán a meghatódottságtól a színészek és a közönség is sírt. A teremben jelen volt a magyar konzul is. A taps ellenére, azt hiszem, csendes, civilizált tüntetés volt... Egyfajta temetés, de az összetartás megmutató, forró jeleivel. Semmi rendzavarás, semmi magyarkodás. Mert nemcsak magyarságunk melletti kiállás, hanem a kultúra melletti tüntetés is volt ez az alkalom. A lányom szerint (egyik osztálytársától tudja) egy másik előadáson hasonlóképpen történt. Ma hallom, hogy elrendelték: az Állami Magyar Színház mostani előadásaira kétszáz jegyet nem szabad eladni, hogy kevesebben legyenek a teremben, hogy ne legyen telt ház. A mostani előadások azt jelentik, hogy egész sor előadást betiltottak, talán már a következő hónapban nem játszanak. Így azokat, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchiával hozhatók kapcsolatba. És nyilván, a magyar történelemből vett témájú előadásokat. Az operetteket nem is bánám, de most nem jön helyettük semmi (se jobb, se rosszabb), kevesebbek leszünk a színpadjainkról

elhangzott magyar szóval. Hol maradt még magyar közönség előtt elhangzó magyar szó? Már csak néhány, talán tucatszám előadáson, műkedvelők színpadán (Kolozsváron már csak egy szórakoztató előadással évenként egyszer-kétszer jelentkező ilyen csoport van) a tévé nyúlfarknyi magyar adásában (Ki nézi még? Kibírhatatlanul semmitmondó, bárgyúan, primitíven hozsannázó) és a templomokban. Mostanában egyre inkább tisztelnünk kell őseinket, akik „Erős várunk...” jelszóval évszázadokra megmaradóan építkeztek. Persze, az épületek: nem minden. Elvehetik, lebonthatják... Valószínűleg a paputánpótlás akadályozásával próbálkoznak majd egy valamikori következő asszimilációs fázisban.

Most szűnt meg egyik napról a másikra a kolozsvári rádió. És a vásárhelyi, a temesvári... Megszűnt ezzel az a sajátosan, néha szégyellni valóan rossz vagy helytelen kiejtésű magyar hang a rádióhullámok között, amely ország-világ előtt figyelmeztetett nyelvápolásunk szükségességére és persze az elmondottak ürességére is. A magyar kisebbségi kultúrában elhelyezkedő értelmiségi (és nemcsak értelmiségi) réteg beszűkülése még inkább válságosra fordult: a rádió szerkesztőit egy gyászos gyűlés után szabadságra küldték és megígérték, hogy három hónapon belül elhagyják őket. Hova?

A szilveszterestét otthon töltöttük. Lányom barátnőjével együtt, fiam „özvegyült” társánál rendeztek batyus szilvesztert. Ott voltak fiam barátai, talán a tavalyi, kihagyott együttlét emlékére, amit leveleivel olyan aprólékosan szervezett, minden részletre, igényre ügyelve, és irányítva lánybarátját egy mértéktartó, kellemes újévkezdés megrendezésében. Mi otthon ültünk, be sem kapcsoltuk a tévét. A Szózat után lefeküdtünk. Senki sem hívott, mi sem telefonáltunk senkinek.

A mi tragédiánk az, hogy európaiak akarunk maradni a rohamosan balkániasodó Erdélyben. Erdemes újra felidézni ennek a folyamatnak a kisember által is érzékelhető momentumait. Először a tisztviselőréteg változott, feltűntek az oltyánok, minden fontosabb székbe ők kerültek. Egyelőre nem a pártban, hanem az államapparátusban, katonaságnál, kereskedelemben, más hivatalokban. Ennek következménye a korrupció általánosodása. Aztán a városok képe megváltozott, lassanként elborított mindent a kosz. A ragyogóan tiszta erdélyi városok két évtizede szemetesek, nem költenek a karbantartásukra. Ezzel együtt változtak a vendéglők, fokozatosan kicserélték a személyzetet, rohamosan szegényedett minden vendéglátó étlapja. Eltűntek a magyaros ételek, a levesek, a cukrászsütemények. A régi szakácsok nyugdíjba mentek, de már azelőtt az étlapokat „hazafias” felelősök állították össze. Bejött a „gratar” és a „mititei”, a „ciorba”, még a „ciorba de burta” is. Eltűntek, kivesztek a civilizált pincérek, a személyzetről ma már messziről megállapítható, hogy nagy részük nemrég került be faluról, és otthon sohasem ült terített asztal mellett. Ezután következett a közszállítás minősíthetetlen „fejlesztése”. Elhanyagolják az utak és utcák karbantartását. A lényeg az, hogy hol jár a főnök, és az, hogy a látogatások előtt oda gyors aszfalt kerüljön valamely gyár és a repülőtér felé vezető útra. Ezzel egyidejűleg került sor a kultúra fokozatos leépítésére. Mutatja ezt a plakátok hiánya, az utca arculatának elszürkülése. De silánnyá váltak a színházak és az operák műsorai, a mozi hálózat nem fejlődött a tévé miatt. Talán ezután valamivel növekszik majd a mozilátogatók száma, mivel a

tévé ritkán tűz műsorára filmet, és amikor ezt teszi, akkor is régi, rossz filmeket ad. Hasonló átalakuláson ment át a kereskedelem. Két évtizeddel ezelőtt még magyarul is lehetett beszélni az üzletekben. Aztán megtiltották, hogy magyarul beszéljenek a kiszolgálók. És csak románokat vettek fel ilyen munkára. Fiatal falusi lányok lepték el a különféle üzleteket. Nem tudnak, nem akarnak kiszolgálni, viselkedni sem tanította őket senki. Az árukiosztás még inkább lerontotta a kereskedelemben joggal elvárható civilizációs szintet.

És végül az egyszerű embernek is észre kellett vennie, hogy minimálisra csökkent a sportrendezvények száma. Még a felszabadulás utáni években is tornatermekben, szabadterén, sporttelepeken vasárnaponként, ha nem mást, háziversenyeket rendeztek, a kisebb lakosú Kolozsvár ekkor több érdeklődőt adott, mint most. Leromlottak a híres sportegyesületek, az olyan szakszervezetek (vívás, torna, atlétika, kosárlabda, ökölvívás, kerékpár stb.), amelyek sok sikert hoztak, nagy szurkolótábor vonzottak a városban és Erdély-szerte mindenütt.

Eltűntek a régi bálók, a tánchelyiségek. Igaz, új helyek (disco) alakultak az iskolákban, főiskolákon. De a hirtelen megnövekedett számú munkásfiataloknak nem marad más csak az utca, a kocsmák. Ez utóbbiak sem sokáig, mert állami kezelésbe jutva gyorsan leromlottak.

A magyarság kulturális tevékenységének visszaszorításával (nem maradt csak 1-2 magyar nyelvű színjátszó csoport) a két-három évtizede még sokféle közművelődési lehetőség (tudománypszerűsítés, zene, könyvtár, klubtevékenység, sakk, bélyeggyűjtés, vitakörök, nőszövetségi körök) léteztek. Most majdnem semmi. Még román nyelven sincs, mert nem igénylik, úgy ahogyan nem igénylik a színházat sem. A Román Opera előadásain alig néhány néző jelenik meg, évek óta a Magyar Opera gyakori operett előadásaival hozza az egyesített adminisztrációs művészeti intézmények számára a pénzt. Úgy tűnik, hogy a szocializmus építését – szabályszerűen az operett dalok muzsikájára, grófocskák és delnők százalmas történeteinek akkordjai közepette, nyitányaival és érzelmes díváinak hangja mellett kell végezni. Mit bizonyít ez? Azt, hogy a hatalomra jutott műveletlen vezető réteg és az utánuk igazodó új tisztviselő réteg csak a kispolgári szintig volt képes eljutni, ehhez pedig igazán nem kellett nagyobb műveltség. Itt élünk hát egy félművelt (a legjobb esetben félművelt) vezetőséggel a nyakunkon. Igényeik: a drága ruhák, a tele has. És a buta nőcskék használata, amiért nem átalják maguk közé fogadni, aktivistává kinevezni az erre hajlandókat. Ez a réteg csak a magukhoz hasonlókból választ munkatársakat és utódokat. A nemzetiségekből, hogy bizonyos százalékot kimutassanak a vezetőrétegben, még náluk is műveletlenebbet válogatnak, hogy felsőbbrendűségüket gyakorolhassák. Ezek sem románul, sem magyarul gondolkodni nem tudnak. Szólni nem mernek. Nyilatkoznak, ha kell, előre gyártott szövegeket felolvasva, gyűlésen tévében, rádióban. Az a néhány értelmiségi, amely a felső vezetőségbe került, garantáltan gyáva, csak gyógyíthatatlan betegségük esetén szánják el magukat petíciók aláírására, a régi sérelmi politika halk szavú folytatására. Mi a teendő? Miközben az orvostudomány aprólékosan leír valamely betegséget, figyelni előrehaladását, a páciensek rendre elpusztulnak. Áldozatuk nem volt hiábavaló. De ésszerűbb lett volna a beavatkozás, a megelőzés, a mentés. Úgy néz ki, hogy ebben a szakaszban minékünk a magunk megmentésére kell ügyelnünk. Megfigyeléseinknek is ez kell, hogy legyen az indítókoka. Megmaradásunk hasonló a halálraítélt józan erőfeszítéséhez, hogy életének minden pillanatát tudatosan élje, hideg fejjel rögzítse és gondolja végig mindazt, ami vele történik nemcsak azért,

hogy tanulságait az utánuk jövőkre hagyja, hanem mert remélnie kell! Életünk pillanatainak elemzésekor talán még találhatunk megoldást a csúfos vég elkerülésére. Minden hatalom önmagát pusztítja, amikor az ember ellen cselekszik. A fölöttünk uralkodó hatalom embertelenségét naponta észleljük. Ezt jegyezni kell. Nemcsak az emberi butaság történetére, de az emberi aljasság történetére is szükségünk van a küszöbön álló, általános elaljasodás elkerülhetősége végett

-----

Az asszimilációt siettető intézkedések brutális gyarapodására számíthatunk mindaddig, amíg a primitív vezetés dominál. A többnyelvűség nyitottságot, műveltséget igényel. Nálunk ennek ellenkezőjét tapasztaljuk. Elzárkózást, fizikai és szellemi határok erősítését, különállást. Ehhez törvényszerűen egy nyelv is sok: megvalósul tehát a hallgatás, a robotolás adekvát „nyelve”, a hurrázás és tapsolás, a primitívizmus. Előbb kiírják: mindenki beszéljen románul!, de azt értik: hallgass! Később: a kuss! járja (már most gyakorolják az erőskezű aktivisták) és korbács! Közben katonásdit játszanak velünk, hogy ne tűnjék föl a sok reánk felügyelő katona. Ehhez némi császár-családi kultusz és felsőbbrendűség-imádat hajlongás, kézcsók, leborulás kell, és máris kész a középkori műveltséggel működő fasizmus, az eredetnél ez tökéletesebb változat, hiszen megfelelő szervezettség, csiszlik erkölcs, balkáni nagyvonalúság és műveltségigény hiánya az alapanyaga. Hataloméhség, hatalomvágy, hatalmi elbizakodottság... Mind olyan dolgok, amelyek magukban hordozzák az elkerülhetetlen bukást. De előbb a civilizációt, a humanizmust temetik el, és néhány nemzedéket, amely az eddigieknél inkább megközelíthető szabadságról álmodott.

Ha nem volna ebben az országban a kétmilliós kisebbség, a hatalom háborúban (Besszarabiáért) mutatná meg fasiszta voltát. Így elég ez a belső háború, amely egyre inkább lefoglalja, mert türelmetlensége az ország anyagi romlásával együtt nő. Már a vezetőrétegek sincs más célkitűzése, nem állítanak elé más, sikerrel kecsegtető tennivalót csakis a nemzetiségek felszámolását, amit dühödten és a legnagyobb lelkiismeretességgel végez. Ez a hatalom a szocialista jelzővel díszített polgári ultranacionális álmok vaskezü megvalósítója és zavaros századvégi elméletekre támaszkodik, azokra, amelyek a fasizmust is szülték. Freitske: „minden állam joga a benne egyesített nemzetiségeket eggyé olvasztani”, a német nemzetelmélet alapján a dák eredet és műveltség felsőbbrendűségének belemagyarázásával, a román kommunizmus megvalósításának sűrű hangoztatása közepette, de átvéve és alkalmazva Deák Ferenc idevágó nézeteit, miszerint oszthatatlan és egységes nemzetet képez mindenki, bármely nemzetiséghez tartozzék. A politikai nemzet fogalmával meghirdetett egyenjogúság nyilván az asszimiláción alapul és – Deáktól eltérően – a művelődésre is kiterjeszhető, ami teljes elnyomással, a nemzetiségek teljes megszüntetésével jár. De Deák azt is tudta, hogy „ha mi a nemzetiségeket megnyerni akarjuk, ennek nem az az útja, hogy őket mindenáron magyarosítsuk, hanem az, hogy velük a magyar viszonyokat megkedveltsük”. De annak idején honpolgárookra volt szükség. Itt és most: robotoló, igénytelen tömeg kialakítása van folyamatban, egyféle rabszolgaság kialakítása, amihez nem megnyerni akarják az embereket, hanem ellenőrizhetően korlátozni tevékenységüket, hogy minden felülről jött parancsot gondolkodás nélkül végrehajtsanak és jópofát vágjanak a legfelsőbb vezető nagyzási hóbortja kielégítésére rendezett cirkusz (nagygyűlések, mindent

egyöntetűen elfogadó kongresszusok, semmit sem érő látogatások, születésnapok, választások) statisztálóiként, a szükséges tömegjelenetek részvevőiként. A hatalom legfőbb fegyvere nem a szédítő propaganda, mert ennek óvása csaknem a nullával egyenlő. A rohamosan növekvő, mindent behálózó belügyi rendőrség, amely átvette a régi káderosztályok nyilvántartását és hatalmát, meghatározza mindenütt, hogy milyen képesítésű, nemzetiségű és igényű emberek kerüljenek nemcsak a fontos, hanem a kevésbé fontos vezető állásokba. Ezért itt mindig azé lesz a hatalom, aki a belügyre ráteszi a kezét, aki vagy akik ellenőrzésük alatt tartják ezt a hadsereget. A hatalomátadás ilyen formája már Gheorghiu-Dej idejében gyakorlat volt. Az új dinasztia is erre épít, amikor gátlástalanul előkészíti uralmát a következő évszázadra, hatalom közelbe juttatja a C. család minden tagját, hogy a fiú hatalomátvételét zökkenőmentesen előkészítse.

Ezt a klikket megtörni csak külső beavatkozás, háború vagy egészen alulról jövő emberi felháborodáson, elnyomást megeléglelő önfeláldozáson alapuló lázadás képes. Mindez kilátástalanul messze van – olykor ijesztően közel – nem úgy tűnik, hogy valamiféle törvényszerűség közel hozná vagy távolíthatná ezt a végtelenbe. De múlt századi romantikusokkal kell mondanunk és hinnünk: az idő nekünk (az emberiség emberségben hívő, elnyomást ellenző felének) érik!

Azt mondják, hogy bementa a Szabad Európa: elbocsátották Domokos Gézát. Ha még nem bocsátották el, rossz jel. Ha elbocsátották, ami várható, azt is jelenti, hogy egyre nehezebben terjednek a minket érintő hírek. Azt magam is hallottam, hogy Király Károly a megyei titkárhoz írt a belügyiiek túlkapásai ellen. A Vásárhelyen végzett orvosokat mind Moldvába küldik, pedig már egy-két tantárgyon kívül nem tanulnak magyarul.

A fiam halálával haltam magam is. Csodálkozva tapasztaltam, hogy, mint máskor, reggel hatkor kelek, gépiesen megteszek mindent, mint azelőtt, este fáradtan dőlök ágyba, napról-napra zsibbadtan folytatom taposómalom életem. Addigi életemben valahogyan elkerült a félelem, a fiam halála után nem fogott rajtam, életemben nem következhetett nagyobb fájdalom. Élő halottnak hittem magam, akinek nem árthat semmi, megkönnyebbülés lehet akármilyen baleset, nem fenyegethet a hatalom, szíjat hasíthatnak a hátamból, rugdoshatnak, testem, lelkem darabokra hasíthatják, minden törvényen kívül állók. Almatlan kínos éjszakák következtek. Éjjél után továbbra is holdkórosként járom a temetőt, órákig ülök a fiam behavazott sírjánál, töprengek, mit rontottam el, miért nem voltam képes megelőzni a bajt. Elképzeltem: mérnök fiam áll mellettem és vigyáz reám. De aztán teltek a változást követő örömmámor-napok, özönöltek a magukat mentő sunyi akarnokok, a kaméleon természetűek, akik a mindenkori hatalomhoz simulva, örökké a saját pecsenyéjüket sütogetik. Azok, akik a közért, netán eszményeinkért soha semmit sem áldoznak, és hirdetett lelkiismereti önvizsgálatom elől menekülve, hadjárattal folytatott rágalmozással, ujjuk mögé bújva lapultak és lapulnak a maguk lelkiismerete elől ma is, amíg a feledés homálya végleg be nem takarja őket. A fiam nélkül nehezebb volt a harc, értelmetlen a védekezés ellenük. Az én jövőmnek befellegzett a fiam halálakor. Amikor sikerül az öregségemmel járó közönyt leráznom magamról, fiam életre kell bennem. Furcsa fordítottság éltet, apaként fiam dolgát végzem minden lázadásomban.

Társaságunk valahol a Bihari havasokban egy mesterséges tó partjára épített

nyaralóban szállt meg. Alattunk kékllett a tó vize. A szokásos szalonnasütés, flekkenezés, italozás vidámsága nem ért el hozzám, mint kopogó esőcseppek az átláthatatlan ablaküvegről, lepattant rólam az ismerősök kíméletes sajnálata. Üvegkalitkában megszűnt az idő, a nappalok összekeveredtek az éjszakákkal, hangtalanul úsztam a szomorúságban, gyermekkorombeli ájulásaim előtti percek dagadtak ilyen végtelen ürré, amelyben súlytalanul, ájultan lebegtem. Egy a nagyok társaságában unatkozó kislánnyal csónakba szálltam, és lassan messze vezettem az erdővel övezett hosszúkás völgytő vizén. A távolból, romos templom körvonalai tűntek fel. Látomásként lebegett a vízen. Célnak megfelelt. Gépiesen, szótlannal eveztem a derékig vízben álló templomig. Kíváncsian körbecsónakáztuk a siralmas voltában is tekintélyes romot. A megbontott fal tátongó oldalán beláttunk az épület hajójába, a padok helyén szellő fodrozta a vizet. Szomorú, gyászhangulatomnak megfelelő látvány volt. Döbbsent hallgatásba burkolóztunk.

A nyár végén, másodszeri kérésre, a lány mégis átvehette útlevelét és boldogan utazott a magyar fővárosba, hogy az új egyetemi év kezdete előtt, ahogyan ezt mondani szokták, feltöltődjön kissé, világot lásson, szórakozzon. Az apa előtte járt Budapesten egészségi engedéllyel. Idegösszeroppanásos hónapjai után a klinika legidősebb és legnevesebb szemorvosa, három rendbéli vizsgálat után is szemfenéki daganatra gyanakodott. Ennek megerősítésére utazott az apa Budapestre, s került némi protekcióval a korszerűbb vizsgálati eszközökkel rendelkező egyetemi tanár rendelőjébe.

– Egyféle anyajegyet látok bal szeme fenekén – nyugtatta meg az orvos. Az apa emlékezett, hogy apjának évtizedekkel ezelőtt ugyanezt a diagnózist állapította meg egy fiatal szemorvos. Némi büszkeséggel nyugtázta a hasonlóságot. Jó érzéssel töltötte el, hogy végre örökölt valamit az apjától.

Pesten egyik osztálytársával találkozott, aki titkot bízott rá. – Dobbantok! – mondta mosolyogva és mutatta Stockholmba szülő repülőjegyét. Az apa beállt a menekülőt kísérő rokonok és ismerősök közé, vidáman sörözve búcsúzkodtak a Ferihegyi repülőtéren. A teraszról integettek a magasba emelkedő utasszállítónak.

– Ő már szabad! – jegyezte meg könnyű sóhajjal valaki a csoportból, amikor kiléptek a repülőtér épületéből. A kijáratnál az elbúcsúztatottba ütköztek. Az apa meghökkenve kérdezte:

- Te itt?

Barátja bosszúsán magyarázta.

- A legújabb rendelkezések értelmében erdélyi magyart nem engednek felszállni a repülőre... Az útlevelemet vizsgáló tiszt sajnálkozva mondta miközben végigböngészte a kezében tartott listát azokról, akiknek szabad utat mutathatott: „Ha legalább az egyik neve román volna, mehetne...”

Az apa hazatérve másoktól is hallott az új rendelkezésekről. És arról is több erdélyi magyar, ha nem mehetett nyugatra, Magyarországon maradt. Befogadták. Letelepdedhetett, segítséget kapott. Kiszabadulva a román diktatúra alól sokan kezdtek ebben az időben új életet.

A felesége éppen azokban a napokban érkezett Budapestre az Egyesült Államokból. Blauéknál sokféleképpen marsztalták. A nagynénje győzködte:

- Felejtss el a nyomort. Itt minden meg lehet. Baráti körünkben van egy derék ember, feleségül ves... a lányodat is kihozatjuk...

Az unokahúga kategorikusabban fogalmazott:

- Dönts el, mit akarsz?! Ha magyarkodni akarsz, az egy dolog... De ha jól élni, akkor megfelelő munkát keresünk neked, és gond nélkül élhetsz. Beszélj a férjeddal.

Az anya felhívta élettársát, izgatott hangon kérdezte mitévő legyen? Maradjak?
Az apa félbeszakította.

– Emlékszel miben egyeztünk meg? Ahhoz tartsd magad.

Az anya, mintha nem hallotta volna a figyelmeztetést. Pedig tudta, hogy megegyeztek abban, hogy az ilyesmi nem telefontéma, hiszen telefonbeszélgetésüket magnóra rögzítik a belügyisek. Folytatta volna, belekezdett a rokonai által ajánlott megoldások részletezésébe. Az apa erőlesen figyelmeztette.

– Tégy mindent megegyezésünk szerint! Vigyázz magadra, az ottani időjárás nem kedvez az egészségednek...

Telefonbeszélgetésük egész ideje alatt két malomban öröltek. Az anya rokonai, a telefonbeszélgetés drágaságára hivatkozva, véget vetettek párbeszédüknek.

Naplótöredék

A múlt vasárnap telefonált a lányom Stockholmból. Aztán a feleségem Atlantából. Az előbbi vagy az utóbbi helyen akarnak megtelepedni - ez izgatja őket! S amit mondtam a terveimről, a dolgaimról? Könnyen elszakadnak onnan, ahol nem öröm az élet. És azt gondolják, nekem nincs más dolgom: kövessem őket, és hagyjam a fiam a Házsongárdban, ahonnan 2002-ben a nyomát is eltüntetik; Mindent hagyjak itt a nagyobb vajas kenyér reményében?! Nem szeretem a vajas kenyeret, a félmunkát, a meghátrálást, a hütlenséget. Nem hiszem, hogy az öregség miatt nehéz vállalom a változtatást. Mindig szerettem az új környezetet, a megismerést egyenesen élveztem, a nehezebb körülmények sem rettentettek el ettől, akkor hát miért ne vállalnám a régóta megismerni óhajtott civilizációt, nyugatot, a szabadságot? Összegyűjtött szerszámaimat: könyveimet félttem? Öregkori szórakozásaimról nehéz lemondanom? Mindezek mellett számot kell adnom magamnak arról is, hogy megmaradt családom nem tud, nem képes követni. Hiába mondom fel terveimet, apránként megvalósított életem nem példakép, nem kellek már sem a lányomnak, sem a feleségemnek, nem kell a vezetésem, az irányításom, az eligazításom, nem hallgatnak rám? Két malomban örölnék? Esménytelenségük nem köti őket? Hozzám sem, akit talán maradnak, változtatni képtelennek tartanak. Az én tragédiámban benne van a társadalom sikertelensége, eszménytelensége, embertelensége.

Az asszony nem maradt Amerikában. De Pesten találkozott a lányával, és ismerőseinek minisztériumi kapcsolatai révén elintézte, hogy lánya felkerüljön az engedélyezett listájára. Stockholmból, majd egy tengerparti svéd kisvárosból telefonált, hogy jól van, már tanulja a befogadó ország nyelvét.

Az apa a „zöldfedelűnek” nevezett bolondokházában tért magához. Az étkezés egy kis helyiségben történt, ahol a nem veszélyesekre engedték a félig örülteket, akik állati ösztönrel látványos zabálásba kezdtek. Kíváncsiságának engedve bemerészkedett közéjük. Elé állt egy nagy növésű törpe ember, amolyan zsugorított óriás, és mint azt az új fiúknak szokás volt, elmagyarázta-mutatta, hogy miként szelidített meg egy bikát a szarvánál fogva. Mutatta, miként csavarta le a bika fejét a nyakáról, és hogyan dobta bámulói elé: „nesztek, egyétek meg!” Körülötte mindenki félelmetesen vigyorgott. És akkor belibbent az a gömböcslány, aki a kolozsvári műkedvelő színjátszók üdvöskéje volt, és az egykori Vasas Klub színpadán apró túllszoknyájában olyan komikusan balettezett, hogy a közönség mindenkor a hasát fogta a nevetéstől. Szája élénkvrösrre festve. Édesen mosolygott. A bárgyú, brómmal bevetett társaság elalélt az élvezettől. A kellemesen megnyugtató, életerőtől duzzadón mázsás, de azért minden porcikájában nőies jelenséget, csorgó nyállal bámulta a sokféle megpróbáltatástól állatiasult társaság. Kimenekült a szobájukból.

AGHEGY

Kórtermében öngyilkos jelöltek heverték ágyaikon. Katonásan vetett ágya környékén kóválygott, amikor két ápoló előtt haladva, bejött a szobába egy sápadt polgár.

- Itt jó lesz - szólt az egyik ápoló és ágyamra mutatott. A beteg, akin semmi nyomát sem látta betegségének, engedelmesen hanyatt feküdt az ágyon. Kapott egy intravénás injekciót. Behunyta szemét, önkívületi állapotba került. Fejére óriási fülvédőszerűséget raktak, amelynek zsinórja egy kerekeken guruló elektromos berendezésből indult. A hóhér képű ápoló babrált valamit a készüléken. Óriási puffanás hallatszott, az ágyba fekvő teste nagyot huppant, és döngve esett vissza az ágyra. Ezt megismételték néhányszor, aztán sietve távoztak.

Kimenekült a szobából, ki az épületből. A kertben száraz avaron téblábolva belebotlott Murád Hamidba. Tömzsi alakja mit sem változott, amióta 1952-ben búcsút mondtak a műszaki fémipari középiskola kazán- és fémszerkezetekre szakosított végzős osztályának. Okos, megfontolt ember volt, szarkazmussal teli mosolyát megőrizte. Kedvelt, okos fiú volt. Albán apjának volt mersze mindkét fiát a városban ritkán hallott névre keresztelni. Testvérét Kemálnak hívták. Örült a régi ismerősnek. Hamid is valamiféle nyugdíjazási ügylet kapcsán került az idegyógyászatra. Nem titkolta ősei földjét szeretné látni. Menni szeretne innét mihamarabb. Akkor tért vissza a szobájába, amikor a sokterápián átesett paciensnek éppen felpattant a szeme. Körülnézett. Nem tudta hol van. Zavartan feltápászkodott, eligazította ágyamon a pokrócot, bocsánatot kért, és hülyén mosolyogva távozott. A betegek sajnálkozva, némán néztek utána. Remélte, hogy vele ilyet sohasem tesznek. Szigorú, amolyan korán-vénkisasszony doktornó kezelte, valamilyen nyugtatókkal etette, amelyek hatására régi dolgait nem, de közeli tetteit sűrűn feledte. Hétvégeken hazamehetett. Egyszer éppen vajat osztottak a tömbházuk melletti ételmiszerüzletben. Sorban állt, fizetett és megindult a zsákmánnyal hazafelé. Otthon már nem volt szatyrában a vaj. Visszatért az üzletbe, de hiába kóválygott a környéken, nem jött rá, hol hagyta el a ritkán látott drága kincset.

Az orvosi bizottság átmenetileg beszámíthatatlannak ítélte. Fél esztendei hercehcucás utánajárás után betegnyugdíjazták.

A diktatúra után

Az apa

A fegyverropogásra kiléptek lakásuk erkélyére, amely a város felé nézett. Szomszédjaink is ezt tették. A sűrűsödő fegyverropogás felháborította az embereket. Legyőzve félelmünket, kitört belőlünk a tiltakozás. Húúúú! Hújjj! Fúúújjjj! zengett messze hangzón a tömbházak között.. Néhány percnyi gondolkodás után, miután meggyőződött arról, hogy lánya jó helyen van barátnőjénél, szólt a feleségének, hogy mennie kell.

Nyugdíjas volt, nem tartozott sehova. Úgy érezte, élettársa belegezésével indulhat.

- Menj! Menned kell! - szólt az anya megértően.

Pillanatig teátrálisnak érezte a helyzetet, hiszen nem gondolta magát harcosnak, aki csata előtt szeretteitől búcsúzkodik. Magára kapta rövid báránybörbundáját, robogott Trabantjával a belváros felé. Társakat kellett találnia nyugtalansága enyhítésére. A városháza gyűlésterme tele volt emberekkel. Az elnöki asztalnál valamiféle

ideiglenes vezetőség egyik pufajkás tagja elnökölt. „Útmutatásra ne várjon senki, mindnyájan tudjuk, mit kell tennünk.” A megyei pártbizottság székháza elől elvonultak a tankok.

A tömeg betört az épületbe és leszaggatta az első titkár szobájának faláról a diktátor különlegesen szép, faragott képkeretes portróját, hogy az erkélyről a ház előtti tömeg tetszésnyilvánítása közepette kidobja. Az ipari titkár, aki nem menekült a székházból, megállt intett, és arra kérte az embereket, hogy a képkeretnek kegyelmezzenek, mert az olyan érték, amit érdemes megőrizni. Aztán valaki jóindulatú tanácsára vette az esernyőjét és a tőle megszokott nyugodt eleganciájával távozott. Nemzeti Színház felől Victor Rebenciuc, a neves és népszerű román színész érkezett. Őt beengedték a székházba. Napokkal később a román tévében is láthatta az ország, amikor vécépapírt helyezve az asztalra, arra bízta a diktatúra volt politikusait, hogy szájukat töröljék meg, amikor a demokráciáról beszélnek. A Főtéren, a Szamos-híd Astoria szálloda felőli járdáján és a sörgyár közelében gyertyák égtek a forradalom áldozatainak emlékére.

Azokban a forró, év végi napokban Kolozsvár magyarsága az Állami Magyar Színház épületében és előtte nyüzsgött. Az év utolsó napján a szabadság címmel megjelenő helyi lapban kivágható cetli alakban a következő szöveggel BELÉPÉSI NYILATKOZAT jelent meg:

Csatlakozom a Romániai Magyar Demokrata Szövetséghez. Egyetértek az erdélyi, a romániai magyarság demokratikus jövőjét szolgáló törekvésekkel, vállalom a cselekvő részvételt az ország építő munkában.

Nevet, foglalkozást, lakáscímet és telefonszámot kértek a belépőktől. A naponta közölt jelentkezőlapot kivágták és sokszorosították az emberek. A Magyar Opera pénztára napokig fogadta a jelentkezőket.

A városnegyedekben, üzemekben, falvakon egyre alakultak a Romániai Magyar Demokratikus Szövetség szervezetei. Az apa egyik alakuló ülésen Kós Károly könyvéből vett idézeteket olvasott fel a lelkes hallgatóságnak. „Le kell vonnunk a tanulságot; szembe kell néznünk a kérlelhetetlenül rideg valósággal, és nem szabad ámitanunk magunkat. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk és akarunk élni, tehát dolgozni fogunk... Fölébredtünk. Látni akarunk tisztán. Szembe akarunk nézni az Élettel, tisztában akarunk lenni helyzetünkkel. Ösmerni akarjuk magunkat. Számba kell vennünk erőnket, szerveznünk kell a munkát, tudnunk kell a célt, amit el akarunk érni... Az lesz a mienk, amit ki tudunk küzdeni magunknak. A bátraknak kiáltok hát, a harcolni akaróknak, a kötelességtudóknak; a látni akaróknak, az előrenézőknek. Álljanak elő, ne szégyenkezzenek, ne aludjanak, ne duzzogjanak. Az Élet nem vár; az Élet rohan. A rohanó idő füledbe harsogja: elég a passzivitásból. Ami eddig orvosság volt és védelem is talán, de mindenesetre becsület volt, méreg az ezentúl és gyávaság. Kiáltom a jelszót: építenünk kell, szervezkedjünk hát a munkára.”

Naplótöredék

A megszenvedett időről vallók bátorságát tapasztalva, nincs okunk kivagyisággal minősíteni azokat, akik saját és mások cselekedeteire emlékezve tanúsítják, hogy lehetett volna másként is. Például oly módon, hogy amikor besúgásra kényszerítettek valakit, nem a szekuritáté által választott fedőnevet, hanem a saját becsületes neviüket írják a valakiről vagy valakikről kikényszerített véleményezésük alá, és a különféle

módon rájuk parancsolt megbízatásokról „megfeledeknek”, betegségeikre hivatkoznak, vagy Svejik módjára viszonyultak volna a piszkos munkához. Voltak, akik összeszorított foggal a sokféle sanyargatással és megaláztatással járó kivándorlást választották. Akkoriban így gondolkoztam: „a kérdés most is az, hogy kikkel dolgozunk együtt? Hogy hiszünk-e még a hatalommal való együttműködésben? Lehet-e bízni abban, hogy azonos a célunk: valamiféle új életmód kialakítása? Úgy látom, hogy amennyire Románia eltávolodik a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásától, annyira kerül messzebb a meghirdetett jogállamiságtól.. Most lenne nagy szükség a Bethlen Gáborokra! Hogy kell lehajtanunk a fejünk, hogy ugyanakkor a gerincünk egyenesen maradjon, és büszkeségünk se szenvedjen csorbát? Hogy jövőlátásunk se romoljék oly rohamosan? A rádió a minap egy francia, egy svájci és egy német lapból idézte az erdélyi magyarság dolgait, és ez azt jelenti, hogy a világ közvéleménye, ha ideig-óráig, de foglalkozik velünk. Tehát nem tűnünk el a népek közül nyomtalanul. Végre mi is felsorakozunk azon kisebbségek mellé, akik tesznek is egyet-mást, hallatják szavuk, ellenállnak beolvasztásuknak. Mi, Európa egyik népes kisebbsége Románia négerei leszünk, ha nem a saját, hanem az általuk elképzelt és óhajtott módon részesei a kultúrából. Értelmiségünk szerepe ilyenformán növekedőben van. Kár, hogy szavakban is halkán hirdetett vállalásuk nem követi, vagy csak nehezen követi a némaságból kibontakozás sürgető igényeit.

Félelem lengte be minden napunk. Már nemcsak a hatalomtól féltünk, hanem egymástól is. Tudatosan irányított volt mindez, hiszen megosztva, atomizálódva, magunkba temetkezve, tehetetlenkedve nem sok vizet zavarhattunk. De ahogyan minden csavarással nőtt bennünk a fájdalom, gyarapodott bennünk az ellenkezés, az apránként gyűjtött bátorság is. A naplóíráshoz is kellett valamennyi. A rendszerváltás után kiderült, hogy sokan mások is írtak naplót, emlékeztetőt, amelyeket aztán naplónak elnevezve, ellenállásukat bátran részletezve, állásfoglalásukat a mai kívánalmakhoz igazítva kibontottak, s magyarázták lelkiismeretüknek megfelelően. Nyilván látteleim nem feleltek meg a bekövetkezett változásokban véleményt, célt, arcot, magatartást váltó szereplőknek, csak néhányan értékelték szókimondásomat, nyers és szubjektív véleményeimet. Baráti körömben is megijedhetek szókimondásomtól. A diktatúrában törtézők nem találtak jobb megoldást, mint a lényegi elhallgatás mellett annak bizonyítását, hogy mindenki sáros. S elérték céljukat, hiszen fedő alatt maradt minden, és csak kevesekben ébredt fel a nyílt lelkiismeretvizsgálat igénye. Az idő meggyógyít mindent. De azok, akik maguk előtt is titkolják a régi rendszerben való „ügyeskedéseiket” nem mentheti fel semmi. Magukkal cipelik féldolgozatlanul, be nem vallott hibás tetteik lélektörpítő göncét. Magam is ezt teszem.

Minden harc után rengeteg az önjelölt hős. Értem már, hogy lelkiismeretvizsgálatunkban nem a mások hibáit kell keresnünk, hanem kortársaink erőnyeit felmutatva a magunk életével összevetve, tévedéseinket kell kijavítanunk. Visszatekintve, úgy látom, hogy sokan voltunk, akik nem fértünk a rendszer bőrében. A magam példája csak arra jó, hogy erre felhívjam azok figyelmét, akikben van akarata múltunk elemzésére, s tanulságainak számbevételére, amelyek tanulságai nélkül nehezebb a jelenben élni, hogy sok minden ismétlődik. Az ember saját maga és közössége erkölcsi normáinak taposómalmában erőlködik, hogy mások által is elfogadható életet éljen. Azt hittem, hogy az erdélyi magyarság erőltetett beolvasztása ellenében, sokféle különbözőségünk ellenére is mindig összefoghatunk.

De csalatkoznom kellett, mindig nagyobb volt az egyéni érdekek mellett egymáselleni küzdelem vagy küszködés, mint a közösségi ügyeinkért való kiállás. Igaz, a kivételek ma is tiszteletet ébresztenek. Önbizalom nélkül tapodtat sem mehetünk előbbre. Milyen az ember? Kedve, ereje, bizakodása egyszer fenn, egyszer lenn. Fiam halálával családi tutajunk is zátonyra futott, költőbarátom barátom sorai beigazolódta: "... apád anyád mire megérti / belerokkan"

Újból Michelangelónak képzelte magát. Hatalmas könyvek között sétált, megpróbált mindből lehántani minden fölöslegest és létrehozni, kifaragni a magáét. Hűűű! Nem volt könnyű, még a töke izzadt belé, amikor egyik másik munkájának neki kezdett. Sehogy sem haladt. Tudta, hogy „minden kezdet nehéz”. Na, de ennyire! Főként az zavarta, hogy miközben vésője nyomán, apránként kezdett kibontakozni egyik-másik alkotása, nemcsak a lehántott részben, hanem a megmaradtakban is látta mindazt, amit mások már beagondoltak az alkotásba. Még hogy nincs új a Nap alatt?! Érezte, ha ezt csak egy pillanatra is elhiszi, elfogja a félelem, hogy hiába kutatja a teremtés titkát. Őrdögi munkájában csak az vigasztalta, hogy valószínűleg sohasem tudja meg: jónak vagy rossznak született. Almaiban ezt még sohasem sikerült kiderítenie. De ébrenléteiben még inkább elhatalmasodott rajta a félelem.

- A félelem népbetegség. Orvossága a hit – mondta mindentudó barátja, de a mindenek fölötti uralkodó reklámok idejében kijózanítottak, minden orvosságnak bizonyára rengeteg mellékhatása van, amelyekről többet megtudhatunk, ha bizalommal felkeressük házi orvosunkat vagy/és gyógyszerészünket, akik mint mindenben, örökösen józan mértékletességre intenek, nem szükséges mindent bevenniük.

Az újkor prófétái nem nagy sikerrel, gondoskodnak arról, hogy ezt a népbetegséget, amely nyájszellemisségben rendkívül ragályos, és szertartásokkal és más gondolkodást gátló ceremóniákkal csak ideig-óráig gyógyítható, következetes kételkedéssel enyhíthetjük, netán megelőzhetjük. A visszaeső bűnbánók egy része a gyógyszer-túladagolástól szenved, mások gyógyszerfüggővé válnak.

- Mi a teendő? – súgta Csernisevszkijt és Vladimir Iljicsset megelőzve valamely átlombeli józan ész.

Hiába kerülgetjük, végleg el nem kerülhetjük, talán csak azért élünk, hogy félelmünkkel küszködünk, gyönyörű küzdelmeket vívunk önmagunkkal, nagyszerű és tökéletes tragédiánkat megpróbáljuk az utánunk következőkre örökíteni, beleírni az arisztotelészi hagyatékba apró katarzisaink sorát. Akinek pedig elég esze van ahhoz, hogy legyőzze magában az örökösen felhorgadó végtelenségbe vágyódást, olyan nagy hirtelen megy el, a szemét is elfelejti lehunyni, befelé nézését is megszünteti, és az arcára van írva a csodálkozás, mert minden félelme, amelytől egész életén át olykor hangtalanul is vinnyogva szenvedett, szempillantás alatt szertefoszlott. Halálunk másokban okozhat sistersgő fájdalmat, ha nem másért, talán azért érdemes élnünk, hogy az ismeretlen túlvilágtól való félelmünk alaptalanságáról legalább egyetlen egyszer, bizonyára az utolsó lehetséges alkalommal megbizonyosodjunk. Míveljük a magunk kertjét! Hirdette ezt egykor az ifjabb Arouet, a király pedig, még ha Ferenc nagybátyámról van is szó, maradjon a kaptafánál, mert különben: Nem mi tapossuk szét a gyalázatost, hanem a gyalázatos tapos szét bennünket!

A Főtéren állt, a templomajtóval szemben, a plébánia előtt. Hamuszínű felhők alatt sietős emberek hangyabolyában, a vérnyomásos tavasz, a hideg esők és elnyomorított éveik sulyától a falhoz simulva. Repdeső szemmel reménysugarakat kutatott a magasságos magasban és az előtte sorjázó emberek arcán. A Jóságost kellene látnom, az lenne megnyugtató. És ekkor hirtelen tótágast áll a pillanat.

Krémszínű esőkabátjáról, selyemsáljáról az arcára siklott a tekintete. Unott, kissé puffadt arc, gyorsan forgó-fürkésző, apró szemek, homlokba nőtt haj, összeszorított keskeny ajkak, visszataszító primitívségre borított ápoltság. Kilátszott alóla a lélek férgessége. „Hol láttam ezt az arcot?” Hessegette a képet, görcsberándult aggyal nem akaródzott kitalálni kit látnak szemei. Pedig tudta, ha az alak kinyitja a száját, apró, vásott fogakat látna, melyeket elszűrkiett a gyerekkorban megszokott ápolatlanság. A Regátban látott ilyen csaknem az ingyig kopott szem-, és metszőfogú embereket, akikről azt hitte, hogy korpaciberével savanyított ételeik miatt csúfultak meg ilyenformán. Még sajnálta is őket, mert többjükön is felfedezte ezt a furcsaságot, ezt a társadalmi betegséget.

- Ő az! - mondta ki hangosan, és attól sem lepődött volna meg, ha embere szájában az apró vásott fogak helyén aranyból készültekre esik a sápadt fény.

- Ismered? - kérdezte az apát a mellette álló barátja.

- Három hónapig nem hagyott békén. Ötvennél több kolozsvári magyar névsorát tette elém, és kötelezőnek mondott írásbeli nyilatkozatokat kért tőlem, amelyeket diktálni akart. Vitánkat a megyei első titkárig vittem a tejhatalmút idézve, miszerint nekik ahhoz nincs joguk, hogy ezt pártfeladatként adják valakinek vagy valakiknek. Az első titkár azt válaszolta, hogy ezt ő megteheti, és a kérdést elnapolta. A vásott fogú jellemzésekor nem fukarkodtam a jelzőkkel, mert ők sem fukarkodtak a fenyegetésekkel, amelyek közül egykor iskolám pincéjének alaposabb „megismertetése” a szelídebbek közé tartozott... Aztán emberemet, egy évre, más vidékre helyezték. És még azon az őszön, ma is tisztázatlan körülmények között, vérmérgezésben meghalt katonafiam... És most újra itt van a vásott fogú...

- Tőlem a csángókról és a táncházról kérdezősködött - mondta csendesen az apa barátja. És tovább beszélgetve rájöttek, hogy többen is voltak és vannak hozzá hasonlóak, akik a magyarság alapos megismerését valószínűleg szakmai feladatként - kémkedve, kit, hogy lehet, felbujtva, megfélemlítve, megszarolva - odaadón végezték. „Vajon most mit csinálnak? Atképezték volna őket? Elfelejtették volna évtizedekig gyakorolt kíváncsiságuk és bajkeverésük mesterfogásait?” Ezek a vádak nem hangozthatók. Nem mondhatják fel köznapi tapasztalataikon hízalt látteleiteiket a visszarendezésről. „Vigyázzatok!”- fogalmazták minden polgárhoz szóló tömör biztatásukat. „Évvel ezelőtt is vigyáznunk kellett, hol lépünk le a járdáról. Mindenféle járdákról leszorítottan éltünk. Labirintusokba kényszerítették, közösségeinket atomjaira bontották. Nem félünk! Emberek, ne féljete!”

Másik alkalommal hússorban várakozott. Az is valami, hogy mostanában van ilyen sor, lehet végre húst kapni. Amikor befordult kanyarodó sorban a pult elé, oldalról megpillantotta a kapitányt. Vásott fogát mutatta, amikor az előtte állónak mondott valamit. Nem tudta levenni róla a szemét. „Hát visszatért! Újból itt van?!” Kitartó nézését megérezte a kapitány, tekintetük mielőtt védekezően visszafordult, összevillant.

- Jogtanácsos vagyok egy vállalatnál, igazán jó hely, rendes emberek közé kerültem – újságolta torkát köszörrülve az előtte állónak, olyan hangosan, hogy mások is hallják. „Jön, hogy belé rúgjak!”

Sohasem látta katonatiszti egyenruhájában. A kapitány szürkés-kék öltönyéhez tökéletlenül kötött bordó nyakkendőt hordott, zsíros haja csapzottan lógott a homlokába.

„Ki hiszi, hogy munkahelyet változtattál. Kopó vagy ma is! Azért fizetnek továbbra is,

görcsös csomó torkunkban, gubanc az agyunkban.

Az ideai kolozsvári meglepetések közé sorolhatjuk az Adevărul în libertate című helyi lap ajándékát, azt a négy oldalt, amelyen a VATRA ROMÂNEASCĂ kulturálisnak nevezett egyesület alapszabályzat-programját és több neves egyéniség írását közli. Az összeállítás kisebb bombaként hat az Erdélyben élő kisebbségre. Az egyik cikkíró már első mondatában jelzi, hogy az egyesület tevékenysége nagy érdeklődést keltett, de “valószínűleg némi kétséget támaszt az Erdélyben élő kisebbségiek soraiban”. Ha eltekintünk (miért tennénk?) az egyesület február eleji marosvásárhelyi zászlóbontásától, ahol a “Vissza a hunokkal Ázsiába!”, “Nyitva a határ, menjetek!”, “Ti Istenben tisztetek vagy abban a főreg Tökés Lászlóban?”, és más le nem írható jelszavak domináltak, bizony kételkedve kell fogadnunk ezt a politikai szervezetet. Szabályzatukban kimondják, hogy az európai demokrácia szellemében a barátságért küzdenek majd, de többek között, az egyetlen hivatalosnak elismert román nyelv exkluzív használatáért az egész országban. Minden tettükben tiszteletben tartják majd az emberi jogokat, a helsinki dokumentumokat és az ország Alkotmányát, de ellene lesznek minden szeparatista, sovinizta és nacionalista törekvésnek. Az olvasók megnyugtatására közlik, hogy a szervezet tevékenységét csakis törvényesen és nem erőszakosan kívánja lebonyolítani. Ezek után püspöki gondolatokat olvashatunk az összeállításban arról, hogy örülnünk kell és büszkéek lehetünk, mert Romániában születtünk. Nyilván ez nem vonatkozik azokra, akiket a “történelem széljárása és hullámverése” hozott e tájra. A szerzők - többen egyetemi tanárok - majd mindegyike rögtön tárgyára tért és az erdélyiek együttélését dicsérve a szeparatizmus buktatóiról szól. Őszinte párbeszédre kéri föl az erdélyi magyarságot, de elveti például a Bolyai Egyetem létesítésének gondolatát és általában a magyar nyelvű oktatást. Az értelemre és az egyensúlyra hivatkozva közli egy másik tanár-szerző az olvasóval, hogy bármely erdélyi iskolában a román gyerekek mellett magyarokat, németeket, cigányokat és más nemzetiségűeket találunk, akik ha elkülönülnek, szellemi fejletlenségük jeleit mutatnak. Megtudjuk, hogy az Erdélyben élő magyarság nem képez egységes etnikai csoportot, és különben is, legalább hét nem magyar etnikai csoportból tevődnek össze: székelyek, csángók, elmagyarosodott románok, elmagyarosodott zsidók stb. Az erdélyi magyaroknak föl kell tenniük a kérdést: lehetséges ilyen alapon őszinte és nyílt tárgyalást, igazi megértést remélni, ettől a románságot egyesíteni óhajtó egyesülettől? Amennyiben a Ceausescu-korszak magyarokat asszimiláló eredményein nem akarnak gyökeresen változtatni, minden: a megegyezésre, a megértésre és az egységre való felhívásuk őszintesége megkérdőjelezhető. És ilyenformán nem valószínű, hogy az erdélyi magyarság ezt a „márciuskát” valamikor is a szíve fölé, a keblére fogja tűzni.

Halottak, sebesültek, pogrom. Marosvásárhelyen tankok választják el a románokat a magyaroktól. Az előrelátók évekkal ezelőtt megjósolták ezt. Csakhogy

bekövetkezését a Ceaușescu -korszakban gondolták, és nem most, a szabadságot és demokráciát ígérő decemberi forradalom utáni harmadik hónapban. Ami itt és most történik beigazolódása annak az igazságnak, amit a forradalom első heteiben megfogalmazhattak az eseményekre figyelő erdélyiek: tudatában kell lennünk annak, hogy nemcsak Ceaușescu tartotta fenn a nacionalizmust és a sovinizmust, hanem a nacionalizmus és a sovinizmus tartotta fenn Ceaușescut. A diktátor eltűnt, tanácsadói a háttérben maradtak, az országos nacionalista összeesküvést folytatják, maradt a megmérgezett léghő, és az a román értelmiség is, amely csakis olyan demokráciát akar létrehozni, melyben a kisebbségi önszerveződésnek a valóságos egyenlőségnek nincs helye, és ők tudják miként kell felbujtatniuk az egyszerű román embert arra, hogy botot és fejszét ragadjon, eltörölje az itt-ott megjelenő magyar feliratokat, összetörje az utcatáblákat, ha azon magyar szöveget lát.

A telefon nem kapcsolja Marosvásárhelyt. A helyszínről érkezett fiatalember meséli, hogy azért tört ki a botrány, mert az egyik gyógyszerészre magyar felirat került, és ez nem tetszett a sarki vattacukor-árúsnak, aki támogatókra talált a közeli kocsmából érkezők között. Egy szatmári születésű német tanárnőtől tudom, hogy március 15-én nem tudták megkorsorozni a Bălcescu- szobrot, mert egyes elvakultak szerint ott nincs mit keresnie a magyarok tiszteletének, és a templomba menekített koszorúért a templomajtóban is tusakodásra került sor. A jó érzésű románokat is elkésérik az ilyen események. Ezzel szemben a bukaresti tévé miközben megbékélésre, rendre és csendre int, azt a látszatot kelti, hogy a magyar követelések miatt következtek be a sajátos véres események. Kétségtelenül szembetűnő, hogy a marosvásárhelyi néhány napos összetűzésekről sem filmet, sem fotót nem közöl, de az iasiak ún. szolidarizáló gyűlését, ahol azt mondták, hogy a betegeknek ezután magyarul kell tanulniuk, hiszen a marosvásárhelyiek mindenáron magyar nyelvű orvosi egyetemet akarnak, a Le a szeparatizmussal! jelszót, valamint egyéb más kiforgatott gondolatot szellőztetnek, amelyeknek célja félremagyarázni a romániai magyarság jogos követeléseit. A tévé bukaresti és kolozsvári magyar adásában sok a kapkodás, a néző akaratlanul is arra gondol, hogy nem lehet véletlen a képsorok hirtelen megszakítása, a kimaradó kommentár, a tátogó bemondó és az a sietség, hogy mindenáron minél előbb befejezzék a magyar nyelvű híradást, hogy aztán hosszú percekig, negyedóráig semmit se lásson vagy csak az adás képjelében “gyönyörködjék” a néző. Nem szabad elbizonytalankodnunk, ha a jogok, melyekért küzdünk, nem érvényesülnek a gyakorlatban. “Igazságunkról nem mondhatunk le” - írja Cs. Gyimesi Éva biztatóként, és a lap közli a szövetség programtervezetét, amely kimondja: “...a nemzeti kisebbség bármilyen természetű jogfosztása, az erőszakos asszimiláció és a homogén nemzetállam megvalósítására irányuló bármilyen kísérlet elkerülhetetlenül az egyetemes emberi jogok és a demokrácia korlátozását, elsorvasztását eredményezheti.” A romániai magyarság cselekvő egységében, békés dialógusban kívánja elérni követeléseit teljesítését.

Ötszáz éve halt meg Mátyás király, azóta oda az igazság? A kolozsvári szobor talán sohasem volt annyira elhanyagolt, mint éppen most, amikor a város szülőttének fél évezredes halálára emlékezünk. Amikor az UNESCO felkérésére, Mátyás királyra emlékeznek a világ kulturált nemzetei. Hunyadi Mátyás 1443. február 24-én született abban a kolozsvári óvári polgárházban, ahol egykor ezt múzeumná nyilvánítva

őrizték emlékét. Gyerekkoromban sokszor vitt a kíváncsiság szülőháza ablakához, ahol betekintve óriási csizmáit láthattam. Később, benn az épületben az őt ábrázoló szobrok makettjét csodálhattam, amelyeket a pályázók küldtek. Ma képzőművészeti intézet működik az épületben és csodával határos módon látható még a kapu mellett, a falra elhelyezett, bronzból készült emléktábla, amely magyar feliratú. Mátyás király emléke ebben a városban elhalványult, a helyi magyarságnál tízszeresen gyorsabban gyarapodó román lakosoknak a királyt illető tudatlansága miatt, mert Mátyás király kimaradt a román történelemkönyvekből. Pedig a történészek megegyező véleménye szerint Mátyás “nemes és fényes havasalföldi nemzetségből származik”. Apja Hunyadi János a törökverő, nándorfehérvári diadalért szól minden déli harangszó. Őt Iancu de Hunedoara névvel illeti a román történelem, de fiát már nem méltatja. Egy magyar királynak ez nem dukál. Nemrég történt, hogy vidéki román tanítónő így mutatta be a szobrot tanítványainak: “Látjátok, az ott fenn a híres román király amint fogadja a hódoló magyarok köszöntését...” A háború utáni években, majd minden január 24-én, amikor az egységes nemzeti állam alakulásának évfordulóját ünnepli az ország, hangoskodó tömeg lepi el a szobor környékét, néhányan fölmásznak rá és válogatott módon meggyalázzák. Szólni ellenük senki sem mer, a rend őrei pedig félrevonulva tűrik a rongálók próbálkozásait. A szobor ellenáll. Legutóbb a marosvásárhelyi események alatt mászták meg a szobrot, és a király bronzalakjának szemét nemzetiszínű zászlóval bekötötték. A város régi lakói nem engedték magukat provokáltatni. Ki a hibás abban, hogy a műveletlen tömeg nem képes tisztelni Kelet-Közép-Európa legnagyobb reneszánsz uralkodóját? Még azt sem, aki vér szerint is kötődik hozzájuk. És így jár majd minden neves magyar, aki itt született, vagy itt halt meg Erdélyben. E föld történetében nincs hely azoknak a nem román történelmi nagyságoknak, akik sorsuknál fogva kötődnek a tájhoz. Többet között ez sem igazság. Egyetlen perc alatt ez is végiggondolható. Mátyás király halálának kerekén 500. évfordulóján, a kolozsvári főtéri szobor előtt csupán néhány száz virág volt látható a Mátyás szobor alapzatán, a szerény megemlékezés tétova jeleként.

.....

Egy kolozsvári fiatal szakí, jó lakatos és szerszámszakértő hosszú útra készül. Úgy döntött, hogy végleg elhagyja hazáját. Fél esztendeje született, kékszemű, ragyogóan szép fiacskáját Zsoltnak keresztelte. Azt mondja, csekély magyar történelem tudására hivatkozva ez a fiatal-ember, hogy nálunk a történelem negyven-ötven évenként ismétlődik. Ekkor szottak újabb vérfürdőt rendezni itt a magyarok között. És ha az események felgyorsulnak? Akkor mire emberré lesz a fia, jön a következő tömegverekedés, késelés, pogrom. Ez a lakatos erős, izmos ember. Nem fél. A fiát félti. És az unokáit is látni szeretné. Ezért mondja: határon kívül tágas a világ, két keze munkájából bárhol megél, és megmarad magyarnak. Nem mondtam fiatal barátomnak, hogy mennyire igaza van. És nem beszéltem arról, hogy mennyire nincs igaza, ha elmegy. Nem jött ki szó a számon, mert eszembe jutott egy gyermekkori emlékem. Beléptem az üzletbe egy család társaságában, akikkel néhány szót váltottam magyarul. Néhány fiatalemberből álló csoport felháborodva figyelmeztetett, hogy románul beszéljünk! Pergő nyelvű, bátor asszony volt az eladó, nem hagyta ezt szó nélkül. Az Alkotmány 22. szakaszára hivatkozva védekezett. Nagy csend támadt a könyvesboltban. Távozóban a fiatalok szószólója megjegyezte,

hogy az ilyen könyveladókat mind mellbe kellene szúrni... És ez fényes nappal történt Kolozsváron, az egykori Unió utcában, az utca nevét viselő történelmi nevezetességű épülettel átellenben. Hasonló példát mesél a feleségem. A vasútigazgatóság szakszervezeti irodájában az elnök kérésére felhívta D. tánctanárt. Természetesen magyarul beszélt vele, hiszen miért ne beszélne két magyar egymással anyanyelvén. A főnök nyomban figyelmeztette, hogy egy belső rendelkezés értelmében munkahelyi telefonon csakis románul beszélhet. Az ilyen esetekről mit gondoljon az ember? Fél a hatalom? És éppen tőlünk fél? Hát már annyira műveletlenek és nemzeti gógtól pöffeszkedők a vezetők, hogy az örökösen zengett testvériséget, az ideológiailag is helyesnek tartott nemzetköziséget sem gyakorolják? A fokozatosan beszűkülő kultúra keretei között és a nemzeti büszkeség unos-untalan fölfelé srófolása miatt a dühödt nacionalizmus immár nemcsak megtúrt, hanem hivatalosan elfogadott és táplált irányzat a hétköznapi politikában.

Még emlékszem arra a felszabadulás utáni vasárnap délelőttre, amikor a kolozsvári Sétatéren, tőlünk alig néhány méterre, azért szúrtak le egy embert, mert magyarul mert megszólalni. Anyám erősen szorította a kezünket, és suttogva kért, hogy egyetlen hangot se ejtsünk. A filagória közelében jártunk, ahol máskor fűvószkenar vonzotta a bámézkodókat. Egy fiatalember ugrott ki a bokrok közül, monostori legények véres késekkel követték és elvágták az útját. Ekkor a tó felé futott, bevetette magát a vízbe, átmenekült a túlsó partra. Megkerültük a tavat, hogy a park város felőli részébe, az épületek közelébe jussunk. Amerre jártunk, mindenütt verekedőket, leszúrt, kiterített áldozatokat láttunk. A Mátyás-szanasatórium előtt tehergépkocsi várakozott. Rakfelületén megkéselt, sebesült emberek. Mind magyarok voltak. Két rendőr vigyázott rájuk, mert a késelők ott sem hagyták őket békén. Ezek is monostoriak voltak. Talán éppen azok, akikről azt híresztelték a városban, hogy felirattal zárták el a városba vezető utat. A feliraton ez állt: "Pâna aici democrația, de aici Mănăstur!" (Idáig demokrácia, ezen túl Monostor!) Felsiettünk a főtérre. Anyám bement egy tekintélyes épületbe és követelte az előljárástól, hogy véget vessenek a vérengzésnek. Szótlanul tértünk haza. Később elfelejtettük ezt a rossz emlékű vasárnapot. Azt hittük, hogy ehhez hasonló már soha sem történhet." Érthetetlenül állunk az ehhez hasonló primitív indulatok előtt. Kinek és kiknek áll érdekében ezeknek az indulatoknak az elszabadítása? Hiszen a politikai, gazdasági és erkölcsi csőd, amelyben tehetetlenül vergődik az ország, a nemzetiségek egymás elleni uszításával, az indulatok fölkorbácsolásával sohasem szüntethető meg. Az ilyen szerencsétlen konfliktusokból az "oszd meg és uralkodj" elv alapján csakis a hatalom nyer! Fiatal, lakatos barátom, amikor szépen berendezett, az erdélyi lehetőségekhez mérten kényelmes lakása ajtajához kísért, szomorúságomat feloldandó, a következő fanyar viccel búcsúzott: "Bula azt kérdezte Móríckától: Mondd, mikor lesz Romániában végre demokrácia? - Tudom, legyintett Mórícka. És te is tudd meg; itt demokrácia akkor lesz, amikor Tőkés püspök úr lambadát jár Doinea Cornea asszonnyal!" Sokféleképpen találónak érzem ezt a tréfát. Azt például biztosra veszem, hogy "tánc" lesz itt még éppen elég!

Egy a diktatúra idején külföldre kitántorgott barátom megunván azt, hogy ott

mindenütt románnak tartják, valamilyen csellel-ügyeskedéssel új állampolgársága nyomán kapott útlevelébe születési helyéül nem Cluj-t, nem Kolozsvárt, hanem Klausenburgot, az országot jelölő rubrikába pedig Románia helyett Siebenbürgent íratott. A forradalom előtt hazalátogatva a határon idegennek nézték, angolul kérdezték, mit keres itt, ahol még a madár sem szívesen jár. Számos alkalommal magam sem kerülhettem el szülőhazám megnevezését, és külföldön, belföldön egyaránt ma is azt vallom, hogy erdélyi vagyok. És ha valamilyen pártba még egyszer be kell lépnem, akkor az csakis az Erdély Párt lehet. Ha nincs ilyen, előbb-utóbb alakítanunk kell. Ez semmiképpen sem lesz nehéz dolog, mert elképzelésem szerint ebben a pártban nem lesz túlekedés a vezetőségi posztok, a szenátusi és a parlamenti képviselő helyeinek betöltésére, nem kell majd pártszékházért kilincselni a hatalom helytartóinál, nem kell lobogó és jelvény, nem lesz szükség a tagsági díj körülményes beszedésére, nem folyik majd a párt kebelében belső frakciók között küzdelem, nem kerül sor holmi csatározásokra tisztújítás idején. Az Erdély Pártot ugyanis egyelőre egyszemélyes pártnak képzelte el. Mégpedig olyanformán, hogy mindenki, aki szereti Erdélyt, ezt a pártot magában bízva, önmaga épülésére számítva, maga magának hivatalosan bejegyzí. Az Erdély Párt nem holmi kirakatpárt. Célkitűzései között olyan nagyszerű dolgok szerepelhetnek, mint például Erdély értékeinek megőrzése. A kincses Erdélyt ugyanis az elmúlt idők során belepte a sanyarú korok guanója. Sok mindenünk romokban hever. Köztudomású váraink, műemlékeink, városaink, falvaink romlása, hogy az erdélyi lélek károsodásáról ne is beszéljek. Az a társadalmi por, amit itt fél évszázada folyton csak kavarnak, agyunkat és lelkünket is belepte. Ha elül ez a szemünket kiégető szerencsétlenség-felhő, a vaknak is látnia kell szörnyű kisebbitésünk. Többek között már németeink, zsidóink sincsenek, erkölcsünk romokban, szokásainkat, becsületünket, emberségünket megtartó iratlan szabályaink széthányva, vérző sebeket okozó cserepekben, sárban hevernek. Az Erdély Pártnak rengeteg a teendője. Meg kell tisztítania magát mindattól, amit a betolakodók ráerőszakoltak. Az Erdély Párt nem gyökértelen, mindig is működött, amióta a Kárpátok védettségében itt ember élt. Az Erdély Párt már hajdanán tisztelte a nagy műveltségű rómaiakat, a dákokkal nem volt semmi dolga, de nem szerette a török és a tatár betolakodókat. Támogatta a svábokat, zsidókat, örményeket, szlovákokat lengyeleket, szerbeket, bolgárokat és minden ide települt, aki nem azért jött, hogy a fejünkre üljön. Az Erdély Párt éppen úgy nem szerette a pökhendi anyaországi magyarokat, akik új viselkedési módot, rangkórságot erőszakoltak reánk, mint az apránként, de évtizedekig tartó nyomásban, a mindenféle hivatalokba és vezető helyekre pártfeladatokkal érkező oltyánokat, akik öndicséretükből táplálkozó magasabbrendűségükben szétziláltak mindent, ami itt európai módon volt jó. Munkaszervezés, közellátás, városkép, tisztaságigény, hivatali pontosság károsodott nyomukban maradandóan. Ne féljünk erről szólni, ne tegyünk úgy, mintha anyagilag és karrierista célokat követve is fentről támogatott idetelepítésük Románia sokoldalú fejlődését szolgálta volna vagy szolgálná. Az Erdély Pártnak bátran ki kell mondania, hogy ma már mindenki előtt világos; a „regátból” ide irányítottakkal az Erdélyben élő kisebbségek számarányát kellett a központosított politika szájíze szerint kozmetikázni az örökké nagyromániás bódulatú politikában. Ismeretes például, hogy Kolozsvár, de nemcsak Kolozsvár abban az időben azért kapott hozzá nem értő polgármestert, mert a felküldött három jelölt közül csakis az oltyán jöhetett szóba. Ismerek olyan oltyánt, akinek Râmnicul Vilcea központjában háza van, de Kolozsvárt el nem hagyja, ezt megfogadta, azt mondja

úgy él itt, mintha külföldön lakna.

A napokban végigmentem az Antonescu utcán és hosszasan megbámultam az új utcablát. Eszembe jutott, hogy Amerikát gyakran a nagy lehetőségek hazájának nevezik, Romániáról pedig világszerte állítják, hogy itt minden lehetséges. Lám, még az is, hogy utcákat nevezzenek el a Marsallról, hiszen megparancsolta a románoknak, hogy keljenek át a Pruton, és Hitler szolgálatába is azért állott, mert ezt Erdély érdeke követelte meg. Ám, nekünk más emlékünks is van a nagy hazafiról! Nevéhez kötődik sok ezer zsidó embertelen halála. Kormányának nemzetellenes politikáját már annak idején emlékiratban ítélte el hatvanhárom román tudományos személyiség. És 1944. augusztus 23-án Mihály király letartóztatta, hogy Románia fegyverfordítását véghezvihesse. Vajon mit szólna a román közvélemény ahhoz, ha Németországban Hitlerről, Olaszországban Mussoliniról, Magyarországon Szálasiról neveznének el utcát? Hogy ez belügy? Meglehet. Mindenesetre furcsa és felháborító lenne? Ha tehetem, messze elkerülöm az ilyen nevű utcákat. Számomra teljesen világos, hogy ezeken az utcákon át merre tart, buzgón hova igyekszik egyre türelmetlenebbül a mindent a maga képére átalakítani óhajtó helyi hatalom. Örökény egyik egypercesében az ör lelövi Dr. K. H. G.-t, akinek kényelmetlen kérdései nyomán kiderül az ör rendkívüli műveletlensége. Az áldozat nevét ismerjük. Az órét nem. Nálunk ez fordítva van. Merthogy nálunk ez is lehetséges!

- Látunk kell a lányunkat – mondta az anya. Furcsa szomorúság bujkált a hangjában, amióta betegeskedett. Gyengének érezte magát, fogyott, aminek a nők általában örülni szoktam ötvenes éveikben, amikor megmagyarázhatatlan érzések sóhajként sejtelmes félelemként motoszkálnak bennük, hogy hamarosan búcsúzniuk kell nőiességük javától, rájuk tör az idegesség, a kényszerű lemondás hajlama, amely azt súgja nekik, nem tetszenek már a férfiaknak, mágneses erejük fogyatkozásban. Az apa nem sokat teketóriázott, jegyet vásárolt, csomagolt. Vasúton utaztak. A cseperedő tavaszban megbámulták a magyar, a szlovák, a cseh és a német városokat, falvakat. A Sassnitz és Trelleborg közötti hajóúton nem mertek leszállni a vonatfülkéjükből, nem volt kire hagyniuk a csomagjaikat. Látták ugyan, hogy ezzel a velük együtt utazók nem törődtek, a tengerjáró kompon kávézva és sörözve töltötték a hajókázás négy óráját, csomagjaikat nem féltették.

– Ezt is meglehet szokni – mondta az apa erőltetett bölcsességgel. Maga sem tudta, hogy a tolvajlásra vagy az attól való oktalan félelmére gondolt.

Folytatása következő számunkban

KAPUK Ligeti Pál fotósorozata
Dávid Ferenc szobra a kolozsvári unitárius
templom melletti kapuk előtt

Foszlányban

Részlet a szerző Voltam c. emlékiratainak
5. Summa summarum című könyvéből

1. Kézénfekvő, hogy magunk is próbálkozzunk a szórványban élő magyarok tízparancsolatával:

I. Beilleszkedni igen, beolvadni nem!

II. Ne szégyellj anyanyelvedet.

III. Nemzeti ünnepeinket megtartsd.

IV. Tiszteld befogadó országod szokásait, végy át belőle mindent, amit jónak látsz és ismertes néped hagyományait.

V. Vegyes házasságban is beszélj gyermekeiddel anyanyelveden.

VI. Hároméves korától tanítsd anyanyelveden írni, olvasni gyerekeid.

VII. Keresd honfitársaidat. Szoktasd hozzátartozóidat rendszeres anyaországi látogatásra.

VIII. Kerüld a zagyvanyelvet. Havonként olvass legalább egy könyvet, hetenként írd legalább egy oldalt (levelet, naplót, stb.) – anyanyelveden.

IX. Rendszeresen hallgass anyanyelveden rádióműsort, nézz anyanyelvű tévét.

X. Imádkozz anyanyelveden.

2. Mindazok, akik elhagyták szülőföldjüket, számot vetettek az őket befogadó ország asszimiláló hatásával. Sokan engednek vagy ellenállnak ennek a hatásnak, önként lemondanak magyarságukról vagy búsmagyarkodnak, fejet hajtának vagy lázadoznak sorsukkal szemben... De abban józan belátással mindnyájan egyetérthetünk, hogy nyelvünkben megmaradva, sajátos műveltségünket is fejlesztve kell utódainkat fölnevelnünk. Nemzetiségünk vállalásának szükségességét nem elegendő a ködös szent kötelességre való hivatkozással indokolnunk. A két- és többnyelvűségnek, a többkultúrájúságnak a nemzetiségi tudat jótékony és embert kiteljesítő hatása mellett ma már anyagiakban is számolható haszna van. A társadalmi létra bármelyik fokán álljunk, szükségünk van és lesz erre a többletre, és arra, hogy ez az érték nemcsak fiainkban és lányainkban, hanem unokáinkban is kamatozzék.

3. Mi lesz majd a nyugati magyarsággal? Ez is kultúrájától függ. Több olyan embert ismerek, aki negyven éve nyugaton él, de nyelvét nemcsak megtartotta, hanem kiművelte. Olvasással, írással. És nemcsak a szórványokból nyugati szórványba érkezők közül valók ők, akikben nem tudom miért, de erősebb a nemzetükhöz való ragaszkodás, mint másokban, hanem anyaországiak is vannak közöttük szép számmal. Ők nem a megalázó kisebbségből jöttek az emberséges kisebbségbe, ők általában csupáncsak jómódú polgárok akartak lenni, és szerencsével azzá is váltak. A magamfajtába mélyen benne maradt az elődöktől örökölt körömszakadtáig folytatott ellenállás a beolvadás ellen. Ez is egy olyan energia, ami többletként

nagyobb munkabírást, szorgalmat fejleszthet bennünk a mindnyájunkat környékező eltompulás ellen.

4. Jót cselekszik az, aki a világba szerteszét kalandozó magyarokat gondolatok köré csoportosítva összegyűjti, együttgondolkodásra készíti. A magyarok sikereinek előszámlálása mögött, ha a gyűjteményes ember nem is akarja, kivillan önmagukkal való küzdelmeiknek a színe, a szaga, és titkolva is kiderül, hogy a vándorbot nem a legjobb támaszték és a hazát keresés a világban nem éppen sétalovaglás. És az önmagunkban járt utat nemcsak bölcsességgel mérjük, hanem idegrángató fájdalommal, üres lélekbemarkolásokkal, lemondással és sírig tartó fészkelődésekkel, mint amikor valaki nem a neki való készruháat hordja, és sehogy sem érzi jól magát benne.

5. Építkeznünk kell egyszer már végre, sokat próbált őseink fiaskói ellenére: legalulról fölfelé. A nyugati magyarság nincs nagyobb veszélyben, mint az erdélyi vagy az anyaországi, de veszélyben van, ha a haza lemond róluk. A fergeteges civilizáció jóvoltából csökkentek és gyakorlatilag megszűnnek a lehetséges emberi kapcsolatok közötti távolságok. És hiszem, hogy lehetőségek ezek a kapcsolatok. Ha a magyarság megmarad otthon, a nyugati magyarság is felvirágzik, és magára talál nemzet éltetésében. A zsidóság is megmaradt és pompázik világszerte. Az ész teremti a reményt.

6. Holnap már nem a határain belül feltérképezhető területtel mérjük egy-egy ország nagyságát, hanem a tudással és a jelenléttel a világ meghatározó dolgaiban. Az kellene hogy Nagy- Magyarország egykori, túlfűtöttségünkben még itt-ott észlelhető nacionalista vágyképe, holnapra alakuljon át bennünk a más nemzeteket semmiben sem sértő, nemes, emberséges küzdelemben, az egész világra kiterjedő honfoglalássá, hogy a felgyorsult egyetemesség következtében mindenütt otthon legyünk benne.

7. A meglévő szervezkedések minőségén kell változtatnunk, azokat kiteljesítenünk kell, a mindannyiunktól elfogadott közös cél szemmel tartásával. A lehetetlenségig lecsupaszítva, múltunktól, politikától, önazonosságunktól és magyarságérzésünktől is megfosztva: van olyan célunk, amely közösségkialakításra ösztönöz. Nehezen hihető, hogy a külföldön élő magyarok közül többen is, az általunk leírt módon elnemzetlenedtek volna. Helyzetük eltűlése csakis arra jó, hogy valamiféle magot találjunk – ha parányi is –, ami összeköt. A magyar szervezkedés megújításának szükségszerűségét ezzel együtt, a régóta esedékes magyar összefogás követeli. Az egyesült Európa összetartó, hagyományait felmutató és éltető magyarságot kíván. Ehhez pedig a szélrózsa minden irányába szétszórt magyarság korszerű szervezkedése szükséges.

8. Képzelnünk el egy olyan szervezetet, amelynek legfőbb célja nem a más csoportosulásokkal folytatott küzdelem, hanem a tagság maga. Évszázada újra és újra megfogalmazott igény például a magyar társadalmat tudatos nemzeté alakító közszellem kialakítása, az eddigieknél gondolkodóbb, felelősségteljesebb, a jövőt tisztában látó, magyarabb ember kialakítása és folyamatos nevelése. Minden valamirevaló kezdetkor törvényszerűen felvetődik ennek halaszthatatlan szükségessége, a különféle szervezetek szabályzatában megtaláljuk ennek legalább

nagy általánosságban megfogalmazott tételeit. Szervezeteink hallgatólagosan erre építik tevékenységüket, de a gyakorlatban megelégszenek a sokféle külsőségekkel, a látszattevékenységgel és a látszatedemokratizmussal. A szervezetekben rövid idő alatt különféle szintek alakulnak ki, és az „emeletek” között többnyire csak a választások idején működik némely döcögő lift. Miközben a felső „emeleten” tartózkodó vezetőség lázas igyekezettel, látványos külsőségek vadászatával igyekszik hatalmát minél tovább meghosszabbítani, az „alagsorban” magára hagyott, némaságra, tétlenségre kárhozott tagtság elkedvetlenedik, lemorzsolódik. Példát erre az ország vezetésére igényt tartó különféle pártok háza táján bárhol találunk. A társadalom önszerveződése segít ezen a bajon. De a tudatos nemzetnevelés, és különösen a kisebbségi léttel küzdő magyarság megtartása ennél többet, valóságos tevékenységet követel elsősorban az alapszinten. Mindenekelőtt az „alagsorban”. Ahhoz, hogy megmaradhassunk, olyan emberi kapcsolatokat teremtő, és állandósító szervezkedésre van szükségünk, amely nem politikai, hanem nemzetművelő, és ezen belül nyelvművelő szándékú. Olyan szervezeti életforma kialakításán kell munkálkodnunk, amely mindnyájunk közös célját kívánja az eddigieknél tudatosabban és eredményesebben úgy elérni, hogy nem ad okot semmiféle széthúzásra, hanem mindenirányúan összetartozásunkat erősíti.

9. A magyar egyházak megmaradásunk nyilvánvaló bástyái. Megmaradásunk csataterén pedig elsősorban nyelvünkért küzdünk. Néhány esztendeje rádióban, tévében és a napilapokban, de még a hivatalokban és különféle politikai szervezetekben is tapasztalhatjuk, hogy folyamatosan nő a nyelvtisztítás igénye. A felgyorsult civilizáció, a felgyorsult tudományok idegen szavak záporát zúdítják reánk, „deákos” nyelvünkben egyre több az angol kifejezés, amelyeket magyarosítva, ragokkal, toldalékokkal ellátva gyarapítjuk azt a sajátos zagyvanyelvet, amit csak kevesen értenek. Az idegen nyelvet majmolók nyelvét nem érti az idegen, és nem érti a magyarok többsége sem.

10. Nyelvtisztító szolgálatunk egyházi kiterjesztése magától érthető feladat. A magyar református lelki gondozó szolgálat egész története, az európai szórványban végzett kitartó és eredményes munkája pedig különösen azt bizonyítja, hogy lelkipásztoraink mindig is nyelvünkben éltették hitünket. És éltették ilyenformán nemzetünket is. Lelkipásztoraink a szép magyar beszéd bajnokai, a gyülekezetek megtartó erejét csakis úgy terjeszthetik még inkább ki híveik körében és a különféle más felekezetű vagy felekezeten kívüli, szórványban élő magyarokra, ha mindig tiszta - és helyes magyarsággal szólnak. (Az egyházakban meghonosodott latin nyelvhasználat ma már és a jövőben egyre inkább elkülönítő, némileg kizáró jellegű, a beavatottak nyelve, amely akadályozhatja az egyházközösségek szükséges nyitottságát. Ha nemcsak a hívek értik, hanem anyanyelvünkben megmutatkozó mélységben az egyházközösségeken kívüliek is tudják a confessio, az eklézsia, a diakonia, a diakoniai, a diakonikus, a diakonissza, a fakultás, a konvent, a misszió, a missziói, a misszionárius, az ökumenia, az ökumenikus, az ökumeniai, a presbiter, a peregrinus, a pásztoráció, a traktatus, a Testamentum stb. jelentését, a jobb megértés szárnyain nyilvánvalóan közelebb kerülhetnek a prédikációk – a szentbeszédek, az igehirdetések – mondandójához is.)

11. Gondoljunk csupán legnagyobb közös feladatunkra, anyanyelvünk

továbbéltetésének szent kötelességére. Arra, hogy megfellebbezhetetlen törvénynek ismerjük el, és belenyugszunk a határon túl élő magyarok második-harmadik nemzedékének nyelvvesztésére. Valóban ne lenne ellenszere?! Most, amikor a magyar rádióadásokat a világháló segítségével hallgathatjuk, és Európa után nemsokára Amerikában is nézhetünk magyar tévéadást, villámpostánkon bármilyen magyarul megfogalmazott hír, hagyományörző anyag, nevelési tanács, irodalom, kép és hang pillanatok alatt birtokunkba jut. Az új évezreddel új szakasz kezdődött a nemzetnevelésben is. Magyarságunk megőrzése egyre inkább nem fogcsikorgató nehézségek között zajlik, a civilizációs szintünk emelkedésével saját elhatározásunk és kitaró munkálkodásunk függvénye. Mindez nem sokat ér családépítés nélkül. Nemcsak a valóságos magyar családokat szükséges erősíteni, hanem a családiás kisközösségeket is, amelyekben nyelvünkkel együtt élettapasztalatainkat, magyarságtudatunkat is stafétabotként átadhatjuk az utánunk következőknek.

12. A munkát megszámlálásunkkal kezdenénk. Az anyaország népszámlálása magától értetődően kínálta ezt a feladatot. Hallottunk ilyen fogadkozásokról, kezdeményezésekről. Eredménytelenségük mutatja, hogy külföldön ehhez lakóhelyenként, utcánként, városenként, országrészenként és országosan is összefogás szükséges. Nem elég elővenni a magyar szervezetek összeírásait, nem elég kijegyzetelni a telefonkönyveket. Széles körű kutatásba kellene kezdenünk. És ez az „alagsorokat” is megmozdító munka lehetne a tízes szervezetek kialakításához vezető első lépés. Ez az összeírás abban is hasonlíthatna az otthoni népszámláláshoz, hogy személyes kapcsolatfelvételt jelentene. Ha esztendeig tartana, akkor is megérné.

13. A cselekvő ember erejét folyamatosan megfeszítve az újat keresi – és mindegyre felfedezni véli ezt – jóakarató ismétléseiben. Ez már nem a megváltoztathatatlanak hitt hittanok bizonyítás nélküli elfogadásából fakad, hanem az emberi agy korlátozottságából. Az új gondolat kikristályosodásához mérhetetlen befogadóképes, számítógéppel megtöltött agyra van szükségünk. Lesz ilyen, és akkor a mai „kisiparos” gondolkodásról áttérhetünk a valóban alkotó gondolkodásra, amikor az „úgy gondolom” nem üresjáratú kifejezés lesz, hanem valóban igaz, új gondolathirdetés. De ehhez már most át kell értékelnünk szavaink értelmét és valóságtartalmát. Az emberiség mögött maradt évezredek során hányszor volt szükséges a szemléletváltás világunkról és a világról általában? Képzelményeinket tudományos felismeréssel igazoltuk vagy elvetettük. Mindenféle jelzések és jelek mutatják, hogy a következő évezredben gondolatközelségbe kerül az a „nagyakarítás”, amelyet az élet továbbgondolhatóságának céljából kell elvégeznünk. Ugrás lesz ez, amit gyökeres másként gondolkodás nélkül el nem végezhetünk.

14. Ha valamire jó volt a népszavazás, arra bizonyosan jó, hogy tudjuk, ott hányan vannak igaz barátaink. A nyolcmillióból mindössze másfél millió. Egy nyugati lap azóta a magyarokat három csoportra osztja: *Igen-magyarok, Nem-magyarok és sunyi magyarok*. És a számok nem hazudnak! „*Nézem szégyenrel, bánattal, / Magyar bánó magyar aggyal*” – mormoljuk költőnkkel, a mi Adyunkkal. De tegyünk, szívünk fájdalmát sem titkolva, időnként egy-egy sétát ott a túloldalon. És szóljunk fennhangon ismét a költővel. „*Én seregem és én népem, / Szeretlek én*

mindenképpen”. Higgyük, hogy minden ilyen sétánk nem lesz hiábavaló.

15. Az ember örökösen egy kis melegségre vágyik. „*Hol a boldogság mostanában...*” Kint a tél végzi szokásos munkáját. Behúzódnak. Időnként önmagunkba. És didergünk ott is, ahogyan eddigi tudományunk szerint megnevezni szoktuk – a lelkünkben. Fázunk, ha nem merünk szembenézni önmagunkkal. Magunknak kell eldöntenünk, kik vagyunk, honnan jöttünk, mit akarunk. E nélkül hideg minden gondolatunk, tessék-lássék akarásunk, rideg a tettünk. Mindenben átsüt önazonosságunk, amit gyakrabban azért neveznek identitástudatnak, mert keresése világjelenség. Jövőt építeni a múlt megtagadásával lehetetlen. Erdélyben ezt nem kell magyarázni. Itt a kettős vagy több identitástudat helyén van a lelkekben. És feltehetően éppen ettől bennünk, ott egészen mélyen, sohasem pislákol, hanem egyenletes békés lánggal ég emberségünk örök tüze.

16. A családnevek sokféle jelentések hordozói. Egyik jelentésével, a másik a mai ember számára érthetlenségével tűnik ki. A történelem során a nevek a viselőik által valamiért óhajtott, máskor a rájuk erőszakolt változtatások jeleit hordják magukon. A magyar nyelv története című egyetemi tankönyvben Benkő Loránd azt írja, hogy a tulajdonnevek nem lehet értelmezni, ebben különböznek közszavainktól, de mindeniknek van az idők folyamán változó hangulati velejárója. Ha könnyűszerrel számos tulajdonnév magyar eredetűre következtethetünk, ez azért van, mert ma is élő magyar közszókból sarjadtak. Az idők folyamán rengeteg idegen eredetű földrajzi- és személynevekkel gazdagodtunk, amelyeket készen kaptunk, amelyeket nem értünk, csak alkalmazzuk. Keresztneveink nagyobb része ilyen. Amikor államalapításunkról beszélünk, nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez anyanyelvünk visszaszorításával járt. Magyar személynevekről Konsztantinosz császár tudósít a 10. század közepéről. Az általa feljegyzett Árpád-kori nevek között sok a török eredetű. A kereszténység felvételével az egyházi eredetű személynevek visszaszorították az ősi magyar nevek használatát, a keresztységben mindenki latin nevet kapott. A befogadott idegenekkel elszaporodtak a számunkra jelentés nélküli nevek. A magyar névadás egyetlen nevet ismert, amit viselője valamely tulajdonságáról vagy életkörülményeivel összefüggően kapott. Ez a név nem öröklődött. A később kialakult családnevekben, majd a ragadványnevek terjedésében leljük ennek a szokásnak egyféle folytatását. A 13. századtól kezdve a világi és az egyházi névadás egységbe olvadt. A családnevek a „dictus” kapcsolással, a „filius”, a „fia” használatával vagy a származás vagy a birtok helyét jelölő névnek a „de”-vel való közbevetésével kapcsolódtak a keresztnévhez. A 17-18. században, még mindig a latin írásbeliség alapján, divatban voltak az „alias”-nevek, amikor a család- és a keresztnévhez harmadik névként ragadványnevet ragasztottak. A 19. században mesterségesen magyarosították nevüket az idegen eredetű személyek. Innen a hazafiasnak látszó álromantika jegyében született ss-sel, ff-fel, -vári, -falvi, -földi, -kuti, -fi, -y stb. végződéssel és Szent- előtaggal feltűnően „csinált” nevek. Erőszakoltságuk ellenére ezek javára írható, hogy ma is érthetőek. Az utóbbi időkben elterjedt „ősmagyar” neveink jelentését is csupán névszótáraink segítségével tisztázhatjuk.

17. Elmondhatjuk, hogy még azok a személyneveink is, amelyek értelmezhetetlenek, hangulatukban őrzik a magyar eredetet. Csakhogy a magyar

nevek száma hovatovább csökkenni látszik. Nincs erre statisztikai adat, de nézzünk bele a telefonkönyvbe, figyeljük meg egy-egy tévéműsor záró névsorát: meglepően sok az idegen nevű magyar. A mostanában kedvelt keresztnemek többsége nem magyar. Kapcsolatban van ezzel burjánzó zagyvanyelvűségünk? Sejttem, hogy szoros kapcsolatban. Amikor a magyar tudományos embert ismételtelen figyelmeztetnie kell a riportnernek a tévében, hogy fordítsa magyarra a szót. Amikor a szakkönyvben hemzsegnek az olyan mondatok, amelyekben a magyar szót már csak töltelékként használja a szerző. Amikor az istentiszteleten a latin szavak kerülnek előtérbe. Amikor a latin szavakkal teletűzdel beszédűről kiderül, hogy nem tud latinul. Amikor az üzleti életben és a számítógépes világban az angol nyelvet beszélők közül is csak a beavatottak értik mi micsoda. Amikor az angol sem érti kifacsart magyar-angol zagyvanyelvünket. Amikor az ifjúság nyelvében játékos szóalkotás céljából csupa angol eredetű szót használnak. Amikor idegen nyelvekből tükörfordítással kierőszakolt szavakat hangoztatunk. Amikor a keresztlevelekben csupa Erika, Rita, Bernadett, Krisztina, Renáta, Bea, Jony, Roland, Frank, Mikael, Jimmy, Antoni, Bernárd, Cristián, Cristoph, Harald, Manfréd és sok már sokszor kifacsart, se nem idegen, se nem magyar név szerepel. Úgy tűnik, hogy idegen nevű magyarjaink mindig is könnyűszerrel keverték a divatos idegen szavakat a magyar szavakkal. Aki zavarban van érthetetlen idegen neve miatt, könnyebben enged a kevertnyelvűségnek, tudat alatt talán kevésbé ragaszkodik ahhoz, hogy tiszta magyarsággal fejezze ki magát. Ez a feltételezés nem biztos, hogy igaz. Azért, mert bizonyíthatatlan. És azért is, mert rossz irányba vezetne.

18. A nevek eredetét firtatva óhatatlanul felvetődik a Ki a magyar? kérdés. És példák hosszú sorával sem cáfolhatnánk, hogy idegen nevű vagy akár idegen beszédű nagy embereink, akik a magyarság legjobbjai közé tartoznak, bár nem magyar származásúak, de magyarok. Számptalan ilyen példát más nemzetek történelméből, irodalmából, jelenéből is idézhetnénk. A számunkra talán legismertebbet említtem Petőfi és Eminescu példájával. Mindketten -vics végződésű családnevet örökölték. Lehetek volna Petrovics és Eminovics néven más nemzet fiai. De olyan hazában születtek, olyan műveltségen cseperedtek, olyan nyelven szóltak, amelyen aztán világhíresen nagyot alkottak. És hogy csak kapásból vett nevekkkel folytassam: Janus Pannonius magyarságáról szólva, ellentétes példaként Oláh Miklós oláhságát erőltethetjük-e? Közismertek, akiknek a nevét álmaimban is őrzi tiszteletem: Heltai Gáspár (Caspar von Heltau), Dávid Ferenc (Hertel), Kós Károly (Kosch), Karácsonyi Benő (Klärmann), Balogh Edgár (Kessler), Örkény István (Österreich) ... És a magyar ügyekért halt vértanúink, az aradi tizenhármak többsége, tudományos embereink, magyar származású Nobel-díjasaink, neves feltalálóink, orvosaink, közembereink, barátaink, ismerősöseink nem magyar neve. Nem kívánom felsorolhatatlanul hosszú névsorral bizonyítani azt, hogy csupán nevünkkel, akármennyire ősi és magyar is az, nem feltétlenül bizonyíthatjuk magyarságunkat. De azt sem állíthatom, hogy családfánk törzséről örökölt nevünk nem jelent valami olyan értéket, amelyhez hasonlót a mostanában régmúltunkra is fényt derítő génjeink hordoznak magukban. Végül is nemcsak akaratumk, vállalásunk, és az érzelmeinkből sugalló hovatarozás határozza meg nemzetiségünket, hanem eredetünk is. Amelyet a történelem során összekuszált, erőltetett vagy félelemből önként vállalt, a legtöbb esetben kibogozhatatlan névváltoztatásokkal megnyugtatóan nem bizonyíthatunk? (A kérdés a külhoni

magyarságnak kedvezményeket ígérő törvény készítőinek is szeget ütött a fejébe. Végül is azt tartják célszerűnek, ha a magyar magyarnak vallja magát, de igazolja ezt azzal, hogy beszéli nyelvünket. És a vallása is lehet egyik bizonyítéka. Nevünk is lehet bizonyító, de az idegen nevének magyarságát sem kérdőjelezhetjük meg.) Azt hiszem, nem erre jók a névvizsgálatok, a beszédes nevek világosságát nélkülöző idegen nevek fölötti téblábolás. Hanem mire?

19. Nem tudom milyen érzés idegen névvel magyarnak lenni. Azt sem tudom, milyen lelki sérülést okoz egyik-másik névváltoztatás vagy valamely értelmetlen név öröklése. De a nyilvánvalóan más nevű és más nemzetiségű ősök leszármazottainak olykor túlfutott magyarsága mellbevágóan érint. Amikor magamat képelem a helyükbe: feszengek. És őseimet siratnám. Azt, hogy milyen sanyarú sorsuk volt, amikor nemzetiségüket és anyanyelvüket feladták. Mert ugye, azt prédikáljuk az utánunk jövőknek, hogy a világ bármely sarkában légy, a magyar nyelvet el ne feledd, nevedet megőrizd. És a hozzánk települtektől, a messziről jött idegen évszázada velünk együtt élő fiaitól szívesen vesszük a maguk önfeladását? Nem jól van ez így. Sántító a gondolat. A Nagy-Románia bűvöletében élők évszázada sietős változtatásokkal kívánják növelni a lakosság számával együtt a román nemzetiségük számát is. Elcsodálkoztam, amikor évtizedekkel ezelőtt a megújított személyi igazolványokba, a magukat cigánynak nevezők nemzetiségi rovatában *rom* megjegyzést olvashattam. Ez már csak kétbetűnyi távolságra volt a többségi nemzetet képviselő polgárok jelölésétől. És így egy kalap alá lehetett venni a magyar-, az oláh-, és más cigányokat. De egy a kényszer, és más a mindent feladó belenyugvás a kivédhetetlenbe. Otthon vagyok a tasnádi Buchmüller és Bendel családokban. Könyvmolnárnak és Pántlikásnak fordítom tréfálkozva olykor a nevük. Magyarok. Nem tudnak németül, magyar a műveltségük, az érzelmük. A nevüket nem adták fel, nem változtatták. Nincs közöttük egyetlen tudathasadásos ember sem: romániai sváb magyaroknak vallják maguk. Őseiktől néhány magyarul is jól hangzó német szót örököltek és a sertésszonka utánozhatatlanul nagyszerű pácolásának receptjét. Így, csendes magyarságtudatukkal együtt tiszteltem őket. A második világháború végén német eredetükért férfiak és nők, házastársak egymástól elszakítva évekig robotoltak orosz földön. Nem a nyelvükért, nem a műveltségükért, nem az erősen megcsappant hagyományaikért – a nevükért szenvedtek annyi sok megaláztatást.

20. Megismétlődhet a 19. századi mesterséges névalakítás divatja? Elképzelhető. Most már nem csupán a származást fitogtató egykori korszellem kívánalmaként, amely az ízléselferdülésig pöffeszkedő magyarkodással és kivagyiskodással társult, hanem a nyelvi kifejezés mindig is folyamatos önjútasaként, és a nemrég új erővel indult, örvendetesen terebélyesedő nyelvtisztító visszamagyarításunk tartozékaként. Valóban a Bessenyei Györggyel, Geleji Katona Istvánnal, Kazinczyval, Kölcseyvel, Szemerével, Vörösmartyval folytatódó, Petőfivel, Arannyal és másokkal kiteljesedő nyelvújítás mozgalmanak máig érő valamilyen folytatását éljük? Hasznos volna. De nyelvészeink véleménye szerint nem kerülhet sor a híres nyelvújító mozgalom hatásához mérhető változtatásokra. Még akkor sem, ha a tulajdonnevek esetében – valós és nem valótlán, csupán képzelt – értékeink megőrzésének idejét éljük. Mert az ilyen változtatásokra csak az „idők szava”, csak valamilyen érdek teszi képessé az embert. Gondoljunk csak a Bajor Andor-i figurára, a közelmúltban folytatott

névváltoztatások gyakorlatára, a Renner-Rónai-Rădulescu-Renner-félek hányattott sorsára. Vagy a Moldvában felvett román névvel Székelyföldre vándorolt erdélyi örmények kényszerű névváltoztatásaira. (Cap de bou = ökörfej – Kabdebó, Patrubani = négy bani (román aprópénz) – Patrubány, Dai bucat = adj darabot – Dajbukát stb.) Akkor nemcsak létezésük minősége függött a helyiekhez való gyors és önkéntes hasonulástól, hanem olykor az életük. A sokszor ismétlődő történelem ezek után nem szülhet már ilyen retteneteket. Úgy tetszik, olyan időket élünk, amikor mindnyájan vállalhatjuk az őseinktől örökölt nevünk. Ha pedig úgy adódott: ennek kettősségét is. És a gyakori váltásokban bekövetkezett többszöri változtatásokat is. Génjeinket nem kell vállalnunk. Ezek vizsgálata megcáfolhatatlanul bizonyíthatja eredetünket. A nevünket azonban vállalnunk kell. Ezt sugallja nemzetiségünkől független emberi becsületünk.

21. Budapest alakulásakor a lakosság hatvannégy százaléka tudott írni-olvasni. Ahogyan emelkedett az írástudók száma, úgy emelkedhetett azok száma, akik magyar oktatásban részesültek. De a magyar műveltség és a hazafiasság általában is terebélyesedő érzésével százezrek, a hatalom által megkövetelt időnkénti hűségnyilatkozataik után sem tagadták meg ősi nevüket, származásukat. A magyar történelemben sűrűn előfordulnak olyan időszakok, amikor a németes név előnyt jelentett. A névváltoztató zsidók a monarchia idején, a magyarnál olcsóbban vásárolhattak maguknak német nevet. Valószínűleg többen voltak olyanok, akik nem fitogtatták eredetüket, nem kérkedtek származásukkal, ha szükség volt rá, titkolták eredeti nemzetiségüket, és a magyar írásmód szerint módosították családnevüket. Azt hiszem eljött az ideje annak, hogy visszakapják saját, eddig titkolt eredetükből táplálkozó büszkeségük érzését. Mert bebizonyosodott, hogy éppen olyan jó magyar, a német-magyar, a zsidó-magyar, az örmény-magyar, a lengyel-magyar, a szlovák-magyar és a román-magyar, mint a magyar-magyar. Sok esetben a vegyes családokból származók valamiféle őszinte kényszer hatására magyarabbaknak akarnak mutatkozni, mint a többségi nemzet fiai. Így van ez más országokban is. Őseink nyílt vállalása ma szabadságigényünk része, természetes jogunk. Felvilágosult államban ennek nincs akadályja. (Az Egyesült Államokban magam is láttam, hogy ki-ki kitűzhetette a maga nemzete zászlaját háza elé. Nevemet szülővárosom hivatalaiban, a lakosok névsorában, telefonkönyvben stb. helyesen sohasem írták. Svédországban a svéd nyelvben nem található ékezeteket is pontosan kiteszik.) A magától értetődő keveredés arányában az érzelmileg vállalt és megfontolt nemzeti hovatarozás őszinteségében sincs miért kételkednünk.

22. A tiszta magyar nyelv megnevezésének mintájára nem használhatjuk a tiszta magyar kifejezést a személyek jelzőjeként. Mert ilyen nincs is. Keveredésünk akkor is nyilvánvaló, ha ősi magyar nevet viselünk. A mi családunkban például nagyanyai ágon Barthák, anyai ágon Királyok sorakoznak. Megtartottuk nevünk ősi írásmódját a Taar, és a Tarr nevektől megkülönböztethetően, úgy, ahogy 1453-ban az első kolozsvári népszámláláskor azt a német nevek mellett a Kis, Nagy, Fekete, Veres, Fodor, Fejér, Szőke, Kövér, Nagylábó, Segges, Vak és Jó mellett feljegyezték. De azt hogy az ezerhatszázas évek elején, az egyik valószínű ökömet, a kolozsi főbíró, miért jegyezték fel Thar András néven — nem tudhatom. Az viszont bizonyítható, hogy feleségem révén, aki lánykorában Paizs volt, anyjának családi bonyodalmai folytán román és zsidó, lányom házasságából pedig dán és svéd vér csörgedez svéd-

magyar utódaimban. Akárhogyan is volt, a nevem adta hovatartozás jó érzéssel tölt el, amit azért igyekszem palástolni, mert nem szeretem a kivagyiskodókat. Az ember nem annyi, amennyi, hanem csak annyi, amennyi tőle kitelik — idézem szabadon másik kedvenc írómat, aki a véletlen folytán egy Pest környéki helység nevét viseli, miután ősei valamikor osztrákosra változtatták a nevüket. Az sem éppen hétköznapi, hogy Tar fia Koppány őse vagy legalább névrokona vagyok, és hogy fiam nevében a hagyományainkat őrző vezér neve, ezer év után, család- és kereszteleetlen nevével együtt újra előfordulhatott. Nem akarták bejegyezni a néptanácsnál, a román tisztviselő főlénken megsúgta, hogy csak bajt okozok vele. A sors kegyetlensége, hogy fiamat, egyetemi hallgatóként, máig tisztázatlan körülmények között, kötelező katonasága idején érte az értelmetlen halál. Azóta Pokoljáró Tar Lőrinc figyelmeztet szenvedéseinkre. Családnvünk arra is jó, hogy elődeink megpróbáltatásaiból erőt nyerjünk, példájukból tanuljunk.

23. Magyarország nem magyar! – ezzel a képtelennek tűnő felkiáltással szóltam annak a kitörölhetetlenül ma is belénk nyilálló népszavazás előtt írott buzdításomban, amelynek befejezésében a borulató Vörösmarty józanságát idéztem: „Az nem lehet...” Meghökkenőnek szánt okfejtésemben csupa olyan dolgot említettem, amelyekből sötét következtetésem eredői sejlettek. Ezek nagy részét szüleim, rokonaim, ismerőseim anyaországi tapasztalataiból merítettem. Őket idézve vallom ma is, hogy mi, a Magyarország határain kívülre szakadtak, nem értjük a minden időben a szent haza kebelén nevelkedetteket. Nem értjük kivagyiságukat, marakodó természetüket, pökhendiségüket, hagyománytalanságukat, nemzeti tudatuk törpeségét, az azonos nyelvet beszélők családjába tartozás melegségének, a magyarság hagyományaihoz tartozó vendégszeretetének hiányát, az állandósult tülekedést, az anyagiak utáni mérhetetlen harácsolást, a mindenféle gáncsoskodást, az irigység és cselszövések burjánzását. Nem értjük, ha magyarázunk is. Ha az elszenvedett fél évszázad nemzetlenítő politikájának rovására írjuk mindezt, akkor sem. Amikor hajdanán, Budapest telefonkönyvét olvastam, hasonló érzés kerülgetett, s gyömöszöltem magamba vissza a csodálkozást, miszerint első királyunk intelmét nemcsak megfogadtuk, hanem bőven túl is teljesítettük.

24. A „tisza” nemzet gyászos fogalma a legutóbbi világegés után elavult, korszerűtlen, csaknem szégyenteljes. Magyar őseink csak egy névelemet viseltek, amely szoros kapcsolatban volt a jelölt személy jellemző jegyeivel, külső vagy belső tulajdonságaival, életkörülményeivel. Nevük nem öröklődött, hordozójának halálával megszűnt. Feltehetően tudták egymásról, hogy ki kinek a fia, és hogy milyen nemzetségből származik, de a mai értelemben vett nemzetiséget még nem ismerhették, tehát nem is jelölte ezt a nevük. Vajon milyen érzés lehetett a magyarul érthető Vajk nevet kiszoríttatni az Istvánnal. Az erőszakolt névváltoztatás valószínűleg több évtizedig eltartott. Aba Sámuel példája mutatja, hogy a világi és a családi nevet együtt is használták őseink. Nem hiszem, hogy rövid ezer év alatt megváltoztunk volna a hagyományokhoz való makacs ragaszkodásunkban. Mostanában pedig gyökereink vizsgálatát szorgalmazza minden gondolkodó.

A gondolatgazdag Író tábor

„Tokaj szőlővesszein
Nektárt csepegtetél.”

Kölcsey Ferenc: Himnusz

A 47. Tokaji Író tábor

Tokaj nemcsak szőlőjéről és borairól méltán híres világszerte, hanem művelődési életéről, jelesül az író táboráról is egyre ismertebbé válik. Az itt töltött négy nap a gazdag irodalmi, művészeti, tudományos és szórakoztató rendezvények mellett kiváló alkalmat teremtett az ismerkedésre, kapcsolatok kötése, kiadványok népszerűsítésére. Szentmártoni János a Magyar Írószövetség, valamint a Tokaji Író tábor Egyesületének elnöke megnyitó beszédében felvázolta a jelen és a jövő tennivalóit: folytatva a jelentős évfordulókhoz kötődő tanácskozások sorát, idén az 1918-20 közötti időszak, a tanácsköztársaságnak nevezett rémálom volt, jövőre pedig Trianon lesz napirenden. Ismertette az Író tábor 50. évfordulójának méltó megünneplését előkészítő, a megye, a város és az Író tábor Egyesületének nagyszabású, közös kezdeményezését. Ebben az évben is a száz éve született Ady Endre egyik verscímét választották a tábor mottójául: *A szétszóródás előtt*.

Első nap megtekintettük a Petőfi Irodalmi Múzeum Ady vándorkiállítását, majd a város főterén bemutatkoztak a fiatal írók, a 2019. év Móricz-ösztöndíjasai. A gazdag kínálatból nem hagyhattuk ki a plenáris üléseket, az 1918-19-es események és a szépirodalom kapcsolata témakörben értékes, eddig tiltott ismereteket hallottunk Illyés Mária, Kodolányi Gyula, Mezey Katalin és L. Simon László előadásában. A program szervezői gondoltak a társművészetek és az irodalom kapcsolatára. Ennek jegyében látogatott el a tábor Tiszaladányba, ahol a Győri Elek Faluházban a névadó festőművész kiállított képeiben gyönyörködhattunk, majd Tallián Mariann és Lázár Balázs színművészek Ady és a nők versszínházi műsorának tapsolhattunk. Volt gyermekműsor és koncert Tokaj főterén a legkisebbek örömeire. Az utolsó előtti napon munkacsoportokban folyt az eszmecsere: 1919 a magyar társművészetekben címmel. Mivel egyidejűleg zajlottak az események, mi a sok érdekes téma közül: *1919 a (későbbi) trianoni határokon túl* című előadást választottuk. Dupka György a kárpátaljai, Muzsnay Árpád a partiumi, Popély Gyula a felvidéki magyarság utóbbi száz évének napjainkig tartó megpróbáltatásait mutatta be.

Folytatás a 105. oldalon

J. Kovács Magda

A 47. tokaji író tábor

2019. augusztus 15– 18.

A szétszóródás előtt

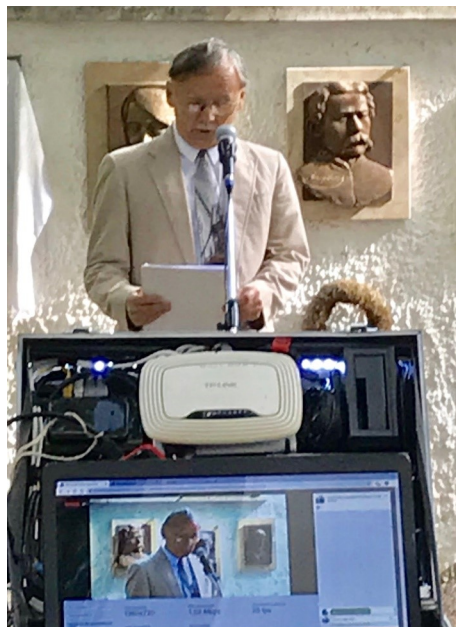
Irodalom és művészet 1918-1920

A négynapos együttlét nagyszerű alkalmat teremtett szerkesztőinknek folyóiratunk bemutatására..A húszperces, vetített képes előadást a TV2 élőben közvetítette és látható volt a facebookon is. Elmondhatjuk, hogy az Ághegy ezzel a meghívással kilépett az alig ismert irodalmi folyóiratok táborából, az elismerések pedig további munkára ösztönöznek.

Ligeti Pál fotói

A gazdag műsorú táborozás kiemelkedő eseménye volt Bertha Zoltán előadása, amelyet az Oláh Katalin Kinga által készített Kodolányi-emléktábla avatásakor mondott a Millenniumi Irodalmi Emlékparkban. Turi Bálint színművész itt is, akár a Rákóczi pincében tartott megnyitón és az Ághegy bemutatón, valamint a kollégiumi kertben tartott borkóstolón is közreműködött nagyszerű versfelolvasásaival. Az Íróttábor központi témáját továbbgondolva szűkszavúan meg kell jegyeznünk, hogy a szórványokat figyelemkeltés céljából nevezhetnének *fosztlányoknak*. Orvoslásukra pedig keresve sem találhatunk jobbat a *haza éltető figyelménél*. Ennek fokozatos erősödésével a szétszórta magyarság megmaradásában továbbra is joggal bízhatunk. (tk.)

J.Kovács Magda és Tar Károly

A kollégiumi udvarban tartott borkóstolón kített magáéért a Péter Pince: ízletes boraival, magas szakmai tudást bizonyító érdekes ismertetőjével elkápráztatta a népes közönséget.

Fotó: Sáray Ákos

A halál lovai

Holdvilágos, fehér uton,
Mikor az égi pásztorok
Kergetik felhő-nyájokat,
Patkótlanul felénk, felénk
Űgetnek a halál-lovak.

Nesztelen, gyilkos paripák
S árnyék-lovagok hátukon,
Bús, néma árnyék-lovagok.
A Hold is fél és elbuvik,
Ha jönnek a fehér uton.

Honnan jönnek, ki tudja azt?
Az egész világ szendereg:
Kengyelt oldnak, megállanak.
Mindig van szabad paripa
S mindig van gazdátlan nyereg.

S aki előtt megállanak,
Elsápad és nyeregbe száll
S fehér úton nyargal vele
Holdvilágos éjjeleken
Új utasokért a Halál.

Dødens gangarar

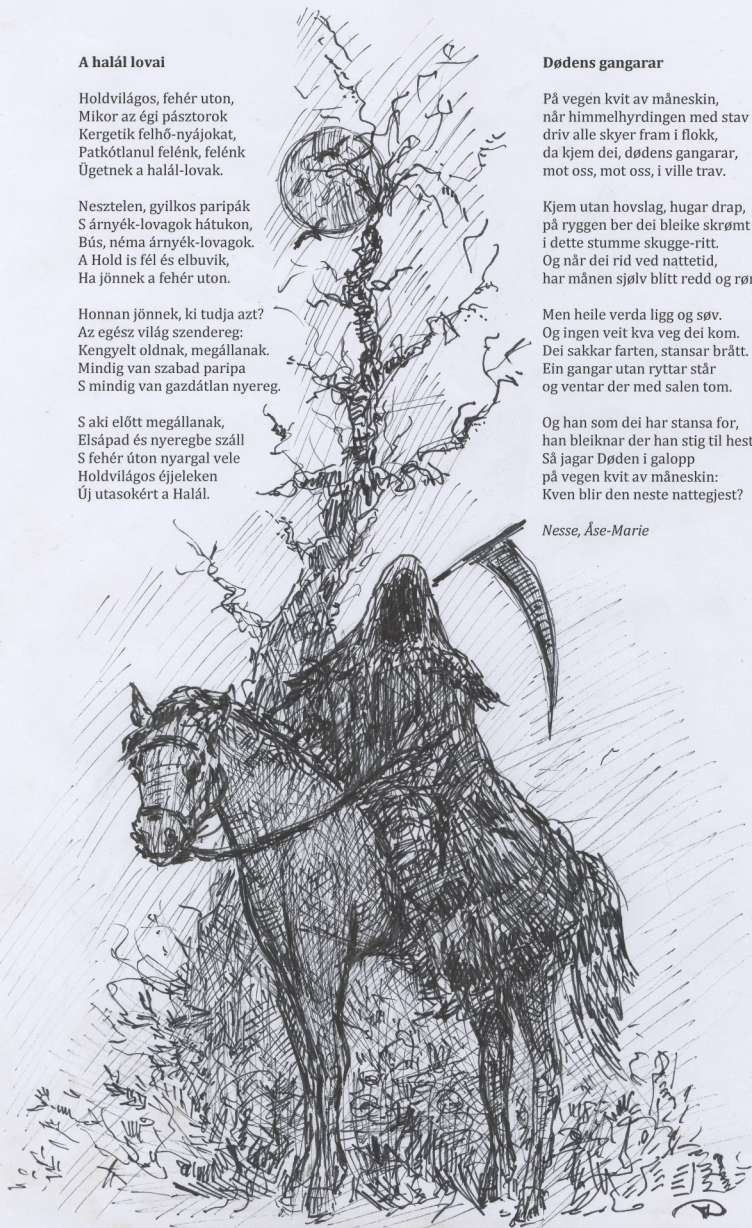
På vegen kvit av måneskin,
når himmelhyrdingen med stav
driv alle skyer fram i flokk,
da kjem dei, dødens gangarar,
mot oss, mot oss, i ville trav.

Kjem utan hovslag, hugar drap,
på ryggen ber dei bleike skrømt
i dette stumme skugge-ritt.
Og når dei rid ved nattetid,
har månen sjølv blitt redd og rømt.

Men heile verda ligg og søv.
Og ingen veit kva veg dei kom.
Dei sakkar farten, stansar brått.
Ein gangar utan rytter står
og ventar der med salen tom.

Og han som dei har stansa for,
han bleiknar der han stig til hest.
Så jagar Døden i galopp
på vegen kvit av måneskin:
Kven blir den neste nattegjest?

Nesse, Åse-Marie

Az Ady- évfordulóra — Trencsényi Diána grafikája

Föl-földobott kő

Igazi migrációs irodalom Kovács katáng Ferenc legújabb novellás-kötete, az *Ablaklakók csillagközel-ben*, mondhatná a laikus olvasó, pedig mégsem az.

Miért, kérdezi a laikus, hiszen bőven van benne nosztalgia az elveszett szülőföld iránt a *Városalapító lokálpatrióták ágán* fejezet című soro-zatban, vagy az *Apai ágon* és az *Anyai ágon* című elbeszélésco-korban;

az elveszett ifjúság és

az elveszett ifjúság és a minden embert meglepő öregedés feletti szomorúság (*Magam ágán*).

Máskor meg az új haza – Norvégia – szépségeit ecseteli a klíma megváltozására panaszkodva (*Bezzeg*).

Akkor meg miért nem az? Egyrészt mert általános emberi helyzeteket ír le, olyan problémákat boncol, melyek bárhol bárkivel megtörténhetnek. (*Intenzíven*.) Álmat kever a valóságba, vagy éppen fordítva, sokszor hosszabb vendégszövegeket mondanivalójába helyezve. Am, ahogy haladunk előre a könyvben, egyre kevesebb lesz az amúgy kiváló érzékkel kiválasztott vendégszöveg, legyen az Krúdy – ki köztudomásúlag Nyíregyházán született, akárcsak a szerző –, vagy Móricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső tollából. Talán mind jobban magára talált írás közben Kovács Ferenc, mind bátrabban engedte el a nagy elődök kezét, egyre jobban elhitte magáról, hogy nélkülük is képes helytállni prózaművészetének kacskaringós útján.

Rövid, pattogós, feszültségteremtő mondatok alkotják ennek az útnak a talaját, s a lazán összefüggő történeteket egy kitalált szereplő Schulimek Alfonz figurája fűzi egybe. Hogy miért ezt a furcsa nevet választotta a szerző főhősének, az ugyanúgy *rejtély*, mint az első novella címe, ahol a főszereplő saját nevében megjelenik. Lehetséges, hogy Kovács Ferenc szülőföldjén valóban ismert ilyen embert, vagy csupán az egyik novellában (*Ábrándos séták a poros, lombos utcák útvesztőin*) a nevéen csúfolódó diákok szerepeltetése miatt döntött így, nem tudjuk. Mek-mek, kiabálják a fiúk a fák mögül. „*Hamar elterjedt a kisvárosban a csúfneve, gyakran hallotta.*” A tanár úr nem zavartatja magát, tudja, hogy az iskola falai között eme tiszteletlenség elképzelhetetlen, itt a városban, ahol sétál, hamar elhalkul a csúfolódás, beleveszik a végtelen nyár eleji délutánba. Mert Nyíregyházán folyamatosan nyár van (vagy hideg fogcsikorgató tél), a levegő áll a poros utcák felett, az emberek izzadnak, a kutya lógó nyelvvel fekszik, csupán a Sóstó-fürdő, no

KOVÁCS KATÁNG FERENC 1949-ben született Nyíregyházán. A Budapesti Művelődési Egyetem secretus villamosmérnöki diplomát, 1982 óta El-Norvégában, Az Orlán Egyetem Média és Kommunikációs Intézetének nyugalmazott főnöke. Feszt, rajzol, kalligrafia voltak Magyarországon, Bulgáriában, Norvégában. Illusztrációi jelennek meg folyóiratokban, színpadijelmű kötetekben. Színdarabírójává az *Árnyék* és a *Magyar Léger* folyóiratoknál, 2012-ben a *Könyvtárság* Erdemendi Lovagrendjével tüntették ki.

Kövacs Katáng Ferenc prózafüzetének történetei egy életút hétköznapi pillanataitól kezdve a kitalált szereplő Schulimek Alfonz figurája fűzi egybe. Hogy miért ezt a furcsa nevet választotta a szerző főhősének, az ugyanúgy rejtély, mint az első novella címe, ahol a főszereplő saját nevében megjelenik. Lehetséges, hogy Kovács Ferenc szülőföldjén valóban ismert ilyen embert, vagy csupán az egyik novellában (Ábrándos séták a poros, lombos utcák útvesztőin) a nevéen csúfolódó diákok szerepeltetése miatt döntött így, nem tudjuk. Mek-mek, kiabálják a fiúk a fák mögül. „Hamar elterjedt a kisvárosban a csúfneve, gyakran hallotta.” A tanár úr nem zavartatja magát, tudja, hogy az iskola falai között eme tiszteletlenség elképzelhetetlen, itt a városban, ahol sétál, hamar elhalkul a csúfolódás, beleveszik a végtelen nyár eleji délutánba. Mert Nyíregyházán folyamatosan nyár van (vagy hideg fogcsikorgató tél), a levegő áll a poros utcák felett, az emberek izzadnak, a kutya lógó nyelvvel fekszik, csupán a Sóstó-fürdő, no

meg a Sóstói erdő fái között nyerhetünk némi felfrissülést. Kivéve persze, ha nem ütközünk akasztott emberre az erdő szélső fái között, vagy újból Krúdyt idézve, olyan anyaszült meztelen férfiakra, akik egészségük megőrzése, életük meghosszabbítása céljából szaladgálnak ruha nélkül „végig a harmatos erdőn.” Utóbbiakat aztán örökre elintézték „haragos vincellérek”, akik furkósbottal támadtak neki a szenvedélyes meztelenkedőknek.

Mintha nem ma játszódának ezek a történetek, hanem az egykori békésebb időkben, talán a múlt század harmincas éveiben, vagy még annál is régebben. Aztán időnként egyértelműbb lesz a cselekmény ideje, a *Három jóbarátban*, vagy a *Civil a pályán*-ban egyértelműen a hatvanas-hetvenes évek hangulata elevenedik meg úttörővezetővel, kurbliis korcsolyával, „fentről” érkezett elvtárral. Itt már sok az önéletrajzi elem, és Kovács Ferenc, mintha nem is akarná Schulimeknek nevezni a főszereplőjét. A *Civil a pályán*-ban az elbeszélő én már egyes szám első személyű, s tapinthatóan saját, megélt történetről van szó, melyben a tanári kar nyakára ültetett belügyes elvtárs mindenbe bele akarja ütni az orrát:

„Jött, leültünk, felsorolta, mit vétettem megint. Például ezt, vagy azt a színészt, közéleti személyt nem szabad meghívnom, erről, vagy arról nem szabad szót ejteni az előadás utáni beszélgetéseken. Ne borozgassunk gyertyafénynél Erdélyi Himnusz énekelve. Bizonyos népdalokat sem. XY diákra, SZJ nevelőtanárra fordítsak különös figyelmet, és időnként számoljak be róluk.

– Kötelessége! – mondta szótagolva és pattogatva. – Munkaköri kötelessége!

– Az kizárt – mondtam most már én is indulattal.”

Egyértelműen a kádári „puha diktatúrára” jellemző mondatok ezek, korábban hasonlókért börtönbe zárhatták az embert. Kár, hogy Kovács Ferenc nem nevezi meg a színészt, a közéleti személyt, akire gondol, sokkal életszerűbb lett volna tőlük ez az írás. A végén mégiscsak megteszi, a filmklubbal kapcsolatban, hogy konkrét neveket idéz, ezzel mintegy feldobva a novellát. A párttitkár ugyanis kérdőre fogja, hogy miért csak nyugati filmeket vetítenek a Főiskola filmklubjában. Kiderül, hogy a Filmintézet iratlan szabálya volt: *„minden harmadik szocialista táboros film után kölcsönöztek ki egy nyugatit. Mi szorgalmasan megrendeltük az első hármat, de se nem hirdettük, se nem vetítettük. Csak a negyediket, Bergmant, Fellinit, Truffautot, Antonionit, Tarkovszkijt, Mihalkovot, Eisensteint és hasonlókat.”*

Az ifjabbak kedvéért mondjuk el, hogy az utolsó három rendező ugyan a szocialista táborból származott, de nem volt „trendi”, nem illettek bele az elfogulatlanul hozsannázó és talpnyaló filmes közegbe.

A majdnem utolsó elbeszélés, a *Megfejthetetlen álom* a visszatérésről szól. Kovács katáng Ferenc hiába él már évtizedek óta Oslóban, álmái és vágyai ma is a szülőföldjéről szólnak, és ebben a szomorú novellában már csupán a hazai, a „Morgó” temetőbe vágyik, ott vásárol „divatos kriptát”, hogy aztán karácsony éjjelén egyedül üljön a temetői padon, s csak képzeletében száguldozzon szánkójával a nyírségi lankás dombokon.

„Prémes kabátját vakító fehér hó fedte el. Arcát csillogó halotti maszk.” Óhatatlanul eszünkbe jut Dickens *Karácsonyi éneke*, de ellenkező előjellel. Annak az elbeszélésnek ugyanis jó a vége.

A *Megfejthetetlen álom* csak azért majdnem az utolsó novella, mert a könyvet egy úgynevezett „Ablaklakó” morfondírozásai tagolják, vagy inkább szorítják egységbe. Az utolsóban, az *Ablaklakó V.*-ben az ismeretlen kutyát – „nevezzük hát *Csutaknak*” – sodorja el egy meggypiros Tesla a zebrán. Kész, vége, pedig *Csutak*

„eleven és mozgékony, tele bátorsággal... élénk, sugárzik belőle az értelem.” Csak valamiért a piros autót elkerüli a figyelme. Ez lesz hát a vesztes. Jelképes írás, nem véletlenül sejtjük a szerzőt az okos kutya alakjában. Kovács Ferenc rengeteget tett a norvégiai – és az itthoni magyar közösségekért, nem véletlenül tüntették ki a Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjével, 2012-ben, számos elismerése mellett 2005-ben a Magyar Kultúra Lovagja. Mégis úgy érzi hát, hogy mindez hiábavaló lett volna? Vagy csupán az ember közös sorsára, a mindnyájunkat elérő végre gondol? Talán az utóbbi megállapítás jár közelebb az igazsághoz. Egy idegenben élő magyar gondolatai a lét nagy kérdéseiről harminckét írásban elbeszélve.

(Kovács katáng Ferenc: *Ablaklakók csillagközelben – prózafüzér*. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával Orpheusz Kiadó Budapest, 2019, ISBN 978-615-5886-14-0)

Gáspár Ferenc

A gondolatgazdag Író Tábor

Folytatás a 99. oldalról

A tokaji estéken került sor a folyóiratok hagyományos bemutatkozására. A rendezvény egyik díszvendége lapunk, az Ághegy skandináviai irodalmi, művészeti lapfolyam volt, amelyet alapító szerkesztője és mindenese, Tar Károly író mutatott be dr. J. Kovács Magda közreműködésével, aki ismertette frissen megjelent könyvét: A magyar – román, román - magyar összehasonlító keresztnevszótárát. A szintén meghívott, Spanyolnátha miskolci irodalmi újság fiatal szerkesztői írásaikból olvastak fel. A tábor egyik fénypontja Kodolányi János emléktáblájának avatása volt. Megható köszöntőt mondott Kodolányi Gyula, a hosszú időn át mellőzött író unokaöccse. Bertha Zoltán kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő, egyetemi tanár laudációjában gondolatgazdag, magas szintű tudományos igényességgel méltatta az ünnepezt író munkásságát.

Fogadással és díjátadással ért véget a tanácskozás. Az Író Tábor 2019. évi díját Bíró Gergely fiatal író, szerkesztő vehette át. Szentmártoni János az ez alkalomra készült interjúban kifejtette: „Úgy látom, egyébként, hogy az utóbbi években a tábor eredendő tanácskozásjellege és a megszorított kulturális kísérőrendezvények révén kialakult fesztiváljellege egyre inkább szimbiózisba kerül egymással.”

Jövőre 48. alkalommal várja hasonló gazdag műsorral, baráti szívélyességgel vendégeit Tokaj városa.

Elejtett zászló (2016)

Gaál Zoltán verskötetének ismertetése 2. rész

– az Ághegy 2016/II. számában olvasható 1. rész folytatása –

Korábban a kötet első három ciklusát ismertettem. Az első kettőt a költő még menekülése előtt, Budapesten írta. A harmadik már új hazájában, Svédországban született.

Pőrén maradt lapok (1958-2000)

Ezekben az években a költő nem írt magyarul. A negyvenkét éves hallgatást a kötetben néhány üres lap jelzi.

Svéd környezetben élt, svédül kezdett írni. Svéd nyelven írt versei 2011-ben jelentek meg nyomtatásban.

Ekkor alakul ki zeneszerzői pályája. Erre a témára később visszatérek. A továbbiakban az Elejtett zászló c. kötet két utolsó ciklusát mutatom be.

Körtánc (2001-11)

Különös fickó az, aki a Körtánc ciklus lapjairól elébem lép. Már nem a menekült garabonciás. Az elmúlt évtizedek alatt következetesen felépítette személyiségét, s vele együtt költői habitusát is, az idegen környezetben. Legyen a fogadtatás értetlen, ellenséges, vagy közönyös, őt nem befolyásolja többé.

Stílusa szinte végletekig egyszerűsödött. Szabadversek rímek nélkül, központozás nélkül, tények és közlések jelzők nélkül, kérlelhetetlenül, vita nélkül. Marad a mondat elején a nagybetű, és a hosszabb-rövidebb sorokra, versszakokra tördelés, mint formaalkotó elem, meg az egyéni belső ritmus, mely zenész énjéből fakad s nem igazodik sem a magyaros, sem az időmértékes verselés szabályaihoz.

A témaválasztás: valós vagy képzelt személyek, szituációk, jelenetek, sokszor keserű, néha gyilkos iróniával, kemény őszinteséggel tálalva. Nem alanyi, hanem tárgyi költészet, néha felvillanó morzsányi lírával, ha anyyali nőkről, vagy régi barátokról esik szó. De szívét mintha lelakoltolta volna.

Meg nem nevezett, mintegy szimbolikus alakjait nem sok jóindulat övezi. Az Idegen, a Vándormadár (a versek akár burkolt önarcképek is lehetnének) fenyegető magatartást váltanak ki a társadalomból, s a fenyegetés a Portré-ban cselekvésbe torkoll. A Siker alapja a döglött gondolat, melyet ravasz politikus használ ki. A Biztatás a nagyra törő költőnek szól: minél több önmegjátszás, a valódi személyiség titkolása vezethet az egyre nagyobb elismeréshez és jövedelemhez. Az erények is negatívak lettek; Hinta-palinta, Bumeráng. A Játzmá-ról sem tudni, miért folyik, hisz értelmetlen; a cél már rég megsemmisült. A Remény halványan pislákol. A versek nem keltenek hamis illúziókat.

Személyes hősei:

Múzsája, a Szilézia Hattyújának becézett aggszűz, Friderika. Fenséges dolgot akar alkotni, de erejéből csak fércművekre futja. Nem tudja indulatait féken tartani, mint azt egy hivatásos poéta tenné; nem tud szépen és harmonikusan hazudni, ezért gyönyörűen induló versei gyakran dühkitörésekbe fűlnak.

Attila, aki új világról álmodik. Születésének százéves évfordulóját a magyarok világszerte ünneplik. Aggodalmai, sajnos, mind valóra váltak, és korai halála óta semmi sem javult: az

univerzum gyermekeinek agya ma is zezugos labirintus, telve szeméttel.

Egykori tanárától, Ferenctől, aki a politikai hatalmat képviselte, sokan rettegték. Utolsó beszélgetésük utolsó szavait idézi:

„Tanár úr
ebben a szegény országban úgy érzem én magam
mint a féreg mely a fába szorult”
- s a váratlan és meglepő választ:
„Én is”

Fellobbanó fények:

Találkozás a régi baráttal; az érzés, hogy a félévszázados szünet a barátságunknak nem ártott „*a kölcsönös vonzalom ma is erős*”.

Egykori kedveseinek, a „pislákoló parazsat” fellobbantani tudóknak, „*a tündöklő csodá*”-nak holtig zsigereiben zsongó emléke.

Helyretette magát a világban, s a világot magában, de önmagát csupán néhány pársoros gondolatban engedi szóhoz jutni. Egyetlen tréfás mondóka, egy-egy vicces szójáték a lazítás.

Szigorú varázsló.

„*A hatalmasokhoz sosem dörgölöztem
terített asztaluk dézsmálni nem vágytam
márkás boraik illata nem vonzott*

.....
*A megszállottak zsongó raját kerültem
annak ki azt hiszi hogy bajnoka a teljes igazságnak befellegzett”*

Egyetlen kívánsága:

„***Mindent ami az enyém elhappolhattok tőlem
csak a kételkedést hagyjátok meg nekem***”

Végül megmutatja, hová törekszik:

„*A ma küszöbén ágaskodva
megragadom a holnap kapujának kilincsét*”

s azt is, hogy hová jut:

„*Mikor már minden ajtó bezárult mögöttem
s egyedül maradtál önmagaddal
kinyílik számodra az univerzum*”

Szárnyas szavak (2012-16)

„*Szárnyas szavak magasba visznek
szavak hínárja mélybe húz*”

Sok feszültség enyhült, oldódott közben a költő lelkében, talán az emberében is. Magasba emelik a szárnyas szavak, mondanivalóját szinte repíti a nyelv. Tudatában van a szavak hatalmának:

*„Anyanyelveddel
ősöktől kapott kulccsal
csukhatsz és nyithatsz”*

A választott forma, a szabadvers, a jellemző sajátos belső hullámzással, természetesen marad, a tartalomban megjelenik a múlt, a gyermekkor felidézése. Akik az 1930-as években születtek, nyakukba kapták a 2. világháborút, a szovjet megszállást és a kommunizmus építésének rájuk erőszakolt kísérletét. Egy nyílt szemű fiú, aki vidám gyerektársaság, játékok, grundfoci helyett többnyire a háborúval és a diktatúrák borzalmaival találta szemben magát, Trianontól a holokausztig, a nácizmustól az ellentmondásokkal teli szocialista periódusig; Hitlertől Sztálinon és Rákosin át Kádárig, feledhetetlen útravalót kapott egész életére. Ez a háttér határozza meg a mindössze 19 verset tartalmazó ciklus tematikáját, és alapkarakterét.

Minden gyerektörténetben felbukkannak a felnőttek, sőt a gyerekek tragédiái is. Egy-egy esemény, jelenet leírásakor Gaál nem képeket rajzol, mint ezt a legtöbb költő teszi („Nem vagyok vizuális típus” – szokta mondani). A szereplőkre irányul a figyelem. A megjelenítés eszköze a cselekmény dramaturgiája, ezzel látat is. Látjuk a kökösi hidat, ahol az 1848-49-es szabadságharc egyik véres csatája zajlott. A híd alatt folyik az Észak-Erdély visszacsatolásakor „határfolyóvá” előléptetett Feketeügy. Itt látja a kisfiú utoljára anyai nagyanyját, a patak hidjának másik, „román” oldalán, mivel Brassó román kézen maradt s ő szüleivel a találkozás idején már Debrecenben lakik. Felnőttek és gyerekek szó nélkül, sírva búcsúznak a történelem hídján.

A versek gyakran rögzítenek történelmi epizódokat.

Szemmel követi a házuk előtt, a nagyállomás felé rendezetlen sorokban némán baktató megalázott zsidókat, s mivel a nézelődő felnőttek viselkedése nem egyértelmű, a tízéves kisfiú csak később tudja majd felmérni a tragédiát. A rekvirált zsidó-lakásban vendégeskedve a volt lakók, az elhajszolt boldog fiatal házaspár intim fotóinak láttán, elmegy a kedve a vendégeskedéstől, oda többé nem teszi be a lábát.

Az idők változnak. Hamarosan a nagy Sztálin hatalmát is megtapasztalja, a zene révén, 1948-ban ő vezényli az Aranybika szálló nagytermében a kötelező dicsőhimnuszt a generalisszimusz születésnapján, a feladat alól ügyesen kibújó énektanára helyett.

Felnőtté válásának tragikus emléke: elszakadása első szerelmétől, kinek későbbi öngyilkosságáért önmagát is okolja, mert, a befolyásos tanár apának durva elutasítása miatt a lányt sorsára hagyta. A későn bár, de felébredt felelősség tudata egy életen át kíséri:

*„Sebeimet fájlalva
visszahúzódtam magamba
ahelyett
hogy felforgattam volna eget-földet
azért hogy kapcsolatunk meg ne szűnjön
ha nem egyébért*

hát őrte
.....
Szivárvány szemeinek csodája
ma is kísért

Ennyi sötét árnyék közt, talán egyetlen derűs hang: emlékezés a „százéves dadára” a dadaizmus megjelenésének századik évfordulóján:

*„-Sej! Ihaj bunda csuhaj bunda-
szárad
kopik
törik
szakad
mégis bunda
de mégis bunda a bunda”*

A vérzivataros századra, mint „Köpönyegforgatók jelmezbáljára”-ra tekint vissza. A pálfordulást óriási buli előzi meg:

*„Múltjuk bűneit rendre kiizzadják
Megújodva tódulnak ki a bálteremből
s álarcukat letépi
Gondtalan kisimult ábrázattal
jövőbeli esélyeiket latolgatják”*

Az immár felnőtt költő is csak egyetlen módon tudja megőrizni tisztességét:

*Bujkálhatnék filozofikus ködben
begubózhatnék a misztikába
rejtőzhetnék rögeszmék bozótjában
Italtól drogtól ösztökélten
költői mámort mimelve
szabadjára engedhetném fantáziám*

*Nem
nem
soha!*

*Itt állok
magamban
sebezhetően
józanon*

*Itt állok
másként nem tehetek*

Álmodni még lehet:

Álmod
világbjajnokság
ahol mindenki győz
Legyőzi önmagát

*Ülni
perceken át
barnákkal
fehérekkel
sárgákkal
feketékkel
hatalmas stadionban
tüntető békés csendben
mozdulatlan
együtt nézve az üres pályát*

*Érezni
ezrek közelségét
asztán felállni s hazamenni*

Már ifjúkorában elkötelezte magát a költészetnek és a zenének. Erről tanúskodik első verseinek egyike, az 1952-ben keletkezett Zsoltár:

*Örök hatalmak búvkörében élek,
Igéz a Szépség: Költészet s Zene.
Hiába néz bandzsítva vágyam szeme,
Bennem nem lehet mocsok a lélek.
Örök hatalmak búvkörében élek.*

*Bár poklos Jóbok szemétdombján tengek,
Megcsap a sápadt rothadás szele,
S pokolillatok lengnek felém vele,
Mégis dalolok, szüntelen zengek.
Bár poklos Jóbok szemétdombján tengek.*

*Hiszem: Uram, a Szépség rámnevet,
És megbocsájtja minden vétkeimet.*

Választásában nem csalódott. Úgy érzi, hogy örök hatalmak vigyáznak rá: erőt adnak neki, átsegítik a nehézségeken, és megóvják attól, hogy kiutat nem találva tévelyegjen a világ útvesztőjében.

A zenei pálya ismertetése.

Az Elejtett zászló kötet önéletrajzi jellegű előszavában, Ismerkedés önmagammal címmel, maga Gaál Zoltán számol be családi háttéréről. Megtudjuk, hogy mozdonyvezető édesapja kitűnő amatőr zenész volt; remekül szájharmonikázott és szépen énekelt. Diplomás varrónő édesanyja rengeteget olvasott, szinte falta a könyveket.

1940-ben a család áttelepült Brassóból Debrecenbe. Itt először katolikus elemi iskolába járt. Akkoriban kezdett – édesapja rábeszélésének engedve – hegedülni tanulni. Mekkora szerencse! Kiváló privát tanára, Szendy Tihámér hegedűművész

alapozta meg zenei és irodalmi műveltségét. Szendy együtt muzsikált növendékeivel, előadási darabokat komponált nekik, de verseket és mesejátékokat is írt. Könyvtárából ritka és az időben tiltott könyveket is kölcsönzött az érdeklődő Zoltánnak, aki gyakori vendég volt a házaspár barátságos otthonában. Szendyéknek nem volt gyerekük. Úgy bántak vele, mintha saját fiúk lett volna. Ebben a környezetben fogta fel, hogy a művészi munka nem valami ördöngösség, hanem normális emberi tevékenység.

A háború után a debreceni piaristáknál folytatta tanulmányait, ahol kórus, néptánc-, bábszínház- és színjátszó csoport mellett zeneoktatás is folyt. Itt kezdett el zongorázni. A zenei pálya választása a véletlen műve volt. Az általános iskola elvégzése után osztálytársa és barátja, Erkel Tibor, elhatározta, hogy felvételizik a budapesti zenei gimnáziumba. Ha ő tud, tudok én is – gondolta Zoltán és vele tartott. Mint tehetséges vidéki gyerekeket, fel is vették őket. A Zeneakadémián éppen szerveződött a karvezetés tanszak. Az érettségi évében ide irányították. A véletlen ismét beleavatkozott életébe. Egyik tanára, Járdányi Pál zeneszerző, váratlanul fülön csípte a folyosón: „Gaál, maga zeneszerző is lehetne.” – mondta nyomatékkal. Megpróbálkozhatom ezzel is – gondolta a vállalkozó szellemű Zoltán. A szabályoktól eltérően, évközben felvételizett a rettegett Szabó Ferencnél, aki a Szovjetunió tisztjeként tért vissza a moszkvai emigrációból. Szabó volt a tanszakvezető, azonnal fel is vette, sőt rögtön magánál is tartotta: „Gaál, maga mindjárt nálam is maradhat”. Életreszóló barátságot kötött a már régebben Szabónál tanuló Erőd Ivánnal és Horváth Józseffel, akiktől, emlékei szerint, többet tanult, mint a hivatalos oktatásból. (Két barátja 56-ban Ausztriába menekült és ott csinált jelentős karriert.)

Gaál Zoltán tehát 1953-56 között zeneszerző növendék volt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, az utolsó évben Szervánszky Endrénél. A kommunista államoknak mindenben a szovjet modellt kellett követniük, az oktatás, a kultúra, és a művészetpolitika területén is. A fő ideológus, Zsdánov elvtárs és tanácsadói szabták meg, hogyan kell komponálni és hogy mi a hasznos és mi az ártalmas. Kitiltották a „káros” nyugati modernizmust, az új bécsi iskolát, sőt Bartók műveinek egyrészét is. A zeneszerzőknek a közérthetőségre kellett törekednie. Futószalagon készültek tömegdalok, Sztálin-kantáták, mozgalmi indulók. Gaál sohasem komponált ilyesmit. A merész kísérletek, melyek sokszor nem is voltak különösebben merészek, nem találtak az illetékeseknél pozitív fogadtatásra. Olykor a bűnösnek nyilvános önkritikát kellett gyakorolnia, műve pedig eltűnt a süllyesztőben.

1956 novemberében, Szervánszky Endre tanácsára, elhagyta Magyarországot, és december közepén, menekültként, Svédországba érkezett. 1957 őszén már a stockholmi Zeneművészeti Főiskolán folytathatta zenei tanulmányait. Tanárai Lars-Erik Larsson, Karl-Birger Blomdal és Ingvar Lidholm voltak, három jónévű, egymástól igen különböző zeneszerző. Elvégezte a zenetanári szakot is. Hamarosan eljutott Darmstadtba. Ezt a várost tartották akkoriban az avantgárd zene Mekkájának. Míg Budapesten élő volt tanárai és barátai csak titkos házi lemezkoncerteken hallgathatták a nyugati modernizmus már túlhaladott darabjait, ő élő előadásban hallhatta és tanulmányozhatta a legfrissebb újjonságokat. Stockholmban neves vendégtanárokkal is találkozhatott, mint Karlheinz Stockhausen, Mauricio Kagel,

Terry Riley, Ligeti György. Bejutott az Elektroakusztikai Stúdióba és megismerkedett a korszerű technikával. Ez a tény különösen nagy hatással volt zenei gondolkodásának további alakulására. Az ott szerzett tapasztalatok erősen befolyásolták további munkásságát.

A hatvanas években és a hetvenes évek első felében tanárként dolgozott. 1976-tól producerként működött az Országos Svéd Hangversenyvállalat göteborgi kirendeltségén, majd 1989-től nyugdíjazásáig a Zene Nyugat-Svédországban hangversenyiroda műsorszerkesztője és zeneszerzője volt. Kompozíciónak zöme: számos kórus- és kamaramű, zenés színházi darab, valamint elektroakusztikus alkotás ebben az időszakban keletkezett. Ne feledkezzünk meg a még Budapesten, vagy a stockholmi tanulóévek alatt írt kompozíciókról sem.

Most abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy módomban áll számos művét meghallgatni, mivel a zeneszerző éppen néhány hónappal ezelőtt, erőteljes és kitartó unszolás eredményeként úgy döntött, hogy valóra váltja régi tervét, és digitalizált formában közzéteszi a SoundCloud adatbázison azokat a műveit, melyekről tűrhető felvétel, vagy a kotta alapján elektronikusan megszólaltatható hangszeres vagy vokális anyag áll rendelkezésre. Így hozzáférhetővé válnak azok a művek is, amelyek, megfelelő előadó vagy egyéb lehetőség híján, nem jutottak el a bemutatóig. Hallhatjuk a szerző saját zongorajátékát is. Két népdalfeldolgozást tolmácsolja, és dalciklusának szopránzólistáját kíséri.

Alaposan nekilátott a munkának. A komponáláshoz is kedve támadt. Gyakran alkalmazza a „remix” eljárást. Saját és más zeneszerzők hangzó anyagának elektronikus „újrakeverésével” újszerű zenei dramaturgiát, új hangzásvilágot teremt. A késői darabok jelentős részének létrehozása a technika igénybevétele nélkül nem lett volna elképzelhető.

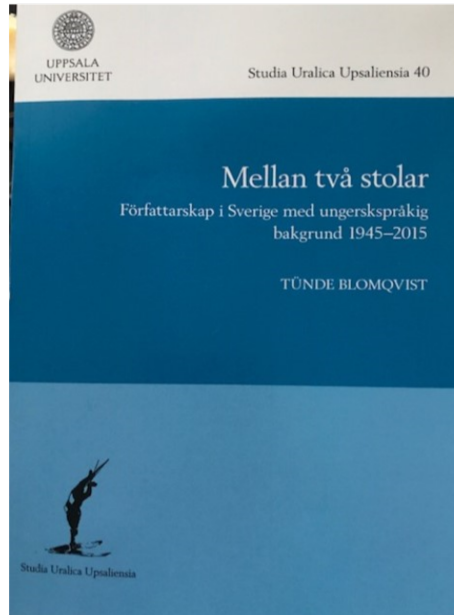
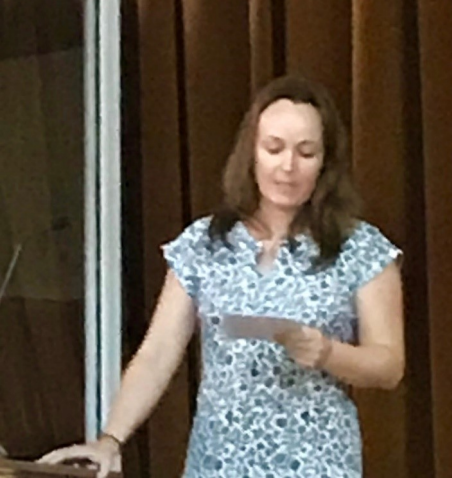
Zoltán mindig nyitott volt az új lehetőségek iránt, de sosem kötelezte el magát egyetlen irányzattal sem. Hosszú élete során különböző szituációkban rendkívül sokféle elvárásnak kellett eleget tennie. Ez nyomon követhető a SoundCloudon közzétett több mint száz darabot felölelő dokumentációban. LIVE felvételek váltakoznak stúdiófelvételekkel. Némelyik felvétel próbán készült. A hangminőség nem mindig üti meg a mértéket.

A SoundCloudon közzelt dokumentáció elérhető a világhálón. Kattintson az alábbi linke: <https://soundcloud.com/user-811868556>, vagy írja be a Google-keresőbe: SoundCloud Zoltán Gaál 34

Budapest, 2019. augusztus 12.

Domokos Kinga

Blomqvist Tünde

A kolozsvári Magyar Napok keretében tartották a 15. Finnugor Írókongresszust a Marianum épületében. Az üdvözlő beszédet Pusztay János a Finnugor Írók Szövetségének elnöke tartotta. Plenáris előadáson Zoya Dudina Glushkova: Diaszpóra a mari irodalomban elhangzása után, megtisztelő helyet kapott a stockholmi Blomqvist Tünde: *Létezik-e a svéd magyar irodalom? És ha nem, milyen formában?* vetítettképes előadása. A kérdésre többek között az Ághegy folyóirat húsz esztendőes irodalompártoló munkájának és a skandináviai magyar írók antológiájának, folyóiratunk tíz kötetbe gyűjtött ötven számának, a folyóirat köré csoportosult több, mint 1600 alkotó írásainak említésével jogosan született meg az igenlő válasz. Az Ághegy szerkesztői és a folyóiratunk népszerűsítésében tevékenykedő Moritz László, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságának alelnöke az előadás után beszélgethettek a fiatal kutatóval, akinek svéd nyelvű könyvét, doktori dolgozatát folyóiratunkban részletesen ismertettük, és amely magyar változatának megjelenését szívesen támogatjuk.

A témához kapcsolódóan érdekesítő előadást hallottunk dr. Bodó Barnától a Szórványok értelmezéséről és ugyancsak plenáris előadáson mutatta be tudományos dolgozatát M. Bodrogi Enikő: *Diaszpóra, régi vagy irodalmilag teremtett világ* címmel. Előadásának szerkesztett szövegét e számunkban közöljük. A kisebbségi irodalom támogatását folytatva kötelességünknek érezzük a finnországi meänkieli népesség egyetlen írójára is felhívni olvasóink figyelmét. Bengt Pohjanentől regényrészletet is kaptunk Bodrogi Enikő fordításában. (olvasd a 129. oldalon)

Sírás az Élet-fa alatt

Lentről nézem ős terebélyed,
Piros csodákkal rakott Élet.
Óh, jaj,
Te hitvány, te hitvány, te hitvány.

Nem áhitott így soha senki,
Nem tud téged más így szeretni.
Óh, jaj,
Hiába, hiába, hiába.

Csodáiból csak egyszer adnál,
Fiadnak csak egyszer fogadnál.
Óh, jaj,
Be várom, be várom, be várom.

Véremmel hívlak, csallak, várlak,
Véremmel gyűlöllek, imádlak.
Óh, jaj,
Csak nézlek, csak nézlek, csak
nézlek.

És itt maradok, itt a porban,
Tudom, én tudom, eltiportan.
Óh, jaj,
Halálig, halálig, halálig.

Gråten under livsens tre

Ditt lauvverk susar over meg,
og livsens raude under dreg.
Å ve,
du usle, usle, usle.

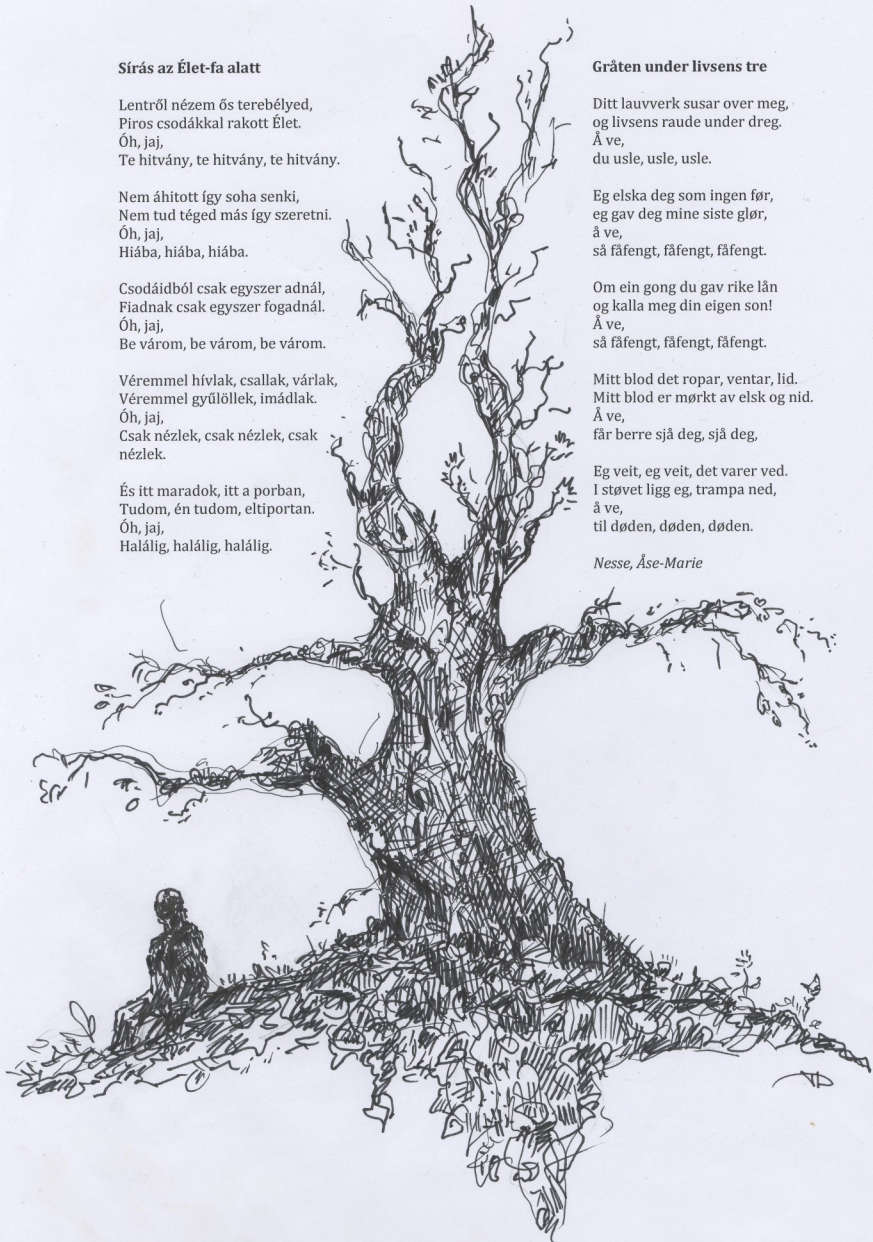
Eg elska deg som ingen før,
eg gav deg mine siste glør,
å ve,
så fáfengt, fáfengt, fáfengt.

Om ein gong du gav rike lân
og kalla meg din eigen son!
Å ve,
så fáfengt, fáfengt, fáfengt.

Mitt blod det ropar, ventar, lid.
Mitt blod er mørkt av elsk og nid.
Å ve,
får berre sjå deg, sjå deg.

Eg veit, eg veit, det varer ved.
I støvet ligg eg, trampa ned,
å ve,
til døden, døden, døden.

Nesse, Åse-Marie

Az Ady- évfordulóra — Trencsényi Diána grafikája

KAPUK Ligeti Pál fotósorozata

A Les Baux-de Provence kőbánya kapuja, ahol Picasso vetített képeiben gyönyörködhetnek a látogatók

Szórvány, diaszpóra és nyilvánosság

Sokan gondolják azt, hogy a szórványlét és a diaszpóra helyzet jelentős mértékben hasonlít egymáshoz, akár rokonhelyzetnek is tekinthető. Én nem gondolom ezt. Miként definiáljuk a diaszpórát, melyek *meghatározó tényezői*? Rogers Brubaker – aki több dolgozatot szentelt a kérdésnek, három ilyen jelöl meg: a területi szétszórtság, az anyaország felé meglévő irányultság, és a határok fenntartása. A szétszórtság kérdésére nem térek ki – eléggé egyértelmű. Az anyaországi orientációt illetően az odafigyelés irányulhat egy létező országra, de akár egy elképzeltre-idealizáltra is. A cél az anyaország kollektív emlékezetének az ápolása, megőrzése, akár jelent ez élő kulturális kapcsolatot, akár nem. Ezt igenis szolgálhatja a diaszpóra irodalma. A harmadik tényező pedig azzal kapcsolatos, hogy a diaszpóra meg kívánja őrizni, fenn kívánja tartani a befogadó közegtől eltérő identitását, ellen kíván állni az asszimilációnak. Ezzel az utóbbi tényezővel kapcsolatos a legtöbb felvetés és dilemma, hogy az egyes közösségek miként értelmezik, milyen elemekből építik fel a külön *identitást védő határt*. Ezekkel a kérdéssel itt nem foglalkozom. Értelmezésemben a szórvány az egyén számára *mindennapi döntéskényszer*. A helyzet akkor is létezik, ha a szórványban élő nem gondol rá, nem törődik vele, hiszen benne van a nyelvhasználatától a párkeresésig, a baráti társaságoktól a munkahelyválasztásig valamennyi tudatos vagy ösztönös döntésében. „Az anyanyelvem vonatkozásában minden nap döntenem kell. Amikor fölkelek otthon, akkor egy nyelven fordulok a családomhoz, és ahogy kiléptem az ajtón, nekem döntenem kell, hogy vállalom, miként vállalom, hogyan vállalom az anyanyelvemet és miként fogok viszonyulni a többségi nyelvhez. Folyamatos

Diaszpóra	Szórvány
Elvándorolt	Ősei helyén él: őshonos a régióban
Nem is ismeri a befogadó közeget	Teljes helyismerettel rendelkezik
Nem ismeri a helyi/domináns nyelvet	Ismeri a helyi/domináns nyelvet
Nem ismeri a helyi/többségi kultúrát	Ismeri a helyi/többségi kultúrát
Jövője bizonytalan (marad/nem marad)	Jövő: maradás (otthon van)
Személyes válasz az asszimilációs helyzetre: létezik (van döntés)	Személyes válasz az asszimilációs helyzetre: folyamatos átmenet (nincs azonosítható döntés)

döntéshelyzet és döntéskényszer. Mennyire veszem át a többségi nyelvnek a különböző fogalmait, és a családban miként igyekszem a nem családi kérdésekről anyanyelvemen beszélni. Kikerülhetetlen a nyomás- és döntéskényszer, hogy mit teszek azért, hogy meg tudjam őrizni kisebbségi identitásomat. Ez külön feladat, külön teher. Minden döntés háttere és kerete, hogy a szórványban élő számára társas lény mivoltának a megélése nem teljes körű, a más kultúrájú többségi közegben megszűnik az övéi közötti jelenlét otthonossága, magától értetődő mivolta – *állandó nyomás* alá kerül. Ennek hatására válik a szórvány asszimilációra hajlamosító közeggé, s válik meghatározóvá a szórványosodás folyamata, amelynek a végeredménye lehet nyelváltás, kultúraelhagyás vagy akár etnikai adaptáció. Ezt az igazodási kényszert nem lehet az emberek életéből kiiktatni.”

A táblázatban összefoglalom a szórvány és a diaszpóra jellemzőit.

Ezek után rátérek a választott kérdéskörre, ez a szórvány és irodalom.

Miért nem irodalom és szórvány? Mert ez a sorrend az irodalomra helyezi a hangsúlyt, mintegy sugallva, hogy irodalom mindenütt létezik/létezhet – szórványban is. Ez pedig téves. Ugyanis a szórványlét legáltalánosabban, mindenféle számtól meg arányoktól eltekintve olyan létállapot, amikor a helyi etnikai közösség saját erőforrásaira támaszkodva képtelen előteremteni, megőrizni és generációról generációra átörökíteni a nyelvi-kulturális megmaradáshoz szükséges értékeket, kulturális tartalmakat. Etnikai közösségről szólok, mert van olyan helyzet, amikor egy kicsiny falu lakói magyarnak mondják magukat, miközben őseik nyelvét már nem/alig beszélik (Erdélyben ilyen a Radnai-havasok lábánál fekvő Óradna). Ez azt jelenti, hogy szórványban beszűkül a kisebbségi (magyar) közösségi tér, az anyanyelv használata a magánszférába szorul. A szórványosodás (értsd: asszimiláció) akkor jut el kritikus pontig, ha az illető (magyar) közösség helyben nem rendelkezik anyanyelvű iskolával, a templomba (ha van) a pap beszolgál – hetente, olykor ritkábban. Nincs helyben magyar intézmény, nincs helyi magyar elit.

Tehát szórvány és irodalom.

Az anyanyelvű irodalmi élet megléte azt jelzi, hogy helyben az illető nyelvnek presztízse van. Mert ki ír verset olyan nyelven, amely számára, közössége számára már nem fontos, amely nyelven nem tud üzenni, amelynek nincs kommunikációs értéke? Élt Temesváron pár éve valaki, aki rendelkezvén némi költői vénával, verselgetett. De számára a helyi magyar közönség kicsi volt, üzenetét románokhoz is el kívánta juttatni: verseit megformálta románul is. Párhuzamos kis köteteket adott ki, a magyar köteten a nevét magyarul, a románon a nevét román átírásban tüntette fel. Miközben magyarnak vallotta magát... Csak olyan nyelven írunk irodalmi művet, amelyen kommunikálni akarunk és van kivel kommunikálnunk. Nem állítom, hogy Argentínában nem élhetnek magyar költők, de az bizonyos, hogy magyar kultúrájukhoz a helyi világ nem ad hozzá semmit. Jelenthet újat világlátásukban. Aki ír, hozzáadja magát a világhoz. Aki ír, annak számára az a nyelv kiemelten fontos (a legfontosabb?), amelyen (értékesnek tudott) gondolatait, üzenetét megfogalmazza. Többnyelvűség esetén a nyelveknek mindig van egy, a helyi realitásokhoz is igazodó rangsora. Ha tehát valahol szórványban van helyi irodalom, ha az irodalmi élet valamilyen formában jelen van, akkor ott az etnikai magyarokon túlmenően (még) beszélhetünk magyar közösségről. Ha az irodalmi élet meglétére helyben semmilyen jel, megnyilvánulás nem utal, ha anyanyelvét egy közösség publikusan nem

használja, akkor az illető nyelvi közösséget lassan felfalja az asszimiláció, eljutott a végső veszély előtti állapotba, és előbb vagy utóbb bekövetkezik az általános nyelváltás.

Indokolt itt és most közösséget felfaló asszimilációról, végső veszélyről szólni? Igen, indokolt és van értelme. Mert a helyi közösség, legyen nyelvi végveszélyben, ezt közösségileg nem kommunikálja, a helyi nyilvánosság, a (még létező) helyi média nem foglalkozik a nyelvi beszűkülés folyamataival. A társadalomtudóst a jelenségekkel kapcsolatosan olykor megszólaltatják – és ennyi. Vegyük kézbe szórványvidékek lapjait, mindenik úgy ír a helyi eseményekről, hogy a szövegek pozitívak legyenek, a beszámolókat erőt adjanak a folytatáshoz. Példák felsorakoztatásáról lemondanék – Erdélyből idézhetünk temesvári, nagybányai, dévai, brassói sajtó megnyilatkozásokat. Hitem szerint ugyanez tapasztalható a felvidéki vagy délvidéki szórványok esetében is. Ugyanis a kritika, a józan értékelés, a teljesítmények alapos és értő elemzése akkor indokolt és produktív, ha a jobb teljesítményre megvan a lehetőség. Ahol profikkal állunk szemben, akiktől a magas fokú szakmaiság jogos elvárás. Mi van meg ebből szórványban? Kik azok a lelkes és önfeláldozó emberek, akik a mindig, mindenhol, bármi áron létrehozandó anyanyelvi kulturális tartalmakat sorstársaik számára előállítják és szolgáltatják? Senki ne vegye sértésnek, de: amatőrök. Nem dilettánsok, hanem műkedvelők. Az amatőr művészeti csoport egy alkotó művelődési-művészeti közösség, tagjai valamelyik művészeti ágban egyéni (író, festő), vagy közösségi (színhátság, kórus) tanuló-önképző, önmegvalósító és alkotó tevékenységet folytatnak, de nem a megélhetésüket szolgáló jövedelemszerzés céljából. Nevezzük őket közösségszolgálóknak, közösségépítőknak vagy a kultúra napszamosainak, a lényeg, hogy amit tesznek, nem fizetségért, nem előnyökért, hanem elhivatottságból és kedvtelésből végzik.

Illetheti-e őket kritika? A kritika, az értékmérés célja a jobb teljesítmény. Illetve az elismerés, a folytatás szakmaiságának javítása. Egy szórványban működő színjátszó csoport közösséget szolgál, amit nyújt, azt más, biztos nyelvi-kulturális jövővel rendelkező közösségek esetében szakosított intézmény – színház, közpénzezből támogatott kulturális csoport – biztosítja. Amikor egy produkciót fizetnek, amikor ennek szolgáltatás jellege van, a kritika nemcsak helyes, de jogos is. Ha egy csoport önkéntesen, saját idejét és anyagi forrásait felhasználva kíván egy helyi közösségnek anyanyelvi (művészi) élményt biztosítani – akkor első helyre kerül a szolgálatért járó köszönet, ezt követi a biztatás, hogy legyen folytatás. Megváltozik a nyilvánosság működése, a kritikai funkció helyébe a lelki-érzelmi támogatás és köszönet lép. És így kialakul egy ördögi kör, amelyből belső erőkre támaszkodva kitörni lehetetlen.

Mikor beszélhetünk helyi irodalmi életről? Ha mondjuk a helyi pap, vagy/és a helyi pedagógus valamilyen írásművet közöl magyarul, esetükben miről lehet beszélni? Nem foglalkoztat most az írásművek irodalmi értéke – erről később. Van tehát helyben egy vagy két magyarul író, alkotó ember. Távol jelentős irodalmi központoktól, távol mindenféle irodalmi műhelytől. Akkor ezen a (kis) településen van helyi irodalmi élet, avagy nincs? Sipos László festőművész a budapesti Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja, magas kitüntetések birtokosa, elismert művész. Erdélyi faluban, Felvincen él – de ez nem jelenti azt, hogy ezen a helyen létezne művészeti élet. Sipos minden művészi kapcsolata túlnyúlik a valamikori aranyosszéki mezővároska határain. Más. Gelu Păteanu elismert író, műfordító, magyar barátai számára Gyalu (magyarról románra és románról magyarra egyaránt fordított) a 80-as

években a politikai rendőrség zaklatásai elől a székelyföldi Énlakára költözött és itt alkotott. Ettől a falucskában nem alakult ki irodalmi élet.

És akkor a művészi értékek kérdése. Minden irodalmi mű, a próbálkozás is megbecsülendő, hiszen az anyanyelv művelését jelenti. Közösségleg, akár nemzeti szintre is lehet gondolni, a visszaigazolt irodalmi értékek számítanak, ezek jelentik az irodalmat. A verset író falusi tanító példája pozitív, értékelhetik, versét helyben akár elő is adhatják – ettől nem válik íróvá. Verset vagy prózát írhat pap, tanár, bárki – például Tamási Áron testvére, a földműves Gáspár idős korában leírta életének történetét. Sikerkönyv lett, de ettől még nem mondható írónak. És nem író, csak tollforgató az, aki a magyar sajtó számára ír tudósításokat, helytörténeti szövegeket, aki beszámol egy térség természeti szépségeiről. Nem író, számára nem a művészi üzenet az elsődleges, hanem a híradás egy helyi közösségről/közösségnek. Különbséget kell tenni a közéleti írások és az irodalmi művek között. Az irodalmi próbálkozásokat is meg kell becsülni, hiszen ezek léte azt jelzi, hogy a helyi közösségben az irodalomnak rangja van.

Ha, mondjuk, Svédországból jelentkezik egy ígéretes, figyelemre méltó szerző érdekes magyar írásokkal, nyilván nem szűkebb közössége számára ír, a nyelvismeret hiánya ezt kizárja. Van egy tágabb magyar közösség, ezzel természetesen számol, de számol az egykori, kiköltözésével odahagyott közösségével is. És íróvá is válhat idővel, de ettől abban a svéd városban, ahol él, nem lesz magyar irodalom. Lakhelyi hovatartozása elkülönül irodalmi/kulturális hovatartozásától. Mert kell a befogadó közeg – ami ez esetben távol van, az író számára csak áttételesen létezik. Akkor lesz az író helyi, ha itt olyan befogadó közegre talál, ahonnan megfelelő visszajelzéseket kap. Szórványra jellemző helyzet: az író helyben kritikai visszajelzésre nem számíthat. És ebben a vonatkozásban a szórvány hasonló lehet a diaszpórához. Olykor a helyi közösség – lehet szórvány, lehet diaszpóra – nem is tudja, a közöttük élő író milyen rangú alkotó.

Három összetevőről beszélünk: a tollforgatóról, a szöveg jellegéről és a befogadó közegről. A klasszikus hármast: író, mű és olvasó. A tollforgatóról már szóltunk. Következik a szöveg. A mű függetlenné válik szerzőjétől, akkor is, ha a szöveg maga személyes. Klasszikusnak mondott értelmezésben az irodalom sajátos nyelvi kommunikáció, amelynek nemcsak feladója és üzenete van, hanem címzettje is. A szöveg nem önmagáért van; eleve kapcsolatot feltételez, kapcsolatot kíván teremteni az olvasóval. Vagyis nem (volna) független. Szerintem egy finomabb bontásban az igazi irodalomnak nincs közvetlen címzettje, ugyanis a szöveg nem valaki(k)hez szól, hanem általános. A művel való találkozás esetleges, miként a Veres András: *Bevezetés az irodalmi művek olvasásába*, Budapest: Krónika, 2001. hatása sem látható előre. Bár a szöveget a legtöbb esetben zárt rendszerként kezelik, és így vizsgálják, a másik oldalon a megértés az adott személy előzetes ismereteitől, kialakult kódrendszerétől függ. Ebben a kontextusban alapvető, hogy az irodalmi mű ritkán (soha nem?) készül egy bizonyos közeg számára. Ha így lenne, nem a mű volna az elsődleges – pedig irodalmi alkotás esetében igenis a mű az elsődleges.

A címzett, az olvasó szintén fontos – a sorrendünk nem rangsor. Hiszen ha az olvasó nem tudja dekódolni a mű üzenetét, ha nem képes megfejtetni, akkor nem is egészíti ki a művet, nem gondolja önmagában tovább – elmarad az élmény. Ez esetben a mű elolvasott-átfutott szöveggént, érdektelen tudósításként tűnik tova. Irodalmi művet olvasni megfelelő felkészültséggel, „olvasói felvértezettséggel” lehet csak, amikor a frissen olvasott mű hatására új rend, új értelmezés alakul ki az

olvasóban, hiszen korábbi tapasztalatait rávetíti a friss szövegre. Mikor és hogyan alakul ki helyben ilyen közeg, miként szerezhető meg a szükséges olvasói „felvérteztség” – olyan kérdések, amelyekkel itt nem tudok foglalkozni. Ismert, az irodalmi életnek megvannak a hagyományos műhelyei, intézményei. Irodalmi kör, olvasókör, vitakör, úgynevezett „kávéházi” találkozók, beszélgető estek, előadás-sorozatok, lapok, kiadók. Megannyi forma, valamennyi célja megszólítani a potenciális érdeklődőt, kiemelni a hétköznapi darálójából, bevonni a közös ráeszmélés és együttgondolkodás felemelő élményébe. Van-e ezeknek a műhelyeknek valamilyen „kritikus tömege”, egy olyan minimum, amelynek megléte esetén bizonyossággal kimondható a helyi irodalmi élet megléte? Ezt a külön elemzést feltételező kérdést nem kívánom megválaszolni...

Térjünk vissza az indító gondolathoz: szórvány és irodalom. Szórványban is születnek tehetségek, ezek feltörnek, amennyiben létezik helyi lehetőség, itt megizmosodnak, és az irodalmi élet sajátos formáját hozhatják létre. Hogy milyen peremfeltételek mellett valósul ez meg, erre – az itt feltárt tényanyag nem elégséges voltára történő hivatkozással – nem kívánok válaszolni. *Az viszont bátran kijelenthető, hogy ott, ahol magyar névvel rendelkező és írással foglalkozó személyek anyanyelvükön nem írnak*, ott a kisebbségi anyanyelven leírt szónak alacsony a presztízse.

Brubaker, Rogers (2005): The „diaspora” diaspora, In: *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 28. nr. 1. pp. 1-19.

Bodó Barna (2005): Szórványnarratívák, In: Ilyés Zoltán – Papp Richárd (szerk.): *Tanulmányok a szórványról*, Budapest: Gondolat-MTAKI.

Bodó Barna (2007): A szórványtól a nemzetig – és vissza, *Pro Minoritate*, 1 (Tavaszi).

Veres András: *Bevezetés az irodalmi művek olvasásába*, Budapest: Krónika, 2001.

KAPUK Ligeti Pál fotósorozata

Örményországi templomajtó

Molnár Bodrogi Enikő

Földrajzi tájegység és/vagy irodalmilag teremtett világ? Bengt Pohjanen narratívái

Tanulmányommal a 75 éves Bengt Pohjanen íróat köszöntöm, aki felbecsülhetetlenül sokat tett a meänkieli irodalmi nyelv fejlesztéséért és e nyelven írott szépirodalom kibontakoztatásáért.

A nagyvilágon kevesen tudnak róla, hogy Észak-Svédországban él egy olyan finnugor nyelvű kisebbség, amelynek tagjai több, mint egy kultúrához tartoznak, több, mint egy nyelvet beszélnek (svéd, meänkieli és egyesek finn nyelvet), több, mint egy identitással rendelkeznek, és megtanulták a különböző kultúrák között határokat újra és újra átlépni.

A következőkben egy olyan vidékre vezetem el olvasóimat, amely egyrészt konkrét földrajzi tájegység, másrészt egy virtuális ország.

A Tornio-völgy

Földrajzi értelemben a Finnország és Svédország közötti határvidékről van szó, amelyet Tornio-völgynek neveznek (finnül: Tornionlaakso, svédül Tornedalen).

Ez a terület valószínűleg a középkor előtti időktől a 19. század elejéig mind nyelvileg, mind kulturálisan egységes terület volt.

Finnország kb. 1155-től 1809-ig svéd fennhatóság alatt volt, majd az 1808-1809-es orosz-svéd háború következtében a cári birodalom részévé vált. A Finnország és Svédország közötti határként a Tornio folyót jelölték ki (északabbra a Muonio és a Kōnkämä folyót), amelyet nemcsak ország- hanem nyelvhatárrá is igyekeztek tenni. A Tornio keleti partján maradt finnek beépültek a finn nemzetbe, és nyelvük a finn nemzeti nyelv egyik nyelvjárása maradt. A folyó nyugati partján élő Tornio-völgyi finnség pedig nyelvi kisebbség lett Svédországban.

Nemcsak a szorosan vett folyóvölgy két oldalán laktak finn nyelvet beszélők, hanem távolabbi szomszédságában is. Főleg a völgy középső és délkeleti részén élnek jelentős számban egykor finnt, ma meänkielit beszélők, Svédországban Haaparanta, Matarinki, Alakainus, Pajala, Kiruna és Jellivaara, azaz svédül Haparanda, Övertorneå, Kalix, Pajala, Kiruna és Gällivare, míg Finnországban Tornio, Ylitornio, Pello, Kolari, Muonio és Enontekiö járások területén.

A Tornio-völgyi finnt beszélők kulturális és etnikai ébredési folyamata Svédországban az 1980-as években kezdődött el. A nyelv felélesztését Bengt Pohjanen író képviseli a legkövetkezetesebben. Ezt a nyelvet meänkieli néven 2000-ben hivatalosan elfogadták önálló nyelvként, mégis mindmáig súlyosan veszélyeztetett, mivel hiányzik a politikai akarat és a társadalmi struktúra a nyelvi tervezés megvalósításához. A meänkieli közösség olyan mértékben asszimilálódott nyelvileg, hogy az aktív nyelvhasználók túlnyomó többsége hatvan év fölötti.

Meänmaa ('a mi földünk')

A Meänmaa-gondolat megálmodója és irodalmi megteremtője Bengt Pohjanen. Ezen egy olyan virtuális országot ért, amelynek lakóit összeköti a közös nyelv és a közös kultúra. Meänmaa magában foglalja a Tornio folyó völgyének mind a

svédországi, mind a finnországi oldalát, de polgárává fogad mindenkit, aki ismeri, értékeli és/vagy beszél a meänkielit. Ez az imaginárius közösség valójában egy határterület nemcsak földrajzilag, hanem kulturálisan is: nem fedí sem a finn, sem a svéd elképzelt közösséget, hanem egy köztes terület, „a határ harmadik szobája”, ahogy Pohjanen önéletrajzi regényében nevezi.

Meänmaa világának megteremtője

Bengt Pohjanen (sz. 1944-ben) a Tornio-völgy bámulatosan sokoldalú és termékeny írója, s ezen belül a meänkieli szépirodalom elhivatott képviselője. Szépirodalmi és publicisztikai munkássága három nyelvű: svéd, meänkieli és finn, s nagyon változatos műfajokat ölel fel, többek között regényt, verset, dalt, esszét, drámát, tárcát, musical szöveget, novellát. Pohjanen fordít is kilenc nyelv között (svéd, meänkieli, finn, angol, német, francia, orosz, lív és karjalai).

Pohjanen írta az első meänkieli nyelvű regényt és drámát (Kuutot, 1987 – magyarul: Kuuttóék). Ezek és a későbbiekben írott meänkieli művei, esztétikai értékükön túl arról is tanúskodnak, hogy az irodalmon keresztül az egyén osztozhat saját népe kollektív emlékezetében. Pohjanen egyik fontos célja íróként, hogy képet nyújtson a meänkieli kultúra viszonyáról a többségi (mind a svéd, mind a finn) kultúrához, és hogy közössége számára egy, a hivatalos svéd történetírástól eltérő narratívát építsen.

A narratíva fontosabb elemei

Pohjanen írásaiban gyakran megfigyelhetjük, hogy a közössége számára felidézett múltba beleépíti saját élettörténetét is. Művei emiatt részben személyes dokumentumok is, amelyek mindig a narrátor szemszögéből jelenítik meg a külső eseményeket. Ugyanakkor az elbeszélte egyedi élettörténet is egy közösség képét nyújtja, az elbeszélő egyéni életén átszűrve.

Pohjanen dekonstruálja azt a képet, amelyet a külcsoport (a svéd nyelvűek) nyújtanak a belcsoportról (a meänkieli kisebbségről). Ez a kép marginálisnak és jelentéktelennek ábrázolja az utóbbihoz tartozókat. Pohjanen gesztusa rendkívül fontos, mivel a kisebbség szinte észrevétlenül képes magáévá tenni a másoktól róla alkotott képet, különösen ha a „mások” a saját országának többségét jelentik.

A pohjaneni narratíva elemeit *A csempészkirály fia* című önéletrajzi regényére és a *Jól forgó nyelv* című tárcakötetére hivatkozva vázolom fel az alábbiakban.

Az emlékezet közege

Pohjanennél a kulturális emlékezet közege egy tájegység, a Tornio-völgy. Ez teljes egészében szemiotizálódik.

Tárcakötetében valamiféle paradicsomi állapotot rekonstruál, amikor leírja a

svédesítési korszak (19. sz. második fele) előtti helyzetet a Tornio-völgyben. Mitológiát is teremt, tízezer évre vezet vissza a békesség és gazdagság korát. Már-már a kalevalai világot idézi fel.

„Csendes volt föld, a vizek halban, az erdők pedig madárban és vadban gazdagok. Jó volt itt élni.”

Gazdag vidékként írja le a Tornio-völgyet önéletrajzi regényében is:

„A Tornio-völgy a csempészet és a lazachalászat miatt mindig is Svédország egyik leggazdagabb vidéke volt. A Svéd Akadémiát is részben a lazacból bejött pénzből alapították.”

A jó életkörülményeknek köszönhetően a Tornio-völgy lakossága növekedett:

„A Tornio-völgyben olyan jól éltek az emberek, hogy a népesség túlságosan is gyors ütemben szaporodott. Egy 1789-es tudósítás szerint ez volt Svédország legtermékenyebb vidéke.”

Ugyanakkor a Tornio-völgy olyan szellemi helyszínt is jelentett még a 20. század elején, ahol az emberek könyvet és újságot olvastak finnül és svédül, színdarabot adtak elő, közösen oldották meg a faluközösségek problémáit, és a becsületesség erénynek számított.

Fontosnak tartom kiemelni, hogy az emlékezet helyszíne Pohjanen számára határon átívelő: a Tornio-völgynek két oldala van, s egyik a másik nélkül elképzelhetetlen. E határvidék különböző kultúrák és nyelvek találkozási helye, „a határ harmadik kissozobája”.

A nyelv

A pohjaneni narratíva három nyelv (a meänkieli, a svéd és a finn) és ugyanakkor három kultúra közötti fordítás helye. Több ízben vallotta az író, hogy három nyelvet érez sajátjának, de hallatlanul érdekes az irodalomkutató számára megfigyelni, hogy e három nyelvnek nem azonos a funkciója nála.

Az anyanyelvet az egyén önazonossága szempontjából meghatározónak tartja, az egyediség és a más csoportoktól való elkülönülés ismertetőjegyek:

„A nyelv a lélek ujjlenyomata. Schol máshol nem olyan könnyű egyik társadalmi osztályból a másikba kerülni, mint a Tornio-völgyben. Éppen csak svédül kell a gyermekekkel beszélni. De mi bizony makacs engedetlenséggel továbbra is méenkieliül beszélünk.”

Egyik lírai hangvételi tárcájában háznak, otthonnak nevezi anyanyelvét. A tárca a régi és a modern ház ellentétének bemutatására épül. A régi idők otthonának az anyanyelvű kultúra volt a fő meghatározója. Íme néhány példa:

„A meänkieli hátsó kissozobája a legbelső szoba, amely a szívben van elrejtve. Tapétái, rongyszőnyegei, padlója és függönyei mind meänkieli nyelvűek.”

„A meänkieli ház tornáca a világra nyílt. A tornácon meänkieli beszédnek kellett hallatszania, hogy képviselni tudja önmagát.”

Ehhez képest az új ház teljesen más képet mutat, amelyet idegen nyelv ural:

„Hol vannak a gyermekek? Csak idegen hangot és idegen nyelvet hallok.”

Regényében jelen van egyfelől az anyanyelv a büszkeség tárgyaként, illetve a nyelvi és vallási identitás szoros összetartozása:

„Mi, nyelvtelenek, csak akkor vagyunk az egy nyelvű *ummikkóknál* gazdagabbak, amikor Isten országának dolgaihoz közeledünk. Ebben a meänkieli hihetetlenül gazdag és pontos. Ez méltósággal tölt el bennünket, ezáltal válunk lelkileg sokkal gazdagabbá, mint a svédek, akiknek hinniük kell anélkül, hogy ismernék a mennyek

országának nyelvét.”

Másfelől megfogalmazódik az a keserűség, amelyet nyelvük miatti megkülönböztetésük folytán tapasztalnak a kisebbséghez tartozók:

„Meänmaaban, a mi földünkön az emberek egyenlőtlensége már az anyaméhben kezdődik, és nyelvi alapú.”

Pohjanen már gyermekkorában felfigyelt arra, hogy a svéd nyelvű világ teljesen különbözik az ő anyanyelve világától, és idegen számára.

„Akinék svéd az első nyelve, annak svéd nyelvű a világa, akinek meg méenkieli, annak a világa is méenkieli nyelvű. S ezek a világok soha nem találkoznak egymással.”

Két domináns kultúrának alávetve

Pohjanen műveiben jól láthatóan körvonalazódnak a méenkieli kultúrának a két domináns kultúrával, a svédvel és a finnel való kapcsolatai. Lényeges mondanivalója ez a Pohjanen regényének. Úgy érzi, méenkieliként mindkét domináns kultúra marginalizálja őt:

„Svéd alattvalónak lenni, anélkül, hogy az ember igazán svéd lenne. Mikor svédül beszélünk, káromkodhatunk, mint az egyszeri kalendáriumkészítő december végén, hogy szitkozódás közben ráérjünk keresgélni a szavakat. Finnül beszélni Finnországban úgy, hogy közben aki hallgatja, majd megpukkad a nevetéstől.”

A rá jellemző humorról jegyzi meg az író, hogy más nyelven szabad hazudni, mivel annak nincs olyan erkölcsi súlya, mint ha az ember anyanyelvén állít valótlan dolgokat. Aki három nyelvet beszél, annak számára világos, melyiket milyen kontextusban illik használnia, amint ez az alábbi idézetből is kiderül:

„A szükségszerű hazugságok mind svédül vannak, ezért nem is lehetnek olyan veszélyesek, és bűnnek sem számíthatnak. Svédül talán nem is ért az Isten. Svédül az urakkal beszélünk, finnül az Istennel.”

A pohjaneni narratívában három különböző kultúra van jelen, s ezek elsősorban nyelvükben térnek el egymástól. A svéd nyelv megtanulását kihívásnak tekinti, amely konok elszántságot és sok gyakorlatot igényel. Célja az, hogy elfogadja a svéd társadalom, s ehhez tudnia kell a többségi nyelvet.

„S így kérdezgetem minden alkalommal, mikor svéd szavakkal és finn kitartással gyötöröm magam. Megfelel? Bőröm emlékezetébe is belevésődik: »Megfelelek?«”

A finn nyelv számára egy olyan kultúra nyelve, amellyel egyfelől könnyen tud azonosulni, mivel a kulturális gyökereket jelenti számára, másfelől idegen, mert sem ő, sem a szülei nem abban szocializálódtak:

„Korán elkezdek finnül olvasni. A sors iróniája, hogy a svéd oktatási rendszer színvonalas anyanyelvoktatást biztosít számomra egy olyan nyelven, amelyet nem beszélek, sem anyámnak, sem apámnak, sem nekem nem saját nyelvem.

Svédül és finnül, két, számomra idegen nyelven kezdek kifelé lépkedni gyermekkoromból.”

A humor

Pohjanen irodalmilag teremtett világában fontos helye van a humornak. Sokféle szerepet tölt be, például enyhíti az író belcsoportjának a történelmi terhét vagy megfeddi a külcsoportot azért, hogy nevetségessé teszi, néha meg kigúnyolja. Minden kisebbség önbecsülése szempontjából rendkívül fontos, hogy tagjainak

legyenek közös tapasztalataik, amelyeket megoszthatnak egymással. Viinikka-Kallinen megállapítja egyik tanulmányában, hogy a verbális humornak gyakran a kisebbségi nyelvhez kötődő finomságai sok esetben különböznek a többségitől.

A svéd nyelvű pap, aki a külső csoport tagja és tud finnül, egyszerre tárgya a kisebbségi közösség csodálatának és idegenkedésének. Pohjanen számára ez esetben is a humor a legjobb eszköz a figura bemutatására és egyúttal saját közössége nézeteinek megvilágítására.

„Egy hétre rá megjön a svéd nyelvű pap, Åberg, szegény, aki vegetáriánus és megtanult helyesen finnül beszélni, amitől az emberek majd megzavarodnak, úgy lelkendeznek és csodálkoznak. Az még rendben van, hogy gízgazokat eszik, benne van a Bibliában is, mikor Isten embere, Mózes azt mondja, hogy a gyengék káposztát esznek, de hol van az megírva a Bibliában, hogy a svéd nyelvű megérdemli a mennyek országát, pláne ha a keresztnéve Kuno. De megtanult finnül, és így szinte már keresztényé is vált. Ez a jelenség megfoghatatlan, furcsa és olyan ritka, mint a fehér holló.”

A Pohjanen humorának egyik alapvető jellegzetessége, hogy mesterien tudja váltakoztatni a bel- és a külső csoport szemszögét: míg az első esetben az empátikus humor eszközeit használja témája kifejtéséhez, az utóbbiban sokkal inkább ironikusan viszonyul ahhoz. Az is külön érdekessége ennek a írói perspektíva-váltogatásnak, hogy a bel és a külső csoport közötti határok nem merevek. Külső csoport lehet az egynyelvű svédeken kívül a meänkieli beszélők ama része is, amely a svédeknél is svédebb próbál lenni.

Záró gondolatok

A kisebbségek narratívái igen fontos szerepet játszanak annak a megmutatásában, hogy a múlt eseményeit más, a többségtől eltérő szemszögből is el lehet, és el kell mondani. Pohjanen is egy másfajta, alternatív történetet kíván írni, amelyben saját közössége újra megtalálhatja önbecsülését és ősei nyelvének értékét. Az alternatív történet ugyanakkor az otthonosság érzetét is nyújtja.

Pohjanennek rendkívül fontos szerepe volt és van a meänkieli nyelv és kultúra revitalizációjában az 1980-as évek óta, amikor kezdetét vette ez a mozgalom. Feladatának tekinti íróként és közéleti személyiségként nyelvi és kulturális identitást építeni saját közössége számára. Pontosabban újra kívánja teremteni azt az anyanyelvben való otthonosságot, amely egy évszázaddal ezelőtt még mindennapi valóság volt a Tornio-völgyben.

Pohjanen az anekdotázás nagymestere. Művei fényt, melegséget, lelki gazdagságot és egészséges humort is sugároznak. Ki mer mondani fájdalmas etnikai, nyelvi és vallási kisebbségi sorshoz kötődő emlékeket, viszont épp a humornak köszönhetően a megrázó tapasztalatok súlya nem taglózza le az olvasót, hanem az átélt katarzisz révén érettebbé és megértőbbé teszi.

Jegyzetek

E tanulmány hosszabb változata megjelent M. BODROGI Enikő, *Kollektív identitás és emlékezésterápia – Bengt Pohjanen tárcái* – = *Emlékezet és felejtés, Interdiszciplináris párbeszéd 5*, szerk. Veress Károly, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Egyetemi Füzetek 36, 2017, 179–193.

A meänkieli nyelvet beszélők és/vagy értők lélekszámát 25000-75000 közé sorolják. (SULKALA, Helena, *Introduction. Revitalisation of the Finnic minority languages.* =

- Planning a new standard language. Finnic minority languages meet the new millennium*, szerk. Sulkala, Helena – Mantila, Harri, Helsinki, SKS, Studica Fennica Linguistica, 2010: 11; AROLA, Laura – KANGAS, Elina – PELKONEN, Minna: Meänkieli Ruottissa. Raportin yhteenvedo ELDIA-projektissa. Mainz – Wien – Helsinki – Tartu – Maribor – Oulu – Maribor: Research Consortium ELDIA, 2013, 3) Ezeknek viszont ma már csak egy töredéke beszéli anyanyelvét, írásban pedig még kevesebben használják. Pontos számadataink nincsenek, mert Svédországban nem végeznek a lakosság nyelvi és etnikai hovatartozásával kapcsolatos hivatalos felméréseket.
- POHJANEN, Bengt, *A csempézs király fia*, Kolozsvár, Koinónia Kiadó, 2011, 12.
- POHJANEN, Bengt, *Lyykeri*, Överkalix, Kaamos, 1985. (A cím jelentése magyarul: A luger.)
- POHJANEN, Bengt, *Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta*. Tornedalica 61, Lulea, 2011.
- POHJANEN, Bengt: *Storsvensken kommer till Meänmaa. – Isolinen tullee Meänmaale.* = Pohjanen, Bengt, *Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta*, Tornedalica nr. 61, 2011, 11.
- POHJANEN, Bengt, *A csempézs király fia*, 2011, 71.
Uo. 111.
- POHJANEN, Bengt, *William Snells krasse och vallmo – Snellin Vilkon krassit ja unikat.* = Pohjanen, Bengt, *Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta*, Tornedalica nr. 61, 2011, 44.
- POHJANEN, *A csempézs király fia*, 2011, 12.
Uo. 31.
- POHJANEN, Bengt, *Meänkieli – ett hus – Meänkielen talo.* = Pohjanen, Bengt, *Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta*. Tornedalica nr. 61, 2011, 172.
Uo. 173.
Uo. 174.
- Ummikko: csak az anyanyelvét ismerő, anyanyelvébe bezárt, becsontosodott személy.
- POHJANEN, *A csempézs király fia*, 2011, 32.
Uo. 31.
Uo. 127.
Uo. 79.
Uo. 72.
Uo. 178.
Uo. 181.
- VIINIKKA-KALLINEN, Anitta, *Kuka kertoo meikäläisistä? Tekstit ja tarinat vähemmistöidentiteetin kantajana.* = *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivirantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti II. N:o 18.*, szerk. Mikkonen, Miia – Sulkala, Helena – Mantila, Harri, 2001, Oulu, Oulun yliopisto, 283.
- POHJANEN, *A csempézs király fia*, 2011, 35-36.
- POHJANEN, Bengt, *Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta*. Tornedalica 61, Lulea, 2011.
- SULKALA, Helena, Introduction. Revitalisation of the Finnic minority languages. = *Planning a new standard language. Finnic minority languages meet the new millennium*, szerk. Sulkala, Helena – Mantila, Harri, Helsinki, SKS, Studica Fennica

Linguistica, 2010, 8–26.

VIINIKKA-KALLINEN, Anitta, Kuka kertoo meikäläisistä? Tekstit ja tarinat vähemmistöidentiteetin kantajana. = Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti II. N:o 18., szerk. Mikkonen, Miia – Sulkala, Helena – Mantila, Harri, 2001, Oulu, Oulun yliopisto, 275–286.

Könyvészet

AROLA, Laura – KANGAS, Elina – PELKONEN, Minna: Meänkieli Ruottissa. Raportin yhteenvedo ELDIA-projektissa. Mainz – Wien – Helsinki – Tartu – Mariehamn – Oulu – Maribor: Research Consortium ELDIA, 2013.

M. BODROGI Enikő: Kollektív identitás és emlékezésterápia – Bengt Pohjanen tárcái – = Emlékezet és felejtés, Interdiszciplináris párbeszéd 5, szerk. Veress Károly, Kolozsvár, Egyetemi Műhely Kiadó – Bolyai Társaság, Egyetemi Füzetek 36, 2017, 179–193.

POHJANEN, Bengt: Lyykeri, Överkalix, Kaamos, 1985.

POHJANEN, Bengt, A csempészkirály fia, Kolozsvár, Koinónia Kiadó, 2011.

POHJANEN, Bengt, Tungan mitt i munnen – Kieli keskelä suuta. Tornedalica 61, Lulea, 2011.

SULKALA, Helena, Introduction. Revitalisation of the Finnic minority languages. = Planning a new standard language. Finnic minority languages meet the new millennium, szerk. Sulkala, Helena – Mantila, Harri, Helsinki, SKS, Studica Fennica Linguistica, 2010, 8–26.

VIINIKKA-KALLINEN, Anitta, Kuka kertoo meikäläisistä? Tekstit ja tarinat vähemmistöidentiteetin kantajana. = Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinrantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti II. N:o 18., szerk. Mikkonen, Miia – Sulkala, Helena – Mantila, Harri, 2001, Oulu, Oulun yliopisto, 275–286.

Molnár Bodrogi Enikő

(sz. 1967-ben Kolozsvárott), bölcsészdoktor, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Intézetének docense. Magyar irodalomtörténetből doktorált. 1992 óta tanít finn nyelvet, finn irodalom- és kultúrtörténetet, valamint a finn szakos hallgatóknak választható tantárgyként meänkieli nyelvet.

Kutatási szakterületei: Jósika Miklós műveinek fogadtatástörténete, finn irodalom- és kultúrtörténetet, a skandináviai finnugor kisebbségek helyzete valamint nyelvi és etnikai identitása.

Jelenlegi kutatási témája: nyelvi és etnikai identitás a meänkieli, kvén és csángó közösségekben, valamint az anyanyelvű írott szövegek szerepe a kisebbségi közösségek identitásának alakításában.

A csempészkirály fia₁

21. fejezet

Az emberi test hosszú időre képes visszaemlékezni, és ez az emlékezet szóhoz, anyanyelvhez kötött. Lényem gyermekkorom nyelvén, a méenkielin emlékezik, például arra a szóra, hogy *jaaranvilla*. Kosgyapjú. Testem felidézi, mennyire szúr és dörzsöl, akár a smirglipapír. Bőröm még ma is elutasítja a durva szövésű ruhát, csak a pamutot viseli el. Az ember bőre olyan, mint a lelkiismeret, megvesztegethetetlen és örök.

A bőr bizony emlékszik a ruhák melegére, amelyek a konyhában pihentek a fűtőtest melletti varrógépen. A meleg egy kissé megpuhítja ezt a hosszú, szúrós szót: kosgyapjú. Ó, azok a hosszú kötött zoknik, amelyeket gumiszalaggal erősítettek a ruha alatt viselt mellényhez!

A bőr emlékezete onomatopoétikus, felidézi a kötőtű kopogását, miközben gypjúinget vagy szvettert kötögetnek, azt a borzalmasan szúrós, kötött szvettert.

A kötöget rövid, gyakorító ige, amelynek jól meghatározott célja van: hogy folyamatosan döfködjön és szurkáljon hat hosszú iskolai télen át. A forró osztályteremben pedig a gypjú égető, nedves otyyasütőként tapad a bőrömrre.

Egész lényem emlékszik erre a kosgyapjúterorra. Vajon csak én érzem ezt? A nővéreim ellenkezés nélkül bújnak bele ebbe a szörnyűségbe, én azonban nem tudom elviselni. Csipdes és szurkál. És minden áldott reggel ugyanaz a kín. A nővéreim pedig egyre csak hajtogatják: Na, öltözz már fel, Pänktti!² Megint csak ülsz ott, és bámulsz a semmibe! Húzd már fel a zoknit és a csizmát, s a cipőfűzőt a nap járásával ellentétes irányban kösd meg, nehogy valami bajod essék, például meghalj. Sosem készülsz már el.

Egész lényem tiltakozik. A bőröm emlékezetébe vés mindent. Nagypapához akarok költözni.

Matatok, elodázom az indulást és a valóságot, nem kell nekem ez a világ, amely csipdes a fagyban és feldörzsöl a melegben. Lényem nem szereti a szelet, mert az behatol a kötésszemeken, és a gypjúsálakat megfagyasztja. A bőr emlékezik a három fokal hideg poklára.

S nem csak a ruhákkal van bajom, hanem sűrű hajammal is, amelyet a papa úgy nyírt meg, hogy fazakat húzott a fejemre. Nem akarok iskolába menni ilyen frizurával.

Moilanen Rosa³ ül mögöttem az osztályban. Egy évvel idősebb nálam, s ugyanabba az osztályba jár, mint a bátyám, Göte. Tarkóm bőrén érzem nevető szemét: nahát, micsoda frizurád van! Tán csak nem húztak köcsögöt a fejedre, mikor nyírtak? És bőröm érzi a tollhegyet, amellyel Rosa a gypjúingemen keresztül szurkál. Elhatározom, hogy megverem.

A szünetben az egyik „felsős” majd lefogja a kezét, én pedig odamegyek,

és így szólok:

- Most megütlek!
- Ne üss! mondja Rosa.
- Egy kicsit megüthetlek?
- Ne, egyáltalán ne!
- Na jó, akkor nem.

Írásóránk van. A svéd szavak olyan hosszúak és olyan csúnyák, hogy csukott szemmel kell betűznöm őket, és fülemre tapasztott kézzel kiejtenem. Írni szeretnék, de lényem nem mer. Jaj, ha hibásra sikerül! Az írásfüzet, amely tele van a piros színnel, ugyanolyan szörnyű nekem, mint a gyapjú. Nem írhatok helytelenül! Akkor én magam is eltévesztett vagyok, egészében bűnös, ahogy a bűnbánáskor szokták mondani. Koraszülöttnek érzem magam, fattyúnak, aki a tanórák erdejében bömböl, s akinek szíve a vadonba szeretné kiáltani, hogy vigye el az ördög! Mozdulatlanul ülök és ferdítgetem a svéd szavakat, egyszerű mondatokat fordítok le, aztán rágni kezdem a tollam, s a neveket kérődzöm: Ingrid Bergman, Stromboli Rossellini és Nisse Täpp Lake Placidban. (Nils Täpp (1917-2000) svéd szívozó volt, és részt vett a Téli olimpián Lake Placidban.) Meg azon, hogy *majrova* (tarlórépa) – ez a rádió új hullámhosszán érkezett, s rajta keresztül a világ is belém hatol a 38. szélességi fokon át Mäki-Arturival együtt. Tudniillik ő most éppen ott tartózkodik. Nagy ez a föld, s a keresztény gyermeknek egy kőhajításnyira kell lennie attól a világtól, amelyben vannak ugyan káromló szavak, bármennyire is igyekszik Sztálin művelni a nyelvet. Csaknem az egész Szovjetunió csillog a nyelv tisztaságától, mint a kutya fütyköse a holdfényben. A kassai (Az író szülőfaluja az észak-svédországi Kassa.) asszonyok siratókat kezdtek énekelni most, hogy Sztálin állítólag haldoklik, bár valójában sosem lenne szabad meghalnia.

És akkor megjönnek a svéd szavak. Lelkemben fény gyúl, s egyszer csak írni kezdek az új nyelven, azon, amit igazinak tartanak: „Vätebomben kommer att kunna ändra årstiderna. Vintrarna blir längre och somrarna kortare. Hela året blir fem dagar längre.” (A hidrogénbomba megváltoztatja az évszakokat. A telek hosszabbodnak, és a nyarak rövidülnek. Az egész nyár öt nappal lesz hosszabb.)

Látom a csodát a vonalas papíron: nagy, szögletes betűkkel és négy központosági jellel. Most Nisse Täpp győzelmét élelem át, mikor pontot teszek a papírra, és a vállamon keresztül megmutatom Rosának, amit leírtam.

– Megfelel? kérdem.

– Meg bizony!

S ettől kezdve minden alkalommal ezt kérdem, amikor svéd szavakkal és finn kitarással gyötröm magam. Megfelel? A bőr emlékezetébe is belevésődik: Megfelelek?

Valahányszor Rosa bólint, írásaim újabb betűket követelnek, egyenes sorokat és újabb svéd szavakat. Magabiztosan érzem, hogy szinte a legjobb vagyok a szavak egymás utáni sorakoztatásában.

Rosa lényemben és bőrömben lakozik. Ő az én vigaszom a nyelvcsereben, amely ugyanolyan könnyen megy, mint a rádió új hullámhosszának bevezetése 1950 márciusában, egy szerdára virradó éjjelen. Akkor kapott svéd zászlót is a kassai iskola, kitüntetésként, hogy sok tanulót sikerült svédesítenie, s ugyanakkor a gyermekek saját nyelvüket is megőrizhették. Stockholmban ezt úgy hívták, hogy

merkunnande, azaz „többlettudás”. Nekünk nincs ilyen szavunk. Megdicsérték az iskolásokat, amiért olyan sok szót megtanultak, s még újakat is kitaláltak, mint amilyen a *meijeska*, ami annyit tesz, hogy „tejcarnokban dolgozó nő”. A jelenetek után Lund Aili megköszönte a zászlót. Így firkantottam le a történeteket a füzetembe. A falu öregje, Tornaesus Kalla köszönetet mond az új hullámhosszért, az iskolásokat megdicsérik az új szavakért, s

a szülők hálálkodnak Johansson Annának és Vanja Waarának, a két tanító nének. De a távolkeleti háború feltartóztathatalanul tart errefelé. Nemsokára ideér. Egész gyermekkoromon végigvonul a harc, Németország perzselő tüze, a hidrogénbomba, a szócsata és a kitaszítotttság, a politika és a rák.

Szöült megint beveszik. Most az amerikaiak mennek oda; *Stål farfari* (*Stål nagyapó*) pedig, a 90 éves, biciklin közlekedő „Vasöreg” Haaparantába (Észak-Svédországi városka) érkezik. Sztálin megbetegedett. A hétköznapi ember elkap valamiféle nyavalyát, de a nagy urak, mint Sztálin és a királyok, megbetegednek. Mifelénk ágnak esnek az emberek, amott meg ágynyugalomra intik őket. Az északi falvakban lelepleznek egy pedofilt, de hogy ez mit is jelent, senki sem tudja.

Háború. Nyelv. Határ. Peremhelyzet. Politika és az az átkozott rák, amely a mamát messze vitte tőlem abban az életkorban, amikor legnagyobb szükségem volt rá. De amit átkoztam, az most áldássá kezd válni számomra. Mindezek miatt leszek másoktól különböző fiú. S a másfajta fiú másféle dolgokat tesz. S a dolgokat másképp érti.

Nem akarok többé idegen lenni mások valóságában. Meg kell tanulnom finnül, igen, azt a finn nyelvet, amelyet mi beszélünk, és amely még nem létezik, de szívemben hordom, mint egy magzatot, és amely már régóta várja vajúdásomat és világra jöttét. De még fel sem fogom azt, hogy meg akarom szülni anyanyelvemet. Ha koraszülött vagyok is, saját nyelvem világra hozója akarok lenni. Nem akarok fattyút szülni, hogy a Södertälje-i Scania üzem kapuján kívül üvöltsön, s azt sem akarom, hogy magzatom versenyt kiáltson Torslandavärkben a gépekkel, hogy ő is a világra akar jönni. (A Södertälje-i Scania üzemben és a Torslandavärk Volvo gyárban meánkielit beszélők száza dolgoztak, és hazavágytak a svéd nyelvű környezetből.) Az én nyelvem élni kíván, mint minden nyelv, levegőhöz jutni, lélegzeni és szagolni, nevet adni a virágoknak meg a halaknak, elmesélni dolgokat és vitázni, dalolni és sírni, más nyelvek között létezni. Meg akarom szülni ezt a nyelvet, s azután másoknak is segíteni, hogy a világra jöjjenek. A nyelvek vábája kívánok lenni. Akarva-akaratlanul kropotkini anarchistává leszek. Igenis elfogadom az államot és az egyházat, de nem hagyom, hogy ezek irányítsanak engem. Gyűlölni kezdem az urainkat. Én bizony megmutatom még nekik, hogy a gyermek felnőtt, és

vissza tud ütni.

Jól látom én, hogy a mi előkelő embereink határt húznak köztünk, parti finnek és az elit társaság között. Az előkelők a mi saját uraink, akiket örökbe fogadtak azzal a feltétellel, hogy saját gyermekeiket svéd nyelvre tanítsák. Azt is teszik. Vannak, akik még svéd nevet is vásárolnak.

A méenkieliben még nincs olyan szó, hogy társadalmi osztály. Az ördög a középosztálybeliek és a politikai felső réteg képében furakodott közénk.

Engem sosem lehetett három napnál tovább etetni világmegváltó eszmékkel, és egy órát sem hazugsággal. Fiatalon keresztény lettem, aki nem engedelmeskedik az egyháznak, és nem hódol a püspököknek. Ezt nevezik kropotkianizmusnak.

A szocialista Kassában korán megtanulok másodosztályú alattvalóként élni. A kiváló és még kiválóbb világmegváltó eszmék földjén az én helyem a peremen van, és a társadalom legaljához tartozóként Norrbotten megye politikája már gyermekkoromban a szélek szélére szorított engem.

Korán elkezdek finnül olvasni. A sors iróniája, hogy a svéd oktatási rendszer jó jegyeket ad nekem az anyanyelv nevű tantárgyból, amelyet nem is tudok, és amely sem anyám, sem apám, sem a saját nyelvem.

Svédül és finnül, két, számomra idegen nyelven kezdek kifelé lépkedni gyermekkoromból.

Most értem meg, hogy Ammi lány, és hogy én más vagyok.

Ammi nagy, ártatlan szemmel néz rám, mikor a könyveimet mutatom neki.

Hívó fiú vagyok, a legendák gyermeke, és odaadóan hallgatom, amit a felnőttek mesélnek.

A Finnországból kitelepítettek egy könyvet hagytak nálunk, a Satumaailma-t, azaz Mesevilágot. Elkezdek finnországi finn nyelven is nevetek adni a világnak. Fennhangon prédikálok a gótbetűs Bibliából a vasalóasztal mögül: „és odavitte az emberhez, hogy lássa, minek nevezi; mert minden élőlénynek az a neve, aminek az ember nevezi”.

A puha borító alsó szélére írtam első finn nyelvű szavamat: kuvallinen. Képes. A könyv illusztrált kincsestár, fiataloknak írott történetekkel teli. Az első képen egy táská látható, de ezt a szót én még nem ismerem. Azt írtam alá, hogy „reppu.”, azaz hátizsák. Mély pontot nyomtam utána. Anna tanító néni és Moilanen Rosa megtanították, hogyan, hová és mikor kell pontot tenni.

Egy fejbe csak egy nyelv fér bele; ezt gondolják az emberek. Ki kell hát törölni a méenkielit, és helyébe tölteni a svédet! Esténként üldögélek, szavakat mondok és írok a Satumaailma könyv hátsó lapjára. Megmutatom biz én, hogy az ember fejébe más szavak is beleférnek, nemcsak a svédek. A történetek örök időkre otthonra lelnek bennem. Írni kezdek.

A *pakina* (karcolat) szép finn szó. A mi nyelvünkben hiányzik. Rábukkanok egy könyvre, amelyben karcolatok vannak.

A legesegezszebb szó azonban az Ilmatar. (A finn mitológiában az ég istennője, Väinämöinen anyja.) Még az Ajanki Anitánál is szebb, akibe első osztályos korom óta szerelmes vagyok. Mikor az ember kimondja, nyelve megremeg, és szájából, mint a kovács műhelyéből, újabb és újabb szavak kíváncznak kipattanni Ilmatarról. Megtanulom a történetet, és elmondom nagyapámnak, aki a hintaszékben ülve bóbiskol, ölében a Haaparannanlehti lappal és az orrán szemüveggel. Néha felébred, böffent egyet, s azt mondja, ugyanaz a baja,

mint nagyanyámnak, a megboldogult Tyynének. Kezdem felfogni, hogy a rák el fog jönni nagyapáért.

Hosszú idővel ezelőtt nem volt más, csak víz és levegő. Nem létezett a világ, sem a föld, de még virágok és emberek sem. Ilmatar egyedül lakott a világmindenség nagy udvarában, ahol minden üres és sivár volt. Gyötörte a magány, s azon töprengett, hogy kerülhetett oda, és miért nem szerette ott, jóllehet az udvar tiszta volt és a levegő áttetsző.

Ringatta magát, mint a gyermek, és leereszkedett a feneketlen tengerbe, amelytől mindig rettegett. A vízben nagyszerűen érezte magát, a tenger meleg volt, és Ilmatar észrevette, ahogyan nőttön nőtt szíve alatt az öröm, míg pocakja szinte megtelt vele. Ott úszkált nyugatra és keletre, délre és északra. Végül az öröm hatalmas énekké lett benne, s ő csak dalolni akart; meg akarta szülni az örömet és a dalt; de kinek énekelje azt? Elszomorodott, és így panaszkodott: jaj, nekem szegénynek, jaj az én sanyarú sorsomnak!

A panaszszót meghallotta egy madár, amely fent repült a kék égen, mint a fecske. Meg akarta tudni, miért búsul a lány, és alább szállt a tenger felé. Abban a pillanatban a lány abbahagyta a sírást, de a madár észrevette a térdét, amely kibukkant a vízből. Micsoda szerencse, mondta, fészket rakok rá, és ott költöm ki a tojásaimat. Úgy is tett, hat vastojást és egy aranytojást tojt. Utána testével betakarta őket. Ilmatar, az ég leánya, érezte, ahogy egyre melegebb lesz a térde, aztán meg egészen átforrósodik. Megrázta, mivel rettentően égette. A fészek tönkrement, s a tojások eltörték. Ilmatar olyan erősen összerándult, hogy a tojásdarabok egy része az égbe, más része a tenger felszínére repült. Mikor az aranytojás eltörött, szörnyű robaj hallatszott, s az egész világ és az ég mintha tűzgolyóvá lett volna.

A darabokból díszek lettek, s a tojás alsó feléből született a földünk. A felső feléből lett az égbolt, sárgájából a nap, mely azóta is minden reggel felkel; fehérijéből a hold, a kakashágásokból meg a csillagos ég.

De mi haszna e hideg világnak és az égnek? Mi végre vannak a csillagok, ha senki sem énekel róluk? Hát a tenger, ha nincs, aki sem mesélne róla? És a föld, ha nincsenek rajta nevető és síró gyermekek? Ha nincsenek kismadarak, akik magokat csipegessenek a havas udvarokról? Mire való a tavasz, ha nem jönnek meg a seregélyek? Mi értelme a nyárnak, ha senki nem énekel virággal a hajában?

Semmi! Bizony tudta ezt Ilmatar, bár senki nem mondta neki. Minden csendes volt, mert lám, a dal még nem született meg. Ha pedig nincsen dal, a hópelyheknek sincs miről mesélniük.

Meg kell tennem, világra kell hoznom a dalt, mondta Ilmatar vízzel teli szájjal. Kiemelte fejét a tengerből, és megragadta a szárazföldet. Fél-szigeteket készített. Aztán lábra állt, s talpa nyomán a tengerfenéken két hatalmas gödör lett, ahol a halak ellakhattak. Mikor Ilmatar kifújta a levegőt, buborékok szálltak a magasba, amelyek a szivárvány minden színében sziporkáztak. Amerre oldalát fordította, partok keletkeztek, fejével pedig szigeteket alkotott, ahová összegyűltek a madarak. De még mindig csend volt mindenütt. Nem hallatszott a madarak csicsergése, senki sem énekelte mindarról, ami létezett.

Az ég leánya egyre csak öregedett, a dal pedig egyre fiatalabbá vált benne. Végül annyira ifjú lett, hogy nevet kellett adni neki, mint egy újszülöttnek. De bizony nem volt, aki ezt megtegye, ezért saját magát nevezte el: Én vagyok Väinämöinen!

Megszületett tehát a dal, de még sötétben lakott, barlang mélyén, kicsi szobában. Hogyan énekeljen a fenyőről, ha nem tudja, milyen is az, vagy hogy milyen a nap? Csak árnyékokat látott, amikor egy kis fény a réseken át bejutott a szobába. A hold fekete volt, és elrejtette a napot. A barlangban sötét uralkodott. Väinämöinen felkiáltott: Hold, segíts nekem, nap, szabadíts ki innen!

Mégsem történt semmi, mivel senki nem törődött a síró magzattal. Akkor megharagudott, szétverte a zárat, kirúgta az ajtót, a küszöbbe mélyesztette körmeit, és kimászott.

A vízbe pottyant az énekes, s ott forgott körbe-körbe, hogy meg ne fulladjon, míg egy félszigethez ért, ott aztán kikapaszkodott a szárazföldre. Most látta meg a napot és a holdat meg a csillagokat, s elkezdett énekelni, a hegyek pedig visszhangozták, és az összes madár dalra kelt.

Igy szülte meg a levegő és a víz az éneket, s manapság már minden hóphehelyben benne lakik. Mindenütt jelen van, még a nyúl hátán is, amikor lehull a hó.

1. A regény 2011 nyarán jelent meg Kolozsvárott, a Koinónia Kiadó gondozásában. 2009-es meänkieli nyelvű változatát Molnár Bodrogi Enikő fordította magyarra, s ez az első magyar fordításban megjelent meänkieli szépirodalmi mű.

2. A svéd Bengt név meänkieli megfelelője.

3. A meänkieli nevekben elől áll a családnev, utána a keresztnév, a svéd nevekben fordítva.

4. Nils Täpp (1917-2000) svéd szíró volt, és részt vett a Téli olimpián Lake Placidban

5. Az író szülőfaluja az észak-svédországi Kassa.

6. Észak-Svédországi városka.

7. A Södertälje-i Scania üzemben és a Torslandavärk Volvo gyárban meänkielit beszélők százai dolgoztak, és hazavágytak a svéd nyelvű környezetből.

8. A finn mitológiában az ég istennője, Väinämöinen anyja.

9. Nils Täpp (1917-2000) svéd szíró volt, és részt vett a Téli olimpián Lake Placidban.

Beszámoló könyveinkről

Az idén, hála az ÁLBT vezetősége kitartó munkájának, hat könyvre és honlapjaink tárhelyének fizetésére nyertünk magyarországi támogatást. A hat könyvből négy az Ághegy Könyvek sorozatában megfelel az Ághegy c. irodalmi és művészeti folyóiratunk sajátos célkitűzéseinek, a skandináviai magyar alkotókat segíti. A további kettő közül az egyik tudománypopularizáló írás svéd szerzőtől, svéd-magyar fordító tolmácsolásában, a másik pedig egy magyar és egy svéd-magyar szerző munkája egy sokoldalú erdélyi művelődéskutató orvos életrajza.

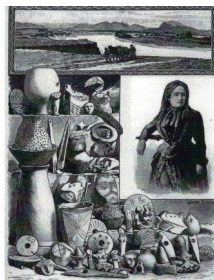
A 2018-as támogatásból megjelent könyvek nyilvánosságra került beszédes adatai a következők:

Tar Károly: Est,
válogatott versek,

Ághegy Könyvek, Székelyház Alapítvány kiadása, a szerző szerkesztésében, számítógépes tördelésével és borítójával, Budapest, 2019, **194** oldal, **200** példányban!

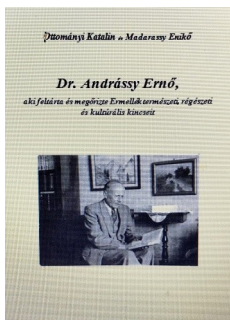
Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **218 000+100 000 = 318 000 Ft.** támogatásával. Szerzői díj, szerkesztés, tördelés, borító, grafika, korrektúra **0,00 Ft**

Kaliff Anders: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője – Erdély úttörő régészneje és felfedezései,

fordította Bereczky Rebeka, Ághegy-Liget Baráti Társaság Könyvek, 2019, Kiadja a Székely Ház Alapítvány, **124** oldal, **870** példányban, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **1 092 720 Ft.** (nyomtatásra) támogatásával. **A támogatás teljes összege: 1 410 720 Ft.**

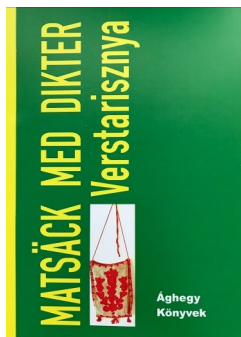
ANDERS KALIFF:
TORMA ZSÓFIA ÉS A CIVILIZÁCIÓ BÖLCSŐJE
ERDÉLY ÚTTÖRŐ RÉGÉSZNEJE ÉS FELFEDEZÉSEI

A 2019-es támogatásból megjelent könyvek nyilvánosságra került beszédes adatai a következők:

Ottományi Katalin és Madarassy Enikő:
Dr. Andrassy Ernő, aki feltárta és megőrizte Érmellék természeti, régészeti és kulturális kincseit,

Ághegy-Liget Baráti Társaság Könyvek, 2019, Kiadja a Székely Ház Alapítvány, **82** oldal, **?** példányban, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **400 000 Ft.** (nyomtatásra)

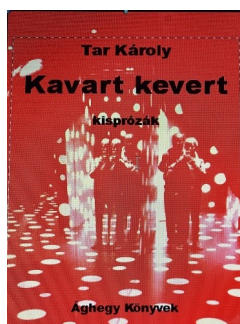

Tar Bengtsson Benjamin, Emma és Vilma:

Matsäck med dikter – Verstarisnyya.

Ághegy Könyvek, magyar versek svéd fordításban rajzok, kétnyelvű könyv, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2019, **76** oldal, **50** példányban, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **85 000** Ft. támogatásával. Szerzői díj, szerkesztés, tördelés, borító, grafika, korrektura **0,00** Ft.

Elosztása: 10-10 példány a szerzőknek, 10 drb a lundi közkönyvtárnak, 3 drb. a Lundi Magyar Kultúrforumnak, 1 példány a szerkesztőnek, 1 a korrektornak, 5 példány stockholmi elosztásra. Összesen **50!**

Tar Károly:

Kevert kavart-

kisprózai írások, a szerző szerkesztésében, számítógépes tördelésével, a borító grafikai kivitelezésével, Dr. Kovács Magda gondozásával és korrekturájával, Ághegy Könyvek, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2019, **617** oldal, **100** példányban, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **315 000** Ft. támogatásával. Szerzői díj, szerkesztés, tördelés, borító, grafika, korrektura **0,00** Ft.

Tar Károly: Voltam I-V. könyv, hat kötet,

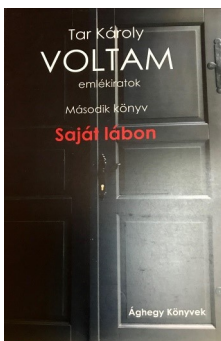
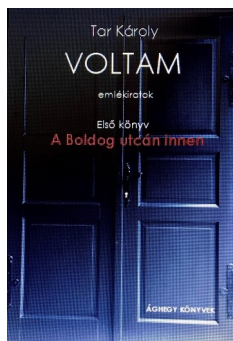
a szerző szerkesztésében, számítógépes tördelésével, a borító grafikai kivitelezésével, Dr. Kovács Magda gondozásával és korrekturájával, NIS Kiadó, Kolozsvár, 2019, **2929** oldal, **65** példányban, a Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkárság, Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. **315 000** Ft. támogatásával.

Szerzői díj, szerkesztés, tördelés, borító, grafika, korrektura **0,00** Ft.

Könyvek nem kerülhetnek kereskedelmi forgalomba. Elosztásuk a következő:

Tar Károly: Est –

Ághegy bemutató a Magyar Nyelv és

Kultúra Nemzetközi Társaságánál 19 drb + A Magyar Írószövetség 2 drb + A Magyar Írószövetség könyvtára 1 drb+ A Magyar Kultúra Lovagrendkének túrkevei találkozója 17 drb + A Tokaji író tábor 2019 – 14 drb + Lundi Kultúrfórum 3 drb + Az ÁLBT vezetősége 6 drb + Kolozsvári Magyar Napok 16 drb+ Kolozsvári Társaságnál megtartott ismertető est 24 drb + A Györkös Mátyás Emlékházban sorra kerülő emlékesten 23 drb + Szerkesztőségek: Korunk, Helikon, Szabadság, Krónika, Kolozsvári Rádió, Anslus Rádió, Magyar Napló, Kapu, Erdélyi Napló, 9+Dedikáltan: Pomogáts Bélának, Szócs Gézának, Balázs Gézának, Moritz Lászlónak, Egyed Ákosnak, Egyed Emesének, Benő Attilának, Aniszi Kálmánnak, Kozma Dezsőnek, Kovács Katáng Ferencnek és az Ághegy munkatársainak és más írói személyiségeknek 41 drb, a szerzőnél maradt 20 példány. Összesen 200 drb.

Kaliff Anders: Torma Zsófia és a civilizáció bölcsője – Erdély úttörő régészője és felfedezései.

Ághegy bemutató a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságánál. Néhány darab. A többi. (?) Összesen: **870** példány.

Bálint Endre Levente

Északi kagylók, versek, 2019. Ághegy Könyvek. NIS Kiadó, Kolozsvár A szerző rajzaival.

Sorozatszerkesztő: Tar Károly. Szerkesztette: J. Kovács Mária Magdolna A borítót a szerző rajzának felhasználásával Ligeti Pál készítette.

Megjelent a sorozatszerkesztő anyagi támogatásával 50 példányban.

KatKör Meghívó
 a KatKör szervezésével, 2019 szeptember 27-én, pénteken, 18 órai kezdettel a Stockholmi Magyar Házba, **Dr. Szurkos István:**
AMIT NEHÉZ KIMONDANI
 című könyvének bemutatójára. A könyv dedikáltan a helyszínen megvásárolható. Szeretettel várunk mindenkit a könyvbemutatóra és az azt követő vacsorára!

DR. SZURKOS ISTVÁN
AMIT NEHÉZ KIMONDANI

BUDAPEST - STOCKHOLM
2018

Az emelkedő felületű szerző illúziózára hívja az olvasót. Elestésén keresztül bepillanthatunk az erdélyi magyarság második világháború utáni történelmébe, pontosabban annak az egyik szintjére lebontott egy szelvénybe. A helyszínek eseményei kezdetben a Székelyföldön tömörülnek, ott, ahol az emlékek gyémántokra íta élte mindennapijai, ahol tanult és dolgozott. Közben találkoznak régvolt emberekkel, családtagokkal, barátokkal, ellenségekkel, munkatársakkal. Idővel felbukkannak azok is, akikkel a szerző nem szívesen kereste az együttélést: a Köllő személt az emberiarólók ezek, akik fülhallgatással a fejükön magnefonszalagra rögzítették a megfigyelt személy otthonában elhangzókat. Akik állhatatlansági kicélték és az utolsó, keszűgés határáig üzemeltették és küldték a nyakára, akiknek folytonos markat forrását érezték. Az idők múltával Európa más, távolabb tájain folytatódik a történet, így az olvasó izlettől kap a nyugati magyar emigráció életéből is. Napjainkban ér véget az emlékezés. A szerző bízik abban, hogy az utánunk jövőnek emberhez méltó sors jut osztályrészül, s ehhez tartományai nekik utatavalót az átlát időkben, tanúságtételként, de egyben tanúsággal is.

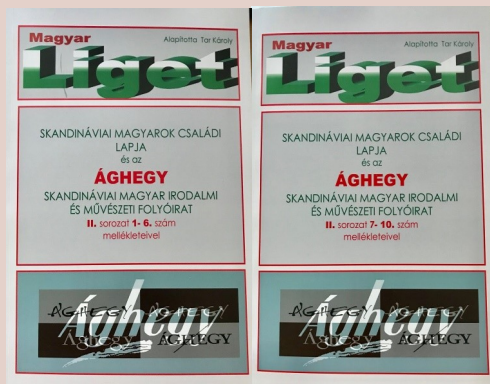
A szerző, Dr. Szurkos István a kis háromszéki faluból, Haralyból indult útjára. Önéletrajzában végigkísérjük öt életpályájának szakaszait, miközben betekinthetünk az erdélyi magyarság huszadi századi történetébe, de mindennek előtt a román titkosrendőrség mindent behálózó szövevényébe. A 82 éves szerző nagy szaktudású, elismert nögyógyász, az orvostudományok doktora. Nem csak a Székelyföldön, de itt Svédországban is megálta a helyét, s vált a svédországi magyarság kiemelkedő alakjává. Jelenleg nyugdíjas, népes családjához közel, Stockholmban él. Könyvében ragaszkodik kimondani az igazat, még akkor is, ha ezt néha nehéz megtenni. A kötet a román titkosrendőrség által Dr. Szurkos Istvánról összegyűjtött dokumentumok ismertetését is tartalmazza.

ÁGHEGY

**Tizenöt esztendő termése: 50 folyóiratszám, 10 kötet,
- több mint hatezer oldal**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

támogatásával a **Magyar Liget** és az **Ághegy** folyóirat mellékletével: **II. sorozat 1-6 és 7-10. száma, A4-es nagyságban közel hétszáz oldalon, részben színes nyomással.**
Készült kolozsvári NIS Electronics Nyomdájában Hosszú Béla gondozásában.

Ághegy Könyvek

1. Tóth Ildikó: Múltbanézó — elbeszélések
2. Tar Károly: Száraz oázis — színjáték-sorozat
3. Szakács Ferenc Sándor: Kettéhasadt lélek
4. Bernhard Nordh: A hóttavi újtelepések
5. Erdélyi Szépmíves Céh Emlékkönyv — összeállította Tar Károly
6. Dohi Alexandru: Altermundia — svédül. Fordította Lőrinc Borg Ágnes
12. Dohi Alex: Illatok könyve — Fordította T.K.
13. Tar Károly: Pánik — regény

7. Lőrinczi Borg Ágnes: Állapotok - versek
8. Agnes Borg: Tillständ - svéd versek
- 9- Bjerck-Amundsen: Søren Kierkegaard kezdőknek – Fordította: Lázár Ervin Járkáló.
10. Dohi Alexandru: Altermundia - Fordította T.K.
11. Tar Károly: Itt és ott - versek
12. Dohi Alex: Illatok könyve — Fordította T.K.

14. Skandináviai helyőrség — az Ághegy-Liget Baráti Társaság pályázatára érkezett írásokból, lemezmelléklettel
15. Elekes Ferenc: Éden Bádénben — kisregény és Leborult szivarvég — egyszerű történetek
16. Asztalos Morell Ildikó: Feloldozás — versek
17. Hjalmar Söderberg: Jézus Barabbás — regény — fordította Szente Imre
18. Gödriné Bedő Ilona: Gondolatok idegenben v
19. Molnár István: Mint pillangó a tűzhöz— regény
20. Dohi Alex: Definíciók könyve — versek. Fordította: Tar Károly
21. Veress Mária: Életre, halálra — kispróza
22. Janáky Réka: Válogatott versek
23. Tar Károly: Táncház — gyermekversek – Pusztai Péter rajzaival
24. Tar Károly: Firka irka — gyermekversek — Pusztai Irina rajzaival
25. Gaál Zoltán: Szemünk kinyílik — talán,versek
26. Gaál Zoltán: Svart på vitt – svéd versek
27. Tóth Ildikó: Ajtó, ablak nyitva van
28. Tar Károly: Ami eszembe jut – kisprózaí írások
29. Gödriné Bedő Ilona: Valamit mindig megköszönni - versek
30. Tóth Ildikó: Mérőlől csak álmodom
- 31.. Hommage Tomas Tranströmer — Ághegy műhely fordítások
32. Tar Károly: Hajnalban vadnyuszik ablakom alatt - regény
33. Tar Károly– Moritz Livia: Vers– kép
34. Tar Károly– Soó Zöld Margit – Játékos torna
35. Gaál Zoltán – Kovács Ferenc: Fák egymás között
36. Tar Károly: Est- versek
- 37- Forró Tamás: 1956-os magyar menekültek Norvégiában
38. Tar Bengtsson testvérek: Matsäck meg dikter — Verstarisznya — versfordítások
39. Tar Károly Kedves könyveim könyve - Erdélyi Kiskönyvtár a
40. Tar Károly: Titoktára—Erdélyi Kiskönyvtár
41. Tar Károly: Pánik—Erdélyi Kiskönyvtár
42. id. Tar Károly : Nem így akartuk — Edélyi Kiskönyvtár
43. Tar Károly: Summa — A Boldog utcán túl — Erdélyi Kiskönyvtár
44. Tar Károly: Summa — Sajá lábom —Erdélyi Kiskönyvtár
45. Tar Károly. Summa—Ezer kilométerekkel—Erdélyi Kiskönyvtár
46. Tar Károly: Summa — Summa summarum — Erdélyi Kiskönyvtár
47. Tar Károly: Est- versek második, bővített és támogatott kiadás 200 példányban
48. Tar Károly:Kevert kavart— kispórák, A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
49. Tar Károly:Voltam — A Boldog utcán tól - emlékirat - A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
50. Tar Károly:Voltam — Saját lábom - utcán tól - emlékirat - A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
51. Tar Károly:Voltam — Ezer kilométerekkel I-II. - mlékirat, A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
52. Tar Károly:Voltam — Ezer kilométerekkel I-II. - mlékirat, A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
53. Tar Károly:Voltam — Északi fényben— emlékirat, A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban
54. Tar Károly:Voltam — Summa summarum - emlékirat, A Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával 100 példányban

A Stockholmi Operastúdió

Nagy hirtelenséggel kell elkészítenem egy 52 évet felölelő történelmi visszapillantást. A feladat hónapokat igényelne, nekem alig pár nap áll rendelkezésemre. A nehézségeket úgy próbálom áthidalni, hogy írásomat főként szem- és fültanúk megnyilatkozásaira alapozom.

Kezdem a Svédországban élő **Maros Miklós** zeneszerzővel. Miklós rendkívül tevékeny a svéd zenei életben és roppant sokat tett a svéd-magyar zenei kapcsolatok ápolása terén.

Őt idézem:

*„1967-ben alakult a Stockholmi Operastúdió. Számunkra ennek egyik érdekessége, hogy a három alapító tag közül az egyik a magyar operaénekes, rendező és pedagógus **Kundler Miklós** volt. Az évek során igazi világnagyságok kerültek ki a Stúdióból, mint Birgitta Svendén, vagy Nina Stemme.*

A 40. évfordulót egy pár napos fesztivállal ünnepelték. Egyik este a visszalátogató hírességek adtak nagyszerű gálaestet, a másikon egy fiatal zeneszerzők számára rendezett jubileumi zeneszerző-verseny eredménykiosztóját rendezték, ahol színpadra került a három döntőbe jutott mű, jelelegi növendékek előadásában. Engem pedig felkérték, hogy komponáljak egy rövid kis darabot, amit ugyancsak az ünnepi napok keretén belül állítottak színpadra...”

Hjalmar Söderberg a 20. század első felének talán legismertebb svéd írója. A szörmebunda (svédül Pälsen) című rövid novellájából Lasse Zilliacus készített librettót. Miklós műve, mely mindössze 18 percig tart, három énekest és egy hattagú kamaragyűttest foglalkoztat, látható a Youtube-on.

Sisi Gödöllőn, svédekkel; ez a címe Feuer Mária beszámolójának (Muzsika, 1999 július) a Kulturama (melynek az Operastúdió szerves része) magyarországi bemutatkozásáról.

A bemutatkozás előtti év őszen Mária Sockholmban járt, és mint írja:

*”...betekinthessem e különleges művészeti főiskola munkájába-...
...azt észleltem, hogy olyan ideális művészképző falai között járok, amely nem illeszkedik az akadémikusság merev szabályaihoz, szabadon alkalmaz mindenféle módszert, és növendékei szabadon választhatnak a különböző művészeti ágak tanulása és azok összekapcsolása között”.*

Néhány hónappal később a gödöllői kastély dísztermében a Kulturama énektanszakának, **Maros Iona** növendékeinek programját hallhatta a közönség. A fiatal énekesek a hangverseny elején svéd romantikus szerzők dalaiból mutattak be

néhányat, aztán jött az első ősbemutató, a jelen lévő Eskil Hemberg két dala. A szünet után, az Erzsébet királyné személye köré épülő tematikus műsorszakaszban, még két ősbemutatóra került sor. Ismét átadom a szót Feuer Máriának: „...nem véletlenül a gödöllői kastély adott otthont ennek a programnak, hiszen ez volt a közkedvelt Sissi kedvenc tartózkodási helye. Maros igazi érdekességet tartogatott a koncertre: Erzsébet királyné három költeményét zenésítette meg ... Ezután hangzott el Sten Hansson Korfu-szvitje.

A műben két szólista, egy zongorakísérő és a növendékek kórusa szerepelt Maros Miklós dirigálásával...

...a szöveg nem egyszerűen a Korfu szigetét

kedvenc helyének tekintő szomorú sorsú magyar királyné gondolatait elevenítette meg, és kapcsolta össze Nauszikaá legendájával, hanem napjaink borzalmaival is asszociálta”.

A gödöllői koncertet követően a vendégek az igényes programot előadták Budapesten is, a Mátyás templomban és a Deák téri evangélikus templomban.

Ez a produkció beszédes példája annak, hogy milyen magas szinten folyik az oktatás a Kulturama-ban.

Maros Miklós emlékezik:

Ilona 1984 és 2010 között tanított a Kulturamában, dalénekeseknek Korunk zenéje címen a 20. század énekirodalmát.

Évente egy, vagy két koncerten el is énekelték azt, amivel foglalkoztak, ezeken néha még magyar mű is megszólalt.

*Tartott szemináriumokat is, ezeken időnként meghívott vendégként közreműködött egy-két zeneszerző is, így jómagamon kívül **Deák Csaba** is járt náluk.*

Akkor már a Kulturama egyik része volt az "Operastudio 67", Ilona a stúdió növendékeinek tartott szemináriumokat, elsősorban 20. századi operákról. Ezidőtájt évekig együtt dolgozott Kundler Miklóssal...

Az 1970-es évek első felében az Operastúdió 67 munkatársa voltam.

Egy produkció leírásával próbálom érzékeltetni, hogy az oktatás alapelvei és módszerei, melyek ma érvényben vannak, már akkor kialakultak.

Áke Brandel újságcikkéből (Aftonbladet, 1972. május 24) idézek:

„Az Operastúdió 67 köztámogatás nélkül szembetűnően progresszív és sokoldalú kiképzést nyújt. Kundler Miklós...hangsúlyozza, hogy az oktatás elsősorban nem teljesítményekre, hanem a növendékek személyiségének fejlesztésére

irányul. Ez a célkitűzés gyakran remek eredményekhez vezet.

...A második növendékhangversenyt a Don Giovanni első felvonásának természetes és muzikális tolmácsolása vezette be. Ezután **Gaál Zoltán** és **Kundler Miklós** jelentkezett egy újdonsággal, „Florence Nightingale”.

A librettót Kundler Miklós írta. Ő volt a rendező is. A zene megteremtése rám hárult. A növendékek kézbe kapták a szöveget és segítségével mindegyikük megkomponálta annak a szövegrésznek a dallamát, melyet neki kellett énekelnie. A melódiákat leírtuk, majd zongorakiéretet és néhány kórusbetétet készítettem. Mozgásművészeti tanácsadó Jan Zetterberg volt.

Brandel megjegyzi:

„A hasznos, felszabadító improvizáció javára vált az előadásnak.”

Mi hárman, mármint Miklós, Jan és jómagam kitűnő együttést képeztünk. Sohasem kellett értekezletet tartanunk. Annyira összehangolódtunk, hogy szinte egy emberként végeztük a közös munkát.

1973 telén állást kaptam Göteborgban és hamarosan oda is költöztem. Személyes kapcsolatom az Operastúdióval a nagy fizikai távolság következtében fokozatosan gyengült és 1977 után úgyszólván teljesen megszakadt.

Miklós 1975-től 1978-ig az újonnan alapított Karlstadi Zenés Színház főnöke volt. Karlstad egy gyors iramban növekvő város, mely jóval közelebb van Oslóhoz, mint Stokholmhoz, a Vänern-tó északi partján. Az első két ott színre hozott produkció zenéje az én lelkeken szárad. A második produkcióról szeretnék írni néhány sort. A librettó, mely Kundler Miklós tollából származott, Eric Linklater Szél fúj a holdon című könyvére épült (The Wind on the Moon, 1944). A szerepek nagyrészt az Operastúdió növendékei alakították. A számos karlstadi előadás és az azt követő turné jól sikerült. Növendékeink bebizonyították, hogy megállják helyüket a színpadon.

1978-ban Miklós visszatért Stockholmba és 1996-ban bekövetkezett haláláig tovább vezette az Operastúdiót. Egészségi állapota idővel megromlott, teherbíró képessége csökkent. Élete utolsó szakaszában leginkább adminisztratív feladatokat látott el.

1985-ben alkalmazta Eva Haglundot, mint rendezőt. Felfedezte Eva muzikalitását, Eva mentora lett, és így felnevelt egy méltó utódot.

Halála után Eva átvette és tovább fejlesztette Miklós örökségét. Szeretném hinni, hogy a gyepő ma is jó kezekben van. A jelenlegi művészeti vezetőt Eva Österbergnek hívják. Úgy tűnik, hogy ő is úgy érzi, hogy a kipróbált modell sikeres, lehet fejleszteni, de gyökeres változtatásra nincs szükség.

A folytatáshoz sok szerencsét kíván a cikk írója:

Gaál Zoltán

Szél fúj a holdon. Az együttes.
Balról az első-Kundler Miklós,
jobbról a második Gaál Zoltán

Az Ághegy melléklet tartalma

Gaál Zoltán: Versek a versről • Borka László írásai • Gergely Tamás három meséje • Tar Károly: A hallgatag város meséje • Tar Károly két verse • Minden kiderül (regényrészlet) • Foszlányban (emlékirat) • Gáspár Ferenc: Föl-földobott kő • J.Kovács Magda: A gondolatgazdag Író tábor • Blomkvist Tünde Létezik-e a svéd magyar irodalom? És ha nem, milyen formában? • Bodó Barna: Szórvány, diaszpóra és nyilvánosság • Molnár Bodrogi Enikő: Földrajzi tájegység és/vagy irodalmilag teremtett világ? Bengt Pohjanen narratívái • Beszámoló könyveinkről • Domokos Kinga: Elejtett zászló • Gaál Zoltán: A stockholmi Operastúdió • Ligeti Pál fotói: Kapuk

KAPUK

Ligeti Pál fotósorozata

Ecsmíadzsín